

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Факультет філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха

***ПОДІЛЬСЬКА РЕГІОНАЛЬНА
ЛЕКСИКОЛОГІЯ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ:***

***Матеріали XI Всеукраїнської
науково-практичної конференції студентів,
аспірантів і молодих учених***

Вінниця 2023

Склад редакційної колегії:

Гороф'янюк І. В., кандидат філологічних наук, доцент (відповідальний редактор);

Павликівська Н. М., доктор філологічних наук, професор (м. Вінниця);

Ткач Л. О., доктор філологічних наук, професор (м. Чернівці);

Торчинський М. М., доктор філологічних наук, професор (м.Хмельницький);

Денисюк В. В., кандидат філологічних наук, доцент (м. Умань);

Коваленко Н. Д., доктор філологічних наук, доцент (м. Кам'янець-Подільський);

Тищенко Т. М., кандидат філологічних наук, доцент (м. Умань);

Торчинська Н. М., кандидат філологічних наук, доцент (м. Хмельницький).

Рецензенти:

Завальнюк І. Я., доктор філологічних наук, професор, декан факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Гримашевич Г. І., кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка.

*Рекомендовано до друку навчально-методичною комісією
факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(протокол № 6 від 11.04.2023)*

За зміст публікацій відповідають автори.

П 44   **Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи:**
Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 21 квітня 2023 р.) / Відп. ред. І. В. Гороф'янюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : «ТВОРИ», 2023. 123 с.

ISBN 978-617-558-008-0

У збірнику вміщено наукові публікації учасників XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 21 квітня 2023 р.). Матеріали стосуються актуальних питань подільської діалектології, ономастики, етнолінгвістики та лінгвостилістики.

Для науковців, викладачів, учителів та студентів гуманітарного профілю.

УДК 811.161.2*373(477.44)(06)

© Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2023

ISBN 978-617-558-008-0

© "ТВОРИ", 2023

ЗМІСТ

Бабій Микола ЗООНИМИ ЯК СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ.....	5
Бесараб Анастасія НОМІНАЦІЯ ОБРЯДОВИХ СТРАВ І ВИРОБІВ ПОДОЛЯН ІЗ ТІСТА	11
Борищук Владислав СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ НАЗВ ЇЖІ ТА НАПОЇВ У ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	20
Василічишена Павла ОБРЯДИ ТА ВІРУВАННЯ ПОДОЛЯН, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ХЛІБА В РОДИННІЙ ОБРЯДОВІСТІ.....	27
Доценко Ольга МОТИВАЦІЯ НАЗВ БОРЩУ В УКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТАХ.....	34
Івацко Мар'яна ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІДІМЕННИХ ПРИЗВИЩ СЕЛА МІЗЯКІВСЬКІ ХУТОРИ ВІННИЦЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	43
Компанієць Вікторія СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮКСТАПОЗИТИВ У ЗБІРЦІ «СТЕЖКА КОЛЬОРУ МІСЯЦЯ» ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО	49
Максимишена Крістіна ДИТЯЧА ЛЕКСИКА В «МАТЕРІАЛАХ ДО СЛОВНИКА ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ».....	54
Нечипоренко Вікторія ОСОБЛИВОСТІ ВІТАЛЬНИХ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ У ГОВІРЦІ СЕЛА ДУБОВА ЖМЕРИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	61

Петраковська Людмила ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ-ЗООНІМОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	67
Підпалюк Альона СТАТИЧНЕ ТА ДИНАМІЧНЕ В ЛЕКСИЦІ ГОВІРОК ЖМЕРИНСЬКОГО (РАНІШЕ ШАРГОРОДСЬКОГО) РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	73
Свідницька Дарія ЕРГОНІМІЯ МІСТА ВІННИЦІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА СЛОВОТВІРНИЙ АСПЕКТ	79
Семенова Аліна СТАТИКА І ДИНАМІКА В ЛЕКСИЦІ ГОВІРОК МОГИЛІВ- ПОДІЛЬСЬКОГО (РАНІШЕ – МУРОВАНО- КУРИЛОВЕЦЬКОГО) РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ	86
Степанюк Марія, Ярова Олена НОМІНАЦІЯ ДАВНЬОГО ГОЛОВНОГО УБОРУ НАРЕЧЕНОЇ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКІЙ ГОВІРЦІ С. ГРОМИ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	95
Стеценко Анастасія УРБАНОНІМІЯ МІСТА ВІННИЦЯ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ	101
Трачук Олександра ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ У ФОЛЬЛОРНИХ ТЕКСТАХ ЗБІРКИ «ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ».....	108
Хомич Анна ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД НОМІНАЦІЄЮ ХЛІБА В ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ	114
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	120

Микола Бабій (м. Умань)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Денисюк В. В.

ЗООНИМИ ЯК СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ

Загальна характеристика категоріального значення фразеологічних одиниць має ґрунтуватися на двосторонньому аналізі – на дослідженні форми та значення фразеологізму в єдності та взаємодії. Визначальна роль плану змісту в семантично нерозкладних словосполучень, що виявляється в ослабленні та втраті граматичної розчленованості поєднань під впливом їх семантичної нерозкладності.

Фразеологічна картина світу – частина загальнонаціональної картини, де представлена певна низка явищ об'єктивної та суб'єктивної дійсності у способах їхньої інтерпретації. Фразеологічній картині світу властиво відтворення досвіду нації під час її розвитку, кожна мовна спільність людей індивідуальна, вона бачить світ і інтерпретує його у зрозумілих їй образах – внутрішніх формах фразеологізмів. Саме тому можна стверджувати, що внутрішня форма фразеологізму – інструментарій фразеологічної картини світу окремо взятої мови.

Фразеологізми з компонентами-зоонімами – величезний пласт української мови. В українській мові компонентами-зоонімами фразеологічних одиниць є лексеми, які називають: ссавців (звірів): *коза, козел, баран, вівця, білка, бик, корова, віслик, собака, пес, вовк, заєць, ведмідь, слон, кішка, кіт, кошеня, миша, лисиця, бобер, їжак, лев, віл, кінь, кобила, жеребець, жираф, свиня, худоба, тигр, щур, борів, буйвол, кінь, ягня, теля*, та ін.; птахів: *курка, півень, горобець, ворона, сорока, голуб, півень, качка, тетеря, сокіл, лебідь, пава, шуліка, журавель, ластівка*, родове поняття «птах»; комах: *муха, блоха, кліщ, тарган, бджола, сарана, комар, клоп*; плазунів: *змій, гадюка, удав, черепаха, крокодил, жаба*; риб: *карась, окунь, оселедець, щука* та родове поняття «риба»; ракоподібних: *рак*; безхребетних: *п'явка, черв'як*.

Активність використання тієї чи тієї назви тварини в українських фразеологізмах неоднакова. Найчастіше сформувалися як основні компоненти фразеологізму назви домашніх тварин (*корова, віця, баран, курка, півень* та ін.). Саме їх поведінка, звички лягли в основу при формуванні значення фразеологізмів. Ті дикі тварини, з якими людині доводилося зіштовхуватися частіше, також залишилися маркерами, що характеризують властивості людини, її поведінку (*ворона, вовк, ведмідь, лисиця, муха*, та ін.).

Одним з активних у групі «свавці» є компонент *корова*: *дійна корова, як корова язиком злизала, як корові сідло*, та ін. Українці оберігають і шанують корову, а в традиційній системі символів загалом немає негативних конотацій. Наш аналіз засвідчує протилежне: більшість асоціативних ознак, пов'язаних із цим зоонімом, має негативне забарвлення.

Однозначного символічного значення зоонім *корова* не має, наслідком чого є майже повна відсутність структурно простих, еталонних порівнянь з ним. В українській мові це слово пов'язане з декількома ознаками, що характеризують жінку (в поодиноких випадках – чоловіка): «товста», «незграбна, неповоротка», «балакуча, яка не вміє зберігати таємницю», як корова на льоду – «незграбно», повертатися як корова – «повільно робити що-небудь», роз'їлася як дійна корова – «розповніла», як у корови хвіст – «нестримний, балакучий».

В основі більшості образів, що формує цей зоонім, лежать реальні ситуації, які людина могла щодня спостерігати. Образна основа в деяких випадках розгорнута: *ревти, як корова* – «голосно плакати». Зміст, репрезентований фразеологізмом, вживається у прямому значенні. Іноді семантичний акцент переноситься із зооніма на препозитивне визначення.

Набагато меншу частину фразеологізмів із цим зоонімом становлять ірреальні порівняння, позбавлені логічної основи: *пасує, як корові сідло* – «зовсім не пасує», *тягнути корову в лазню* – «ставити в незручне становище».

Семантична ознака «дурний» засвідчена, за нашими спостереженнями, лише в одній фразеологічній одиниці *дивиться, як корова на писані ворота*, але і в цьому фразеологізмі сема «дурний» проявляється не в чистому вигляді, а об'єднана із семою «здивування». Фразеологізм утворено трансформацією іншого: *дивитися, як баран на нові ворота*, що більшою мірою відображає реалії українського життя, коли тримати овець стало не вигідним для населення.

Отже, комплекс конотативних характеристик українських фразеологізмів із зоонімом *корова* різноплановий: представлені основні характеристики «неповоротка», «повільна», «балакуча», «повна, огрядна», «криклива», та ін.

Також високий фразотвірний потенціал має зоонім *собака*. За даними інтегрованої лексикографічної системи «Словники України», компонент *собака* входить до складу 105 фразеологічних одиниць (з варіантами): *собаку з'їв, скажений собака, собаки не їдять, собачі очі, собача відданість, собача смерть, спустити всіх собак, як собак нерізаних, голодний як собака, злий як собака, як собака на сні*, та ін. Це пов'язано з тим, що собака – найнеобхідніша тварина, яка завжди поруч із людиною: він охороняв житло, допомагав добувати їжу. Звичайно ж, цей звір не міг не стати об'єктом найпильнішого спостереження людини, що і спричинило їх вербалізацію у фразеологізмах українського народу.

Причиною цього може бути той факт, що собака є першою прирученою людиною твариною, вірним її супутником. На думку Г. Доброльожі, «саме з того часу собака вірою і правдою служить людині – допомагає на полюванні, охороняє оселю та отару, грається з дітьми, супроводжує господаря у поїздках, є членом родини, окрасою інтер'єру та показником добробуту в багатьох сучасних сім'ях, а в казках ще й рятує дитину від вовка, знаходить дідові рукавицю, допомагає витягти ріпку...

Ставлення українського народу до собаки було і залишається дуже доброзичливим, адже людина вміла цінувати ту користь, яку приносив собака. Собака – це єдина тварина, яка безкорисливо служить людині. Недарма кажуть:

вірний як пес; служить як собака; як собака в очі зазирає; він як собака: усе розуміє, а сказати не може.

В українських легендах і переказах розповідається, що собаку було створено Богом, і мав собака охороняти щойно зліплену з глини людину. Проте, безшерстий на той час, собака стеріг-стеріг та й змерз – і заснув, а тим часом чорт напустив у людину хвороб. Звичайно, Бог насварився на собаку, коли виявився недогляд, і дав йому теплу шерсть. За іншими переказами, собаку із глини виліпив сам диявол, а також побутують історії про неслухняних дітей, що перетворилися на собак. В дійсності ж собака прийшов до людини із лісу – і це був вовк» [Доброльожа 2004, с. 223].

В українській мові компонент *собака* у фразеологізмах використовується радше з негативним, насмішкуватим, жартівливим значенням: *жити як кішка з собакою* (відображення неможливості вжитися із собакою), *як з ланцюга зірвався* (хоча тут безпосередньо не присутній компонент *собака*, проте саме його мають на увазі, тому що на ланцюзі зазвичай сидить собака), *як собак нерізаних* («багато»: знову ж таки імпліцитно присутня сема зайвої кількості собак, яких необхідно знищити); *як собака голодний* (голодний стан людини порівнюється з постійно голодним бездомним собакою); *як собака на сні* (асоціація з жадібною людиною).

В українського народу є фразеологізми, у яких відображені і позитивні властивості цієї тварини: *собача відданість / вірність* (так говорять про вірного друга): *Нема що й говорити з ним про се. Зовсім собача вірність у нього!* (І. Франко, «Коли ще звірі говорили»); *Муталіб заходив до нього щодня по кілька разів, і щоразу Степан дивився на нього змученими очима (така собача відданість чаїлася на дні тих очей, що Муталіб мимоволі відводив погляд)* (В. Шкляр, «Тінь сови»). Але цей же фразеологізм може реалізувати протилежну семантику: *Неприйняття незалежності України, ностальгія за СРСР, культ Леніна і Сталіна, заклики до утворення ще однієї імперії під псевдонімом «братський союз народів», сприяння русифікації, собача відданість Кремлю – ось що таке «лівий» в Україні* (І. Лосев, «Лівий туш»); *Але*

собача вірність австрійському цісареві (репрезентантом якого був адміністратор повіту – поляк) перемогла в ньому почуття людини й українець; тому він понадслужбово – понад норму виконав наказ (Р. Рахманний, «Не словом єдиним»).

Так само частотна в українських фразеологізмах із компонентом-зоонімом лексема *кіт / кішка*. Кішки люблять домашнє тепло, чистоту та затишок. Водночас кішки – найбільш незалежні та найбільш горді тварини серед приручених людиною. Кішками здавна називали людей потайних і брехливих. Це ставлення закодоване й у фразеологізмах: *драна кішка, кішки на душі шкребуть, котячий концерт, кіт наплакав* – «мало», *тягнути kota за хвіст, чорна кішка пробігла*, та ін.

Кінь (кобила) – одна з найбільш шанованих тварин. У фразеологізмах українського народу (18 одиниць) відбилися терпіння, витривалість коней: *бути на коні, ломовий кінь*. Водночас у фразеологізмах позначилося і негативне ставлення людини до цієї тварини: *сон рябої кобили, кобили під хвіст*.

Кабан з давніх-давен символізував військову доблесть, але водночас – і жадібність, гордість, хтивість. Ставлення українців до їхніх одомашнених родичів – свиней також суперечливе. З одного боку, вгодована і плідна свиня – втілення ситості, багатства і благополуччя, але, незважаючи на поживне свиняче м'ясо і сало, схильність цих тварин до бруду, нерозбірливість у їжі, впертість і жадібність, що дісталися від диких побратимів, принесли їм погану славу. За нашими спостереженнями, у фразеологізмах з компонентом-зоонімом *свиня* (25 одиниць (із варіантами)) міститься лише негативна конотація: *як свиня на коня* – «уживається для повного заперечення змісту речення; зовсім не схожий», *як свиня в барлозі* – «дуже неохайно», *підкласти свиню* – «навмисне чи ненароком завдавати кому-небудь прикрощів, чинити підлість або діяти підступно проти когось», та ін.

Найменша, але більш цікава у плані образності частина фразеологічних одиниць із компонентом-зоонімом – це невмотивовані порівняння. Тут знаходять своє відображення своєрідність бачення явищ дійсності, тут більше простору для

жарту, каламбуру, іронії. Водночас унаслідок алогічності виникнення подібних висловів не завжди вдається простежити, як виникають ті чи ті уявлення. Фразеологізми цієї групи характеризуються великою національною своєрідністю: *робити з мухи слона* – «сильно перебільшувати», *як корова на льоду* – «незграбно», *блоху підкувати* – «виявити дивовижну винахідливість, вигадку в якійсь справі», *ловити рибу в каламутній воді* – «користуватися труднощами, збентеженням, чварами та ін. для досягнення особистих вигод», та ін.

Отже, фразеологізм – це мінімальний текст, який містить та зберігає культурну інформацію. Фразеологічні одиниці відображають у семантиці тривалий процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки. У центрі фразеологічного значення – сама людина, її погляди на світ. У внутрішній формі більшості фразеологізмів містяться такі смисли, що надають їм культурно-національного колориту. Найбільш яскраво ментальність українського народу проявляється у фразеологізмах із компонентом-зоонімом. У використанні назв тварин у фразеологізмах народ частіше був схильний номінувати негативні риси, ніж позитивні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Добролюжа Г. М. Образна парадигма фразеологізмів з компонентом «собака». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. Вип. 14. С. 223–227. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1747/>.

Анастасія Бесараб (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.

НОМІНАЦІЯ ОБРЯДОВИХ СТРАВ І ВИРОБІВ ПОДОЛЯН ІЗ ТІСТА

Мова відіграє важливу роль у формуванні соціальної та культурної ідентичності людей. Етнолінгвістика досліджує, як мова впливає на формування та виявлення ідентичності народу, а народні говори є надійним джерелом пізнання душі народу. Ґрунтовних етнолінгвістичних досліджень на матеріалі подільського говору ми маємо невелику кількість на сьогодні (І. Гороф'янюк, Н. Коваленко, О. Оскірко, Т. Тищенко та ін.) [2].

В обрядовому аспекті назви страв подолян ще не досліджувалися, тому за мету нашої статті ставимо дослідити в етнолінгвістичному аспекті особливості номінації страв та виробів із тіста, які готують подільські господині на різні календарні чи родинні свята.

Емпіричною базою статті стали студентські записи з говірок 10-ти населених пунктів Центрального Поділля:

1. с. Вінниківці Літинського району Вінницької області
2. с. Берестівка Вінницького району Вінницької області
3. с. Рахни-Лісові Тульчинського району Вінницької області
4. смт Кирнасівка Тульчинського району Вінницької області
5. с. Демівка Гайсинського району Вінницької області
6. с. Гордіївка Гайсинського району Вінницької області
7. с. Вербка Гайсинського району Вінницької області

8. с. Холодець Волочиського району Хмельницької області

9. с. Баглайки Красилівського району Хмельницької області

10. с. Кузьмин Хмельницького району Хмельницької області.

Смакова культура України надзвичайно динамічна не лише з погляду історичного розвитку, а й у межах календарного року, який годі уявити без традиційних дванадцяти різдвяних страв, включно з кутею, і без пухкої паски з пшеничного борошна, сирної паски та барвистих крашанок на Великдень. Урочисті миті весілля не обходяться без короваю.

Коровай – обрядовий хліб, поширений серед багатьох слов'янських народів. Але для української обрядової традиції коровай як символ має особливе значення, використовується у численних обрядових діях і вирізняється багатоманітністю варіантів. Особливе значення коровай має в українському весіллі. Відсутність короваю означала неповноцінність обряду, а людина, яка з бідності, сирітства чи якихось інших причин була позбавлена весільного короваю, одержувала прізвисько (а то й прізвище) *Безкоровайний*. Недарма про людей, наділених особливим почуттям власної гідності, казали: *Сидить, мов коровай на весіллі*.

Майже у всіх проаналізованих говірках фіксуємо номінацію – *коруваї*, а в говірці с. Холодець Волочиського р-ну Хмельницької обл., де активним є сильне укання, маємо варіант *куруваї*: ну йак не^укли куру^уваї ў н'йецу не^укли куру^уваї// йа з'найу шо мо'йа ба'бун'а/ ку'лис' ник'ла ву'на ¹дуже ўм'іла вируб'л'ати/ ви то то зарас т'і куру^уваї ту во^уни го^утов'і зака'зали і при'везли// а ку'лис' не^укли ў н'йецу куру^уваї/ з'верха ¹дуже фс'о вируб'л'али кв'іточ'ки ф'с'ак'і р'ізн'і/ там прикра'шали// о... і ўже еж ў к'ін'ці і йа ¹помн'у

шо нав'чилис'а зби'вати йаї'це/ а то 'чисто 'чисто йаї'цем
 помас'ц'ат з'верха і в'ін 'чисто та'кій/ со'б'і 'вирубл'аній с
 'т'іста// ну з'верха тут було су з'низу схуду'ве 'т'істо/ а
 з'верха а'бу вот т'і ўс'і 'вируби то 'було п'р'існе 'т'істо шо'б
 во'но не зду'валос'а і те'во/ і ўс'ак'і' були с'луча'ї// 'дуже
 пережи'вали шуб' не не тр'іс і не лоп/ бу 'кажут шо то
 мулу'дим бу'де не 'добре// 'часум було шо да'дут' ба'гато
 д'рож':іў/ не 'можут 'війн'ати з п'йеца/ ту гет ро'збирайут
 ту т'тво з'верха// о... вот йак во'но нази'валос'а шо
 са'жати// гет ро'збирайут шуб йо'го ўже 'війн'ати/ шуб' не
 пош'кодити куру'вай// ўс'ак'і 'були ви'падки// ста'ралис'а шуб'
 було 'добре// ту... сти'чут 'першій ден' не'чут а'бу 'може ше
 ду 'вечера йак с'п'ійут/ 'пот'ім ше курував'ц'і не'чут// о...
 шо'п д'іў'чатам н'е'в'еста розда'вала д'іў'чатам//
 (Обуховська Н.Б., 1950 р. н., освіта – 10 кл.).

Загальноприйнятої етимології номінації короваю немає, але найбільш імовірним здається походження від псл. *korva «корова», зумовлене, очевидно, поширеною у слов'ян подібністю обрядових булочних виробів за формою до корови взагалі чи її голови з рогами або вимені [ЕСУМ 3: 35].

Гості, які вперше переступають поріг нового будинку чи помешкання, приходять зі свіжоспеченим буханцем хліба. У говірковому мовленні більшості аналізованих сіл Хмельниччини та Вінниччини маємо номінацію *хл'іб*, виключенням є фонетично змінений діалектизм *хл'ін*, який можемо почути у говірках с. Кузьмин Хмельницького р-ну Хмельницької обл. та с. Демівка Гайсинського р-ну Вінницької обл. За Етимологічним словником української мови, лексема має праслов'янське походження [ЕСУМ 6: 181]. Хліб зі здобного тіста у говірках с. Вербка Гайсинського р-ну Вінницької обл. та с. Баглайки Красилівського р-ну Хмельницької обл. номінують *булка*.

Великдень є найголовнішим і важливим святом Української Православної Церкви. Для віруючих дуже важливі традиції і ритуали, які прийшли до нас з далекої історії. Паска є одним з головних страв великоднього столу. Цей десерт є символом, що нагадує воскресіння Христа. За переказами Ісус після воскресіння покуштував піднесену їжу з апостолами. Також у Біблії сказано, що жоден з апостолів не сів на центральне місце в середині столу. Перед цим місцем вони ставили свіжоспечений хліб.

Слово «паска» запозичене із грецької мови – *πάσχα*, що є фонетичним варіантом слова *πάσχα* «пасха» [ЕСУМ 4: 305].

Номінація *пасака* трапляється в усіх аналізованих говірках, у говірці с. Демівка Гайсинського р-ну Вінницької обл. Засвідчено ще описову назву *пасака виликодна*. Прикметник виконує функцію диференціації назв, адже тут поширений обряд випікати обрядовий великодній хліб з додаванням сиру у формі усіченої піраміди, що символізує Гроб Господній, тому він дістав мотивовану номінацію *сирна паска*.

Одна з інформаторок з с. Вербка Гайсинського р-ну Вінницької обл. розкрила таїнство приготування великодньої паски: *пасаку пе^учу / бе^уру тепле молоко распускаю д^р'іж'і / во^уни робл'у та^ку о^пару / во^уни п'ід'налис'а ті д^р'іж'і і по^том почи^{на}ю / е // коли во^уни п'ід'ійли / почи^{на}ю м'ісити пасаку /// г^овору 'О:че 'наш // коли м'іс'у пасаку / 'молус' 'Богу над'івайу фар'тух 'гарній хус'тину 'гарну кв'ічасту ста^райус' уз'ати / бо це ш'раз у 'р'ік а н'іх'то ж не^у з^наєє ў 'ц'ому роц'і пе^учеш пасаку а на с'л'ідуйучій 'р'ік 'Бог з^наєє 'йак во^уно бу^де / і це ў'с'о п'ід^мходе 'поло то 'т'істо зам'ісила во^уно пос'тавила 'шоб во^уно п'ід'ходило / ну та^ка тра^диц'ія 'шоб пасаку т^реба 'с'ім 'раз про'с'їяти муку / 'с'ім 'раз / во^уна то^уд'і бу^ва та^ка 'пишна пасака // 'гарно п'ід'ходе / 'гарно 'т'істо п'ід'ходе / і коли це ў'же ж во^уно зам'ісила во^уно п'ід'п'ідойшло р'аз два ра^зи п'ідойшло йа за*

д'ругим разом да'йу і з'ум бо йак з'разу да'сиш во'но не" хоче
 п'ід^мходити / кинула туди і з'ум чи йа'к'іс' там йе та'к'і
 при'раси туди те'пер добаў'л'айец'а і ў'же по'том коли во'но
 ў'же д'ругий раз п'ід'йшло т'істо йа викла'дайу с'мал'ц'ом
 о'п'ят' же ж з'маишчуйу / е / риночки і кла'ду т'істо так
 шоб во'но / е // диў'л'ус'а с та'ким шоб д'ва ра'зи во'но майе
 п'ід'йти т'істо / шоб не" ўт'ікло то т'реба т'рошки
 кла'сти // і коли во'ни ў'же по'чали п'ід^мходити / п'ід'йшли до
 ц'ого духоўка ў' мене ў'же на'зр'іта ў'же во'на цей са'д'у
 пас'ки / не"ре"хри'ст'тила поса'дила ў' п'ічку пас'ки
 не"ре"хри'ст'тила шоб 'Господ'і по'м'іг шоб во'ни спек'лис'а //
 (Костенко Р. В., 1953 р. н., освіта – 8 кл.).

Медовий Спас, чи Маковій, святкують 14 серпня. У
 Вінницькій та Хмельницьких областях у цей день традиційно
 їдять десерт – коржі з медом, маком та з додаванням інших
 пісних начинок. У частині говірок на позначення печива з
 тіста з начинкою у формі кружечків вживають термін
 'коржики (2, 8-10). Старовинним рецептом коржиків
 поділилась з нами господиня с. Кузьмин Хмельницького р-ну
 Хмельницької обл.: ко'лис' йа з'найу/ пик'ли 'коржики/ ни 'було
 ш цих п'ран'ік'ів/ ни 'було це'го ўс'о/ це ш н'і'чого ц'ого ни
 'було/ х'л'іба п'ечаного ни 'було/ хл'іп пик'ли ш са'м'і/ ў'дома/
 с'о/ го'товили ў'дома/ і 'коржики пик'ли/ то це 'пос'ц'ат/ м'іс'и
 'коржики/ то йа м'іс'у 'коржики і застаў'л'айут ми'не/
 шч'і'пати т'істо і п'робувати/ чи со'лотке чи ни со'лотке/
 шоб були со'лотк'і 'коржики/ 'боже спа'с'і тор'к'нутис'а
 ц'ого/ шо там було йа'це/ чи чи шо там ў'ло'жили туди/ ў'т'і
 'коржики/ то йа на'м'іс'у цих 'коржик'іў і на'робл'у/ і це'го на
 'деко понаскла'дайу цих/ це 'коржики пик'ли та'к'і/ 'коржики
 пик'ли і пик'ли та'к'і/ та'ке та'к'і п'л'ацки та'ко/ і ло'жили шо
 там було/ чи 'маку чи чо'го/ і дв'і поло'винки та'ко
 шч'і'пл'ували/ і це/ і це цим шо/ шо щидру'вали шо кол'аду'вали
 розда'вали да'вали там/ і хто з д'і'теї приї'де/ чий со'б'і та'ко

шоб було/ то напечане це було/ 'коржики // (Ф. С. Шаповалюк, 1933 р., освіта – 4 кл.).

В інших говірках уживають описову назву *ко'р'ж'і з 'мако'м*. Також на позначення коржів з сухофруктами вживають номінацію *кор'ж'і с суш'н'ойу* (2).

Етимологічна основна номінації «корж» сумнівна, припускають її запозичення з фінно-угорських мов: від комі *koğu* «круглий хліб, булочки, печиво» [ЕСУМ 3: 17].

Слово «паляниця» майже перетворилося на мем. Отже, паляниця – це круглий хліб переважно з пшеничного борошна, певним чином замішаного (а не полуниця, як помилково вважають окупанти). Номінація *пал'а'ниц'я* часто вживана в говірках, відома й описова назва *пал'а'ниц'я з 'мако'м* (8).

Паляниця – це похідне утворення від «палити»; назва зумовлена тим, що при випіканні такого хліба чи печива на ньому утворюється суха, іноді пригоріла скоринка [ЕСУМ 4: 270].

Дорослі і малі мріють побачити серед солодких страв та страв із тіста – ті самі рулети з начинкою із прісного тіста. Начинка в таких булочках варіюється від солодкої до овочево-м'ясної. На позначення таких рулетів у говірках с. Берестівка Вінницького р-ну цієї ж обл. та смт Кирнасівка Тульчинського р-ну Вінницької обл. використовують діалектизми – *ст'рудл'і*, а от в говірці с. Баглайки Красилівського р-ну Хмельницької обл. – *ст'русл'і*. Вмотивовані за характером начинки номінації *ск'рудлики з 'мйасом* (7) та *ст'рудл'і з 'йаблуками* (2) Струдель – запозичення з польської *strudel* (мн. *Strudle*) «листовий пиріг», *sztudel* (мн. *Sztrudle*), як і ч. *Štrudl* «тс.», походять від нвн. *Strúdel* [ЕСУМ 5: 451].

Пампушки на столі – це символ свята, це гості або особливий день. Пампушки виникли саме тоді, коли хазяйка пекла пиріжки, і лишалось тісто. Замість того, щоб готувати нову порцію начинки, простіше скатати кульки та вжити як є.

Перші пампушки в Україні не випікали, а смажили на смальці в скоромні дні або на олії – у пісні. Солодкі пампушки посипали цукром, поливали медом, і колись вони заміняли собою сучасні пончики.

У більшості аналізованих говірок Вінниччини та Хмельниччини вживають номінацію *пампуш/ки*. Слово «пампушка» через польське посередництво запозичено з німецької мови *Pfannkuchen* «оладок, млинець» (видозмінене, можливо, під впливом слов'янської морфеми *пух-* (*пухкій, пухнути*) утворене з основ іменників *Pfanne* «сковорода», що виникло з двн. *Pfanna* (свн. *Pfanne*), до якого зводиться псл. *rapu, укр. [*пánва*] «т.с.», і *Kuchen* «пиріг, печиво» [ЕСУМ 4: 271]. Номінація *пончики* 'т.с.' поширена в говірковому мовленні с. Берестівка Вінницького р-ну Вінницької обл. та с. Баглайки Красилівського р-ну Хмельницької обл.

Галушки – одна зі страв української національної кухні. Останнім часом – менш розповсюджена в Україні й представлена, мабуть, лише в окремих ресторанах української кухні. Попри це, колись галушки та їх різновиди (палушки, затірка) були дуже популярними на столах українців. У с. Баглайки Красилівського р-ну Хмельницької обл. зберігається традиція і частування, і відповідно сама номінація страви *галуш/ки*.

Щодо етимології, то походження слова «галушка» пов'язане зі словом «галка» («кулька», «грудка»). Уважають це слово питомо слов'янського походження: порівнюється зі словом «галька» («камінці»), або вважається похідним від здогадного праслов'янського дієслова *galiti («кидати») [ЕСУМ 1: 462].

Пиріжки – це дивовижна страва, яка протягом багатьох століть традиційно займала почесне місце на будь-якому обрядовому столі. У кожній проаналізованій говірці ми

виявили широкий корпус назв на позначення різних видів пиріжків – *пир'іж'ки* (*пир'іж'ки з вишн'ами*; *пир'іж'ки з капустой*; *пир'іж'ки з сиром*; *пир'іж'ки з і сливами*; *пир'іж'ки із яго'дами* (6); *пир'іж'ки з го'рохом*; *пир'іж'ки з кашо'ю гре'чано'ю*; *пир'іж'ки кар'тошко'ю* (1); *пир'іш'ки* (*пир'іш'ки з го'рохом* (9), *пир'іш'ки з йа'блуками*; *пир'іш'ки з по'видлом* (10), *пир'іш'ки з ре'в'ін'ом*; *пир'іш'ки з сиром*; *пир'іш'ки з:елен'і*; *пир'іш'ки с:иром* (2); *пир'іш'ки* (*пир'іш'ки з ва'рен':ам*, *пир'іш'ки з вишн'ами*, *пир'іш'ки з сирум* (8).

Вареники стали традиційною стравою кухні України, а деякі навіть звели їх для себе в культ. Зараз існує близько 30-ти різновидів вареників, що відрізняються начинкою і способом приготування тіста. Номінація *ва'реники* відома в усіх 10 говірках Вінниччини та Хмельниччини. Розрізняють *ва'реники з бара'бол'о'ю* (4, 6, 9), *ва'реники з сли'ками* (1, 4, 6, 10), *ва'реники с ка'пусто'ю* (2, 4, 6, 9). Слово «вареники» – похідне від дієслова псл. Variti «варити», яке в свою чергу пов'язане з чьгѣті «кипіти» [ЕСУМ 1: 332].

Макарони домашнього виробництва в говірках номінують *ло'кишини* (2, 10), *мака'рони* (2), а на позначення страви з приготованого порізаного тіста з додаванням солодких добавок у с. Баглайки Красилівського р-ну Хмельницької обл. засвідчено описову назву *верм'і'шел' со'лотка*.

Слово «локшина» походить з тюркських мов – тат. Каз. Уйг. Lakša «локшина; дрібні шматки тіста, зварені в бульйоні», чув. Lăškă виводяться від перс. Lakše, lakše [ЕСУМ 3: 283-284]. «Макарон» у наше мовлення прийшов до нас від італійської мови, можливо, через посередництво німецької або французької (н. Makkaróni, фр. Macaron) [ЕСУМ 3: 365].

Цікавою за своєю широкою семантикою є лексема *ба'нка*. Тільки в одній говірці с. Берестівка Вінницького р-ну Вінницької обл. ця лексема має 5 значень: 1) жінка поважного

віку; 2) страва з яєць та макаронів; 3) великодня паска; 4) маленькі білі або коричневі комашки; 5) гриби.

Ця номінативна одиниця на позначення кулінарного поняття має затемнене походження.

Лексична група назв страв із тіста, які готуються на Великдень, представлена також лексемою *на^л'іс'н'іки* 'тонкі млинці з різною начинкою' (2, 4, 7, 9-10). Ця номінативна одиниця є результатом видозміни деетимологізованої форми [ЕСУМ 4: 33-34]. Вона має затемнену номінацію, чітких етимологічних витоків не простежуємо.

У говірці с. Гордіївка Гайсинського р-ну Вінницької обл. засвідчено ще одну номінативну одиницю *бе^уск^л'в'іт* – 'солодка пухка бездріжджова випічка'. Аналізована лексема має затемнену номінацію.

На позначення кондитерського виробу, що готується із здобного тіста, з кремом, різними начинками та має гарне оздоблення, вживають лексему *тор^л'ти* (2, 8, 10). Назву «торт» запозичено через посередництво німецької мови з італійської [ЕСУМ 5: 608].

Отже, проаналізувавши лексичну групу назв виробів та страв із тіста, які готуються на обрядові свята, спостерігаємо, що ця лексична група об'єднує назви різні за походженням: є власне українські, праслов'янські, італійські, французькі, німецькі. Говіркові нави досить часто демонструють фонтичну варіативність. Вивчення номінацій обрядових страв та виробів із тіста подолян дає змогу зберегти цю важливу частину української культурної спадщини та передати її наступним поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: в 7 т. / ред. кол.: Мельничук О. С. та ін. АН УРСР. Ін-т

мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982-2012. Т. 1-7.

2. Подільський говір: Бібліографічний покажчик. Уклад.: І. В. Гороф'янюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. 141 с.

*Владислав Борищук (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.*

СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ НАЗВ ЇЖІ ТА НАПОЇВ У ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

Особливе значення в українській діалектології сьогодні посідає дослідження регіональної діалектної лексики. Важливим компонентом мовної картини світу є лексика на позначення назв їжі та напоїв, яка характеризується з культурологічного погляду як пріоритетна, оскільки лексичний аналіз говірок у діалектологічних студіях є одним з актуальних завдань. У полі зору науковців є дослідження способів номінації різних назв продуктів харчування у подільських говорах. Явище номінації та її способи досліджували Г. Березовська, О. Голінатий, І. Гороф'янюк, К. Іваненко, О. Тараненко, А. Скорофатова, Т. Тищенко та ін.

О. Оскирко активно досліджував назви продуктів харчування та напоїв у своєму дослідженні «Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках» [Оскарко 2018], проте відсутність аналізу та дослідження способів номінації назв їжі та напоїв в центральноподільській регіональній лексикології зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – дослідити та проаналізувати особливості способів номінації назв їжі та напоїв в центральних говірках

Поділля, визначити основні номінативні способи усіх зафіксованих назв.

Емпірична база – діалектні матеріали Діалектологічного центру Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (1 – с. Дяківці Літинського району Вінницької області, 2 – с. Решнівка Старокостянтинівського району Хмельницької області, 3 – с. Велика Кириївка Бершадського району Вінницької області, 4 – с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області, 5 – с. Жван Мурованокуриловецького району Вінницької області, 6 – с. Журбинці Козятинського району Вінницької області, 7 – с. Дзюньків Погребищенського району Вінницької області, 8 – с. Капустяни Тростянецького району Вінницької області, 9 – с. Каришків Барського району Вінницької області), а також власні записи говіркового мовлення ТГЛ «Назви їжі та напоїв» із села Пологи Теплицького району Вінницької області (10). Загальна кількість проаналізованих номінативних одиниць – 505.

Серед мовознавців можна простежити різні погляди на способи номінації, їх класифікацію, поділ та вивчення, проте спочатку ми надамо тлумачення самого поняття, яке запропонувала А. Скорофатова: «Спосіб номінації – сукупність технічних засобів мови (діалекту), за допомогою яких здійснюється акт номінації тієї чи іншої реалії навколишньої дійсності» [Тараненко 2004: 9].

В енциклопедії «Українська мова» О. Тараненко визначає різні класифікації номінативних способів: «За формальними ознаками номінація поділяється на виражену і невиражену, на одно- і кількаслівну (просту і розчленовану); за характером позначуваного об'єкта – на номінацію елементів (предметів, ознак та ін.) і номінацію подій (ситуацій); за мовним рівнем номінативних засобів — на лексичну (разом із фразеологічною), словотвірну і синтаксичну (номінація у

формі синтаксичного словосполучення займає проміжний статус: за об'єктом позначення вона подібна до лексичної і словотвірної номінації, а за власне мовними характеристиками належить до синтаксичної номінації» [Скорофатова 2008: 418].

Г. Березовська окреслює такі способи номінації: словотворення, зокрема афіксацію (префіксальний і суфіксальний способи творення), основоскладання, творення складених конструкцій (дво-, трьохкомпонентних номенів) [Березовська 2014: 3].

Серед усіх проаналізованих нами способів номінації найбільш вдалою та чіткою, на наш погляд, є класифікація О. Голінатого, який виділяє 3 способи номінації: 1) лексико-семантичний (лексичний); 2) морфологічний (словотвірний); 3) лексико-синтаксичний (синтаксичний) [Голінатий 2014: 565]. Цю класифікацію ми використали для аналізу та розподілу назв їжі та напоїв по кожному із способів.

Найбільш широко представлено **лексичний спосіб** номінації, у якому ми виокремили 218 номінативних одиниць (43,2%), які поділили на 5 підтипів:

1) формальний (81 номінативна одиниця (далі – н.о.)): *би/точки* ‘відбивні’ (7-8) ← дієсл. *бити*; *ва/реники* ‘вареники’ (1-10) ← дієсл. *варити*; *гри^{el}чаники* ‘страва із гречаної крупи’ (5) ← ім. гречка; *де^uру/ни* (6-8, 10), *диру/ни* (1, 3, 6-7, 9), *д/раники* (2) ‘картопляники’ ← дієсл. *дерти/терти*; *кала/туха* (2), *коло/туха* (1-10), *ко/лу/туха* (1, 6, 8-9) ‘колотуха’ ← дієсл. *колотити*; *кисл’а/к* ‘кисле молоко’ (4-5, 9) ← прикм. *кислий*; *крашан/ки* ‘крашанки’ (1-3, 5-8, 10) ← дієсл. *красити*; *кроу/йанка* ‘кров’янка’ (1-10) ← ім. *кров*; *ро/галики* ‘рогалики’ (8) ← ім. *ріг*; *суш’н’а* ‘сушені фрукти’ (5, 9) ← дієсл. *сушити* та ін.;

2) композитний (4 н.о.): *кала/маша* ‘лемішка’ (1) ← дієсл. *каламутити* та ім. *каша*; *само/гонка* ‘самогонка’ (2) ← займ.

сам та дієсл. *знати*; *сухофрукти* ‘сухофрукти’ (6, 10) ← *сухі фрукти*; *чорнослив* ‘чорнослив’ (6) ← *чорні сливи*;

3) ідеальний (9 н.о.): *бабка* ‘бабка’ (2-10) ← *пестл. до баба* ‘мати батька або матері’; *банка* ‘бабка’ (1, 4, 6-7) ← *пестл. до баба* ‘мати батька або матері’; *б'єлочка* ‘салат із варених яєць та плавленого сиру’ (1) ← *зменш.-пестл. до білка* ‘невеличкий лісовий гризун, що живе на деревах’; *блинці* ‘картопляники’ (4) ← *млинци* ‘тонкий коржик з рідкого тіста, спечений на сковороді’; *бл'їни* ‘картопляники’ (1, 9) ← *млинци* ‘тонкий коржик з рідкого тіста, спечений на сковороді’; *кодраблики* ‘печена картопля’ (6) ← *зменш.-пестл. до корабель* ‘велике морське судно’; *локшини* ‘галушки’ (2) ← *локшина* ‘макарон’; *мазанка* ‘гречана каша’ (7) ← *мазанка* ‘хата, зроблена з глини, сирцевої цегли або хмизу, обмазаного глиною’; *мамліга* ‘лемішка’ (1) ← *мамаліга* ‘кукурудзяна каша’;

4) запозичення (124 н.о.): *кут'а* ‘кутя’ (1-10) ← *грец. коукці(он)* ‘боби; зерно’ [ЕСУМ III, с.163]; *л'їмон* ‘лимон’ (4) ← *грец. λιμόνι* ‘лимон’ [1, с.234]; *мандрики* ‘мандрики’ (1-3, 5-7) ← *пол. małdrzyk* ‘мандрик’ [ЕСУМ III, с.381]; *омл'ет* ‘омлет’ (1, 5-8, 10) ← *фр. omelette* ‘омлет’ [ЕСУМ IV, с.187]; *пампушки* ‘пампушки’ (1-2, 6-8) ← *нім. pfannkuchen* ‘оладок, млинець’ [ЕСУМ IV, с.271]; *паста* ‘томатна паста’ (4, 7) ← *іт. pasta* ‘тісто’ [ЕСУМ IV, с.307]; *паштет* ‘паштет’ (1, 3, 5, 7-8) ← *нім. pastéte* ‘паштет’ [ЕСУМ IV, с.325]; *пенцак* ‘суп з перлової крупи’ (1-2, 6) ← *пол. рєсак* ‘ячмінні або пшеничні крупи, каша з цих круп’ [ЕСУМ IV, с.335]; *пйуре* ‘картопляне пюре’ (8) ← *фр. purée* ‘пюре, відвар, протертий суп’ [ЕСУМ IV, с.648]; *помідор* ‘помідор’ (4, 8-9) ← *іт. pomodoro* ‘помідор (золоте яблуко)’ [ЕСУМ IV, с.509] та ін.

За **синтаксичним способом** творення ми виокремили 207 номінативних одиниць (40,9%), вони утворені за такими моделями словосполучень:

1) «іменник + прикметник / дієприкметник» – 122 номінативні одиниці, зокрема: *бабка картопл'ана* ‘картопляна бабуся’ (2); *боршч бур'яковий* ‘вид борщу з квашеним буряком’ (1); *картопл'а толочен'а* ‘картопляне пюре’ (5, 10); *каша гр'ячана* ‘гречана каша’ (1, 3-4, 6, 9); *каша йа'чм'їна* ‘ячмінна каша’ (1-9); *риба варина* ‘варена риба’ (6, 8); *сир плавлений* ‘плавлений сир’ (4); *суп макарон:їй* ‘суп з макарон’ (8, 10); *цибуля зелена* ‘зелена цибуля’ (5, 7, 10); *юшка з грибами* (5, 6) та ін.;

2) «іменник + прийменник + іменник» – ця модель представлена в 44 номінативних одиницях, серед них: *баранбол'а в мунд'ерах* ‘печена картопля’ (3, 8); *вареники з баранбол'ойу* ‘вареники з картоплею’ (3, 8, 10); *вареники з вишн'ами* ‘вареники з вишнею’ (1-5, 7-8); *кампот з сухофрукт'їй* ‘компот із сухофруктів’ (2); *картопл'а з м'ясом* ‘картопля з м'ясом’ (3); *пиріжки з варенн'ам* ‘пиріжки з варенням’ (1); *м'ясо запечене* ‘запечене м'ясо’ (7); *пиріжки з горохом* ‘пиріжки з горохом’ (2, 10); *пиріжки з сиром* ‘пиріжки з сиром’ (1); *суп з фрикадельками* ‘суп з фрикадельками’ (3); *холодець з риби* ‘холодець з риби’ (1) та ін.;

3) «дієслово + іменник» – за такою моделлю побудовані 20 номінативних одиниць, а саме: *варити яйця* ‘варені яйця’ (1, 3, 6-10); *варити картопл'у* ‘варена картопля’ (2, 7-8); *жарити картопл'у* ‘смажена картопля’ (3, 7-9); *жарити рибу* ‘смажена риба’ (1, 9-10); *запекти сир* ‘запечений сир’ (1); *капати рулет* ‘копчений рулет’ (1); *смажити яйця* ‘смажені яйця’ (2, 5-7, 9); *тушити капуста* ‘тушкована капуста’ (5, 7); *тушити картопл'у* ‘тушкована картопля’ (2, 7-8); *тушити м'ясо* ‘тушковане м'ясо’ (2) та ін.;

4) «іменник + іменник» – така модель представлена з 4 номінативних одиниць, а саме: *картопл'а кучками* ‘вид

печеної картоплі' (2); *ку¹сок¹мн'аса* 'частина м'яса' (1); *ре¹бро¹мн'аса* 'м'ясне ребро' (1); *скибка х¹л'іба* 'скибка хліба' (2);

5) «дієслово + іменник + прикметник/прислівник» – за такою моделлю побудовані 3 номінативні одиниці, зокрема: *жарити картопл'у солomкоюу* 'смажена картопля' (1); *пикти картопл'и ц'ілі* 'запечена картопля' (9); *ск'інйатити яйцеу молоц'и* 'зварене яйце' (1);

6) «іменник + прислівник» – така модель представлена 2 номінативними одиницями: *картопл'а по у¹ланоу¹ски* 'вид страви з печеної картоплі' (1); *макарон по флоц'к'и* 'макарони по-флоцьки' (10);

7) «іменник + прикметник + з + іменник (з прикметником)» – за такою моделлю побудовані 2 номінативні одиниці, це: *зрази картопл'ан'и з ка¹пустоюу тушаноюу* 'картопляні зрази з тушкованою капустою' (2); *картопл'а с¹мажеина з швар¹ками* 'смажена картопля' (5).

З-поміж різновидів **морфологічного (словотвірного) способу** вдалося зафіксувати 80 номінативних одиниць (15,9%), що утворені лише суфіксальним способом. За допомогою різних суфіксів утворено такі назви, а саме: **-чик:** *блинчики* 'млинці' (4); *бл'інчики* 'млинці' (2, 7-10); *голубчики* 'голубці' (4); **-льк:** *бара¹бол'ка* 'картопля' (3, 8, 10); *ва¹н'іл'ка* 'ваніль' (6-9); *ве¹рм'ішел'ка* 'макарон' (6); **-к:** *кашка* 'каша' (3, 8); *котл'етки* 'котлети' (4, 10); *мйас'ко* 'м'ясо' (4, 6, 8); **-ичк:** *водичка* 'вода' (3, 6-8, 10); *т'істи¹чко* 'тісто' (5); *йушичка* 'юшка' (3, 6-7, 9); **-ик:** *бор'шчик* 'борщ' (6); *коржики* 'коржики' (1-4, 7, 10); *су¹харики* 'сухарі' (5); **-ечк:** *маслечко* 'масло' (1); *пир'іжечки* 'пиріжки' (2, 6-7, 10); **-очк:** *зап'іканочка* 'запечений сир' (10); *морквочка* 'морква' (3-4, 7-8, 10); *пасочка* 'паска' (3, 5, 8-10); **-ник:** *бара¹болники* 'картопляники' (3, 8, 10); *бара¹бол'аники* 'картопляники' (1, 2, 8); *картопл'аники* 'картопляники' (1-8, 10); **-ок:** *бура¹чок* 'буряк' (3, 8, 10); *лис¹ток* 'лавровий лист' (3); *си¹рок* 'сир' (7);

часни/чок ‘часник’ (1-3, 5-8, 10); -шк: кар/тошка ‘картопля’ (1-6, 8-9); п’урешка ‘картопляне пюре’ (8); -ц: мн’ас/це ‘м’ясо’ (5); сал’це ‘сало’ (3) та ін.

Отже, усі три способи номінації представлено серед назв їжі та напоїв з в подільському діалекті, однак найбільш поширеним способом є лексичний, адже було виявлено 218 номінативних одиниць з 505 зафіксованих, які утворені за допомогою формального, композитивного, ідеального способу та запозичень з різних мов. Трохи менше назв були утворені синтаксичним способом (207 номінативних одиниць), які побудовані за 7 моделями: «іменник + прикметник / дієприкметник», «іменник + прийменник + іменник», «дієслово + іменник», «іменник + іменник», «дієслово + іменник + прикметник/прислівник», «іменник + прислівник» та «іменник + прикметник + з + іменник (з прикметником)». Рідше назви були утворені морфологічним, або словотвірним способом (80 номінативних одиниць), серед яких було представлено лише суфіксальний спосіб, зокрема суфікси -к, -ик, -льк, -ник, -ни, -чик, -шк, -ечк, -очк, -шк, -ц.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовська Г. Г. Способи номінації головних уборів у східноподільських говірках. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини* : збірник наукових праць / відп. ред. Г. І. Мартинова. Умань : Візаві, 2014. Вип. 5. С. 3–9.

2. Голінатий О. П. Способи словотворення ойконімів Кіровоградщини. *Мова і культура*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2014. Вип. 17. Т. VII (175). С. 565–570.

3. Оскирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках : автореф. дис....канд. філол. наук : 10.02.01. Умань, 2018. 397 с.

4. Скорофатова А. О. Ономазіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослов'янських говірках : автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Луганськ, 2008. 24 с.

5. Тараненко О.О. Номінація. *Українська мова. Енциклопедія* / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Українська енциклопедія, 2004. С. 417–419.

ДЖЕРЕЛА

ЕСУМ III – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ : Наук. думка, 1982. Т. 3 : Кора–М / уклад.: Р. В. Болдирев та ін. 1989. 548 с.

ЕСУМ IV – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / редкол.: О. С. Мельничук та ін. Київ : Наук. думка, 1983. Т. 4 : Н–П / уклад.: Р. В. Болдирев та ін.; ред. тому: В. Т. Коломієць, В. Г. Складенко. 2003. 656 с.

Павла Василічишена (м.Вінниця)

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І.В.

ОБРЯДИ ТА ВІРУВАННЯ ПОДОЛЯН, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ХЛІБА В РОДИННІЙ ОБРЯДОВОСТІ

Етнолінгвістика – це галузь мовознавчої науки, що вивчає мову як творчий продукт її носія, тобто етносоціуму, що породив мовний феномен як ключовий елемент і водночас рушій національної культури [Жайворонок 2007: 8].

Діалектологія – найкраще джерело, де можна віднайти потрібну інформацію для етнолінгвістики. Саме в діалектному тексті спостерігаємо збереження в пам'яті діалектоносіїв вірувань, ставлення до релігії, церкви, самоідентифікації як

однієї з етнічних груп українського народу насамперед на тих теренах, які відірвані від українськомовного діалектного континууму [Гримашевич 2015: 56].

Актуальністю дослідження є те, що таких системних етнолінгвістичних досліджень подільського говору на сьогодні в українському мовознавстві немає [Подільський... 2013].

За мету ми поставили дослідити термінологію обрядів та вірувань подолян, пов'язаних з використанням хліба в родинній обрядовості, на матеріалі діалектних текстів із подільських говірок 10 н.п.п.:

1. с. Решнівка Старокостянтинівського району Хмельницької області;

2. с. Журбинці Козятинського району Вінницької області;

3. м. Хмільник Хмельницького району Вінницької області;

4. с. Берестівка Липовецького району Вінницької області;

5. с. Кудіївці Жмеринського району Вінницької області;

6. с. Станіславчик Жмеринського району Вінницької області;

7. с. Вищеольчедаїв Мурованокуриловецького району Вінницької області;

8. с. Садківці Шаргородського району Вінницької області;

9. с. Озаринці Могилів-Подільського району Вінницької області;

10. с. Велика Киріївка Бершадського району Вінницької області.

Із аналізованих діалектних текстів було вилучено 136 номінативних одиниць на позначення обрядових хлібів, вживаних у подільському діалектному просторі.

Усі знакові події в житті українця супроводжуються хлібом: *е вс'і ц'і 'празники йа'к'і 'будут' ... 'ц:ими хл'їбинами йа'к'і пик'ли / на 'Паску вс'і'гда хо'дили ў 'гост'і до // ... нап'риклад до бат'к'і'у / до 'старших бра'т'і'у чи сис'тер / до хри'шчених вс'і'гда хо'дили / 'імино з 'цими хл'їбинами / бис' хл'їба ни 'можна бу'ло н'і'куди йти // (2).*

Церковне хрещення дитини пов'язувалося з різними обрядами. Його влаштовували через кілька днів після народження немовляти. Це свято було найбільш трепетним для усіх, тому як сказано у говірці с. Садківці Шаргородського р-ну Вінницької обл.: *на хрис'тини / таж 'каждий ста'райе:с' чим на'лутчим / йакнай'крайчи шоб во'но бу'ло // (8).*

Основну роль цього дійства виконували хресні батьки. І тут ми зустрічаємо найважливішу роль хліба – *кола'ча*. У багатьох говірках ми зафіксували обряд, у якому хліб обов'язково давали кумам: *кола'ч'і / та'к'і ви'лик'і кола'ч'і / це да'вати ку'мам т'реба (9), кола'ч'і пик'ли // це да'вали за ди'тину колач'і / це називайе'ц':а хрис'тини // кола'ч'і т'реба пек'ти / ну / с'к'іл'ки би'реш ку'м'і'у / це ку'мам ўс'ім пик'ли кола'ч'і ко'лис' // (9); кала'ч'і / на хрис'тини с кала'чом хо'дили про'сили ку'м'і'у с'войіх / шоб при'ходили на хрис'тини / і ўже по'том на хрис'тинах і ше ї розда'вали ўже по'том кала'ч'і ўже йак ди'тину по'вели до хрис'ту / похрис'тили / (4), розда'вали 'кожном / ўже ку'мам / а по'том ўже та'кіі ўже об'ичай за'шоў / шо ўже ї розда'вали ми'н'і 'каже'ц'а ї ўс'ім 'л'удам пик'ли хто там бу'є на хрис'тинах / то ўс'ім розда'вали кала'ч'і / (4); пи'чут кала'ч'і да'йут ку'мам да'йут 'л'уд'ам / та'кі невелик'і / а н'е то / та'к'і / бухончики / ну ў 'б'іл'шуст'і кала'ч'і / кала'ч'і 'б'іл'шост'і пи'чут / да'йут / 'л'уд'ам // (6), да'вали / ку'м'і і кумов'і шо да'вали / кала'ч'і да / пи'кли / кала'ч'і да'вали (6); ку'мам кола'ч'і пик'ли да'вати ку'мам а хл'їб 'такий'самий // (8); кала'ч'і пикли / кала'ч'і пикли /*

бо ку¹мам да¹вали йак за ку¹ми при¹ходили таї ку¹мам да¹вали / о / і кала¹ч¹ і це і хл¹іб (10).

У говірці м. Хмільник Хмільницького р-ну Вінницької обл. ми спостерігаємо використання спеціального круглого хліба, який брали до церкви на хрещення, який потім їли усією родиною: *ви¹п¹'і'кали сп¹'і'ц¹'ал'но та¹к¹і¹ 'круглі¹ хл¹'іп / 'круглі¹ хл¹'іп і ко¹ли похр¹стили ди¹тину / то¹ 'брали цеї хл¹'іп до¹ 'церкви йак хр¹с¹'тилас¹'а ди¹тина / 'пот¹'ім йо¹го розр¹'і'зали і ко¹ли ўже похр¹стили то йо¹го шчо¹ 'йіли // (3).*

Звичайно, не могло обійтися без прикрашання колача, у с. Кудіївці Жмеринського р-ну Вінницької обл. це робили так: *на хр¹с¹'тини кала¹ч¹ і да¹йут¹ і да¹йут¹ хліп св¹'а¹тій та¹к¹'і к¹руглі¹ / о / і йо¹го ше ўк¹'вічували ка¹линойу / та¹кими ст¹рушками ўс¹'акими / кв¹'іт¹ками / оце буў ў нас тої / ро¹'били та¹к¹'і кв¹'іточ¹ки ше / ну та¹к¹'і / обикнове¹ні хліб но ше ўк¹'вічували йо¹го 'гарним ўс¹'акими прик¹расами // (5).*

Під час хрещення ми знайшли також певні вірування, пов'язані із хлібом. Наприклад, у говірці с. Велика Киріївка Бершадського р-ну Вінницької обл. хліб роздавали для щастя дитини: *хл¹іб 'славній / кала¹ч¹ і да¹вали / йак 'хр¹с¹'ат¹ ди¹тину кала¹ч¹ і да¹вали / шоб ди¹тина була здо¹рова й шчас¹'лива ро¹'сла// (10). У говірці с. Станіславчик Жмеринського р-ну Вінницької обл. було заведено, щоб бабуся роздавала обов'язково по дві хлібини – до пари: *ка¹лач¹ і / да¹йут¹ ўс¹'ім 'л¹'уд¹'ам розда¹йут по два кала¹ч¹ і у¹ 'нар¹ і шоб ди¹тинка ро¹'сла і була здо¹рова ў 'нар¹ і / да / о¹'б¹'ізат¹'іл¹'но / 'о¹'б¹'ізат¹'іл¹'но / 'бапка по¹'вин:а розда¹вати кала¹ч¹ і / 'бапка / не 'мама не 'тато а 'бапка по¹'вина / ўс¹'ім 'л¹'уд¹'ам розда¹вати по два кала¹ч¹ і // і це по¹'вин: і ў¹дома спе¹'кти кала¹ч¹ і хл¹'іп / кала¹ч¹ і / св¹'ій хл¹'іп до¹маши¹'її ў пи¹'ч¹ і / чи ў ду¹ховц¹ і // і / кала¹ч¹ і у¹б¹'ізат¹'іл¹'но по два 'штуки на / 'душу // (6). У говірці с. Велика Киріївка Бершадського р-ну Вінницької обл. хліб роздавали усім присутнім: *кала¹ч¹ і***

об'їзат'їл'но / йак до 'церкви йти о / то до 'церкви ги'наче // а тут у 'хатї ўже кала'ч'ї роз'дати / ўже йак 'л'уди пооб'їдали то кала'ч'ї / і 'гарній 'хл'їпчик ти'цец'а / вс'о / шоб шоб погудувати л'удей і роз'дати кала'ч'ї і в 'церкву тожє 'брати / 'пеўчам роз'дати // (10).

Цікавою деталлю, не відомою для нас, слугувала скибка, відрізана від непочатого краю хлібини: вона зберігалася до повноліття охрещуваної дитини: хо'дили хри'шчен'ї то да'вали обов'яз'ково хл'ї'бину шоб і'ти з 'цейу хл'ї'биною до 'церкви / хто м'їг да'ваў в 'церкву йа'когос' пиро'га чи хл'ї'бину а хто вир'тавс'а на'зад із 'цейу ос'в'аченоїу 'разом із ди'тиноюу хл'ї'биною // і ок'раїец' / 'хл'їпчика за'сушували / і на 'повне повнол'їт':а ди'тини / 'брали тої хл'їб в'їн виси'хаў ну збир'їгали йо'го / так йак 'каже 'пупа завїа'зали ди'тин'ї і вз'а'ли / бо пуп це центр зим'л'ї / 'брали закри'вали хо'вали і ди'тину коли хрис'тили // о-о то ни так ни хрис'тили похрис'тили то цей ок'раїец' 'хл'їпчика вз'а'ли і там де цей збер'їгавс'а 'пупчик об'ично в ст'їкл'ан'ї 'баночки туди 'кляли ше цей ку'сочок 'хл'їба / ... 'повне повнол'їт':а / то тої ку'сочок 'хл'їба роз'мочувати / і ц'а ди'тина по'вина була вку'сити // (2).

На весілля та хрестини пекли коровай. У говірці с. Берестівка Липовецького р-ну Вінницької обл. фіксуємо: були 'формочки та'к'ї/ шо / та'к'ї/ хл'їбⁿ 'ложии/ а во'но сти'цец'а/ тиї та'киї/ ф'ї'гурна та'киї хл'їп/ шоб ўз'ати йо'го до 'церкви/ с цим/ ну с хрис'том о'цим/ с'о/ йа з'найїу йак/ це ш ни ў 'кожному сил'ї од'ї'наково було/ йа з'найїу/ йак ў нас було/ за'вед'ано/ а так/ йа з'найїу йак/ коли було// (4). Форма обрядового хліба могла різнитися: обов'яз'ково все'редин'ї був великий 'отв'ір// оце та'к'ї були ве'с'їл'н'ї і та'к'ї були хре'стинс'к'ї кала'ч'ї/ тому шо туди про'т'агували руш'ник/ і мо'гли 'вз'ати на 'руку цей ка'лач// руш'ник 'можна про'д'їти і так но'сити кала'ч'ї// (7).

Отже, у подільських говірках засвідчено такі назви обрядових хлібів, що печуться для відзначення народження дитини: *колач*'і (9), *калач*'і (4), *калач*'і (6), *калач*'і *це і хліб* (10), *круглий хліп* (3), *обикнове*'ні хліб (5), *хре*'стинс'к'і *калач*'і (7).

Функціонування хліба в різних моментах весільного обряду часто пов'язано з тим, що хліб символізує Долю наречених [Страхов 1991: 54]: *якшо коро*'вай *полу*'чивс'а *ду*'уже *гарний*' / *с*'в'ітлий' / *гарно*' *випечений*' / *то ка*'зали' / *шо це на*' *ш*'част'а *моло*'дим' / *на здо*'ровйа *моло*'дим' // *а* *якшо*' / *бу*'вало *шо коро*'вай *при*' *вип*'і'кан':і *хот*' *один*' *тр*'існув' / *це по*'гана *при*'к'мета і *коро*'вайниці' *ди*'вилис' *одна на одну*' / *і* *ко*'жна *со*'б'і *ду*'мала' / *мож*'ливо' / *шо* *ца*' *па*'ра *ко*'лис' і *роз*'і'дец':а // (7), також у цій говірці ми зустрічаємо цікаву назву весільного обрядового хліба: *на ве*'с'іл'я *пек*'ли *ве*'с'іл'н'і' *ши*'шки (7).

Під час весільних обрядів ми також натрапляємо на використання скибки, відрізаної від початку хлібини. Як спостерігається в говірці м. Хмільник Хмільницького р-ну Вінницької обл., її використовували під час викупу нареченої: *Бо* *ц*'ілий *хліп* *а* *то*'д'і *зр*'і'зайт *ц*'і'лушичку / *а* *то*'д'і *йі*'д'ат *хліп* / *а* *то* *бу*'ла *ц*'і'лушичка / *йа*'ке *бу*'ло *с*'вато *от* *ві*'с'іл'а / *то* *пере*'мали *моло*'ду *шоб* *да*'вали *мо*'рич / *то* *т*'іл'ко *з* *цею* *ц*'і'лушичкою // *сти*'лили *на*' *ст*'іл'чику *гру*'шничка і *ло*'жили *ту* *ц*'і'лушку // (3).

Отже, у подільських говірках засвідчено такі назви обрядових хлібів, що печуться на весіллі: *ве*'с'іл'н'і' *ши*'шки (7), *ве*'с'іл'н'і' *калач*'і (7), *коро*'вай (7) та назва скибки, відрізаної від непочатого краю хлібини, - *ц*'і'лушичка (3).

Хліб мав важливе значення і в поховальному обряді. Із хлібом родичі прощалися з небіжчиком, на кладовищі ламали та роздали хліб усім людям. У таких випадках хліб символізує неперервність роду та майбутній добробут у сім'ї померлого.

Для цих традицій використовували хліб різних видів. Наприклад, у говірці с. Берестівка Липовецького р-ну Вінницької обл. засвідчено: *та'к'і з'добн'і ка'лацики / о і розда'вали 'кожному ц'і ка'лацики (4) та 'булочки / йа ни знайу ни да'вали 'булочки та'к'і / оци'хо ни да'вали йак це ми 'зараз да'ємо цемго ўс'о / ко'лис' ни 'було / та'мо шо да'дут то / то 'дали // (4). У говірці с. Озаринці Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл. були колачі та рулети: *кола'ч'і / ма'л'і // на по'минку / шоб 'кожній л'удин'і 'дати ко'лач // пик'ли кола'ч'і / пик'ли хл'іб // і т'і ру'л'ети 'тожи (9), а вже в говірці с. Станіславчик Жмеринського р-ну Вінницької обл. використовували колачі та булочки / на 'поминки ... 'тоже по'вин: 'і да'вати кала'ч'і / вот / 'булочки ну йак ні'ма кала'ч'іў то 'булочки // ну ў основ'ном кала'ч'і по'вин: 'і да'вати ўс'ім л'уд'ам / і 'д'іт'ам / і ў'зрослим і пожи'лим / ўс'ім л'уд'ам / да / уб'і'зат'іл'но // і кала'ч'і / і 'хл'іпчик / св'ії шчоб був (6), На 'поминки 'тоже / хто шо 'хоче / то да'йут / ц'і / ба'тони то да'йут / кала'ч'і то да'йут // ц'ійі / було'чки та'к'і // (6). Цікаву диференціацію обрядового хліба засвідчено в говірці с. Велика Кириївка Бершадського р-ну Вінницької обл., де з одного боку: *На по'минки 'тоже пик'ли кала'ч'і хл'іб л'уд'ам да'вали о'б'ідати хл'іб / за 'мериших да'вали кала'ч'і в 'церкву // (10), а з іншого – кожен із днів поминання характеризувався використанням різного хліба: *йак 'сорок дн'іў / то пик'ли кала'ч'і ну 'хл'іб о'бично так йак о'бично хл'іб бо 'треба 'хл'іба а 'ц'ійі кала'ч'і пикли на 'сорок дн'іў бо 'треба 'сорок кала'ч'іў спик'ти 'дати / а йак там 'дев'іт' дн'іў чи ўже р'ік чи п'іуроку справ'ляли то ўже й було'чки 'можна пик'ти (10).****

Отже, у подільських говірках засвідчено такі назви обрядових хлібів, що печуться на поминки: *ка'лацики (4), 'булочки (4), ко'лач (9), хл'іб (9), ру'л'ети (9).*

Таким чином, ми можемо сказати, що переважна кількість використання обрядових обрядів та вірувань, пов'язаних із

ними, зберігається й досі серед українського народу. Хліб для українців – основний атрибут традицій, пов’язаних із святами та життєвими циклами. У цілому, обрядовий хліб у цих контекстах мав не стільки значення поживи, як ритуальне значення. Наявність хліба в родинній та календарній обрядовості є важливими спектром святості та духовності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гримашевич Г. Діалектний текст як лінгвокультурний феномен. *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : КНЕУ, 2015. С. 52–58.

2. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика : Нариси : Київ : «Довіра», 2007. 262 с.

3. Подільський говір : Бібліографічний покажчик / Уклад.: І. В. Гороф’янюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця, 2013. 128 с.

4. Страхов А. Б. Культ хлеба у восточных славян: опыт этнолингвистического исследования. Мюнхен, 1991. 248 с.

Ольга Доценко (м. Вінниця)

Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф’янюк І. В.

МОТИВАЦІЯ НАЗВ БОРЩУ В УКРАЇНСЬКИХ ДІАЛЕКТНИХ ТЕКСТАХ

Питання номінації посідає дуже важливе місце в житті людини, бо за допомогою процесу називання предметів люди мають змогу вільно комунікувати між собою. Актуальність проблеми номінації й мотивації назв страв і напоїв полягає в тому, що це питання є мало дослідженим. Хоча номінацію страв і напоїв у своїх наукових роботах опрацьовували Я. Турчин, О. Оскирко, Е. Гоца, Н. Цимбал та ін.

Мета нашої роботи полягала в дослідженні мотивації діалектних назв борщу, засвідчених в українських говірках. У своїй роботі ми проаналізували номінації борщу на матеріалі діалектних текстів зі збірника «Скарби українських говорів: тексти про борщ», упорядкованого Н.Хібебою та В.Лесною [2], з книги методом суцільної вибірки було вилучено 100 говіркових назв борщу та його видів, засвідчених у говірках 16 областей України. Наводимо умовні позначки областей, яким користуватимемося далі для локалізації аналізованих назв: 1. – Вінницька обл., 2. – Волинська обл., 3. – Донецька обл., 4. – Житомирська обл., 5. – Закарпатська обл., 6. – Івано-Франківська обл., 7. – Київська обл., 8. – Кіровоградська обл., 9. – Львівська обл., 10. – Полтавська обл., 11. – Рівненська обл., 12. – Сумська обл., 13. – Тернопільська обл., 14. – Хмельницька обл., 15. – Черкаська обл., 16. – Чернігівська обл.

Якщо ми звернемось до походження назви «*борщ*» і розглянемо її внутрішню мотивацію, то побачимо, що Етимологічний словник української мови дає таку інформацію: «Борщ «суп із буряка, капусти і різних спецій; буряковий квас для борщу; для слов'янських форм значення «борщівник» первісне, потім «юшка з борщівника» і нарешті, спочатку лише в українській мові, «юшка, суп з буряка і капусти», звідки і лексема *борщ*» [ЕСУМ, т 1: 236]. Отож лексема *борщ* на сьогодні є немотивованою.

Після опрацювання діалектних текстів варто зауважити, що видів борщу є дуже багато. Усі вони різняться інгредієнтами, часом приготування, іншими ознаками і, відповідно, – назвами. Це пояснює велику кількість видів борщу, які можна класифікувати за різними мотиваційними ознаками (далі – МО): «основний інгредієнт страви», «зовнішні характеристики страви», «спосіб приготування страви», «ознака смаку», «призначення страви», «спосіб

подачі», «час приготування», «походження страви», «страви за релігійними обмеженнями».

1. МО «основний інгредієнт страви» представлена назвами, які можна згрупувати за природою інгредієнта:

1.1. Назва інгредієнту рослинного походження найактивніше задіяна в номінації українського борщу:

- Буряк: *борщ варіли із кіслоґо борщучу* ‘борщ із додаванням квашених висівок і білого буряка’: *їа памйатайу / їак готувала мойа мама // тод’ї було н’їсл’а воїни ваїшко / і харч’ї були так’ї груб’ї // ну борщ варіли // борщ варіли із кіслоґо борщучу // квасили з віс’івок / з б’їлого буракá / вонó броділо і отод’ї очиччалос’а / і такі варіли такії борщ з н’оґо // тамату їак такоґо отод’ї ше н’їхто не знаў // л’ітом були пом’ідори // (1).*

- Квасоля: *борщ без р’їнки / без мн’аса / но кидайут туды фасолу* ‘борщ без м’яса, але з квасолею’: *ше у нас рóбл’ат борщ без р’їнки / без мн’аса / но кидайут туды фасолу // вонó с’а рóбит їак і обикновén:иї // но рас с’а ставит фасол’а варитис’ / а да́ле /їак вона проваріц’:а / сїпл’ат туды капу́сту квасну́ // а да́ле їак по ст арóму рецéпту г’їа // но а до борщучу у нас л’убл’ат чиніти часнічн’ї гр’їнки // отó пуджаренії хл’їб на ла́бошов’ї с часніко́м звéрху нарисілованим // а́бо шче чін’ат пампу́шки с часніко́м (5).*

- Гриби: *борщ з гриба́ми* ‘борщ з грибами, замість м’яса’: *там прóсто гриби́ / борáк / дес’ зо дв’ї бу́л’б’ї / а́ле бу́л’ба ціла́ бу́ла / шо вона с’ї так во розк’ип’їла / зна́йите // ну і посоліла // (9).*

- Картопля: *борщ’ без картóпл’ї* ‘борщ, який варили без картоплі’(6).

- Щавель: *борщ іс шчавы́* ‘борщ з щавлем’(2), *борщ с шчаво́ў* ‘борщ з щавелем’(5), *борщ шчавлэ́виї* ‘борщ з щавелем’ (2).

- Груші: *боршч із грушами* ‘борщ, який вариться з додаванням сухих груш’: *то боршч’ щч’е варіли / пробуваў йа із тїми / буў / із грушами іс:лівами // сушеним* (12).

- Сливи: *боршч іс:лівами* ‘борщ, у який додаються сливи’ (12).

- Кропива: *боршч із кропівойу* ‘борщ із додаванням кропиви’ (9), *боршч с кро^ап’іви* ‘борщ із додаванням кропиви’ (3).

1.2. Назва інгредієнту тваринного походження найактивніше задіяна в номінації українського борщу:

- М’ясо: *боршч із варєным сви^енс’кым мн’асом з бáнкы* ‘борщ із свининою’ (5).

- Шкварки: *боршч з шквар’камі і чесноком* ‘борщ із жареним салом, заправлений часником’ (5).

- М’ясний бульйон: *боршч на м’яснóму бул’йóн’і* ‘борщ, зготований на м’ясному бульйоні’ (13).

- Свинячі ребра: *боршч звáренїї на свин’áчих ребéрц’ах* ‘борщ, зварений на свинячих реберцях’ (13).

1.3. Назва інгредієнту з тіста найактивніше задіяна в номінації українського борщу:

- Тісто: *боршч жїтнїї* ‘борщ із додаванням житнього тіста’ (9).

- Вушка: *боршч з вушками* ‘борщ, в склад якого входять вушка – маленькі варенички із начинкою’ (5).

1.4. Назва крупи, найактивніше задіяної в номінації українського борщу, – пшоно: *боршч із пшонóм* ‘борщ із пшоном’. *Йа пóмн’у / йак йа молодóйу булá / йак мáти варіла боршч / то заўждóї затирáла пшонóм / йакшó не^н затéрти боршч / то кажóт’ / шó то не^н боршч //* (8).

1.5. Назва квашених інгредієнтів найактивніше задіяна в номінації українського борщу:

- Квашені помідори: *Боршч з квасу* ‘борщ із додаванням квашених помідорів’: *боршч же вари́ли з квасу / помидо́р'іу йа́кос' // отакéн'к'і помидо́ри бу́ли / ни бу́ло вели́ких йак то ран'іше / це йа́кос' так'і оцé т'і / шо па́дал'ішн'і / квас // ... а теи́пéр оцé ж до Покро́ви / д'іжка квасу дожна́ бут' здоро́ва / бо на боршч // оцé ўра́нц'і / ка́жут' / уста́ла / пошла́ набра́ла місочку квасу у по́гриб / і бур'ачо́к чи два в боршч / бур'ачкі скриши́ла / і квасу влила́ / такий боршч до́брий / пра́ўда // (6).*

- Квашений буряк: *Боршч із квасом* ‘борщ із квасом – квашеними буряками, залитими водою з оцтом’ (4), *боршч квáше"ниї* ‘борщ із заквашеними буряками’: *ми перивáжно коліс' вари́ли квáше"ниї / бур'ачкі криши́ли на малéн'к'і частінки / залива́ли водо́ў / в'ін ў т'і вод'і сто́йоў тїжде"н' і ўже по́т'ім в'ін такий кіслиї і тої боршч сїпали на во́ду ...// (13).*

2. МО «зовнішні характеристики страви» представлена назвами, які можна згрупувати за такими характеристики страви:

2.1. Назви кольорів, задіяні в номінації українського борщу:

- Зелений: *Бор'шч' зи'лэнії* ‘рідка страва із додаванням щавлю’ (3), *Боршч зе"лэнії* ‘борщ із додаванням кропу, зеленої цибулі, петрушки’ (15).

- Червоний: *боршч крáсний* (16), *боршч че"рво́ний* ‘борщ червоного кольору’(14).

- Білий: *боршч б'ілії* ‘борщ з пшоном або рисом’: *б'ілії боршч то воні вари́ли / ... прóсто його́ засипáли пионо́м / зна́йтите // а йа типéрка засипáйу рíсом / рíсом // вари́ц'с'і бу́л'ба / к'идáйу рíсу там чи йакáс' к'істка чи прóсто по́тім замáшчу́йу // ну і по́тім / йак вже йи / добавлі́йу там чи*

кислоту / чи тої / чи воцит // шо би ни було! // ну і пережаруїу
ше трощки томату / і фс'о // то йи б'їлї боршч // (9).

• Рябий: боршч р'абїї 'борщ ненасиченого кольору':
р'абїї бур'ачок тру на крупну т'орку / це ўсе п'їджар'уїу на
ол'її // п'їджарила // мїасо кипїт' / картощка кипїт' / йа
тод'ї висипаїу тудї ц'у п'їджарку / бур'ачок із м'орквойу
висипала // ўсе кипїт' / квасол'у тудї добаўл'аїу // квасол'у
тудї добаўл'аїу // (15)

2.2. Назви консистенції страви, задіяні в номінації
українського борщу:

• Рїткий: боршч р'їткїї 'борщ без картоплї, морви,
лише з буряком і зеленню, м'ясом': ту варїц'с'а кусочок
мн'аса / так // п'їзн'їше даїец'с'ї сме^нтани / молока / одно
їайце / м'ожна ї б'їл'ше дати / жовток / мукї л'ошку // але
бур'ак / бур'ак там мусит бїти / бур'ак зваренїї / о // тод'ї
берец'с'а розколочуйец'с'а те фсе і заливайец'с'ї // і то к'їпнє //
то називайец'с'а р'їткїї боршч // (9).

• Підбитий: Боршч п'їдбїтїї 'борщ з додаванням
молочної продукції' (6).

3. МО «спосїб приготування страви» представлена
назвами, які можна згрупувати за місцем приготування страви:

• У печі: боршч у п'їч'ї 'борщ, який готували на печі'
(16).

• У духовцї: боршч ў духоўкї 'борщ, який готується в
духовцї': ў ког'о ў духоўкї у гарадах у духоўку ставет' пр'їет'
/ духоўка абикнавєн':а газава // у ког'о ў печ'ї / у ког'о на плит'ї
так у ког'о йак // хто де варит' // хто де придумїе // (16).

• У горшках: боршч в горшкax 'борщ, який варили в
горшках': варїли боршч / ни так йак типєр // варїли в горшкax
/ ч'авун'її ни дўже було / а горшчок // (10).

4. МО «ознака смаку» представлена назвами, які можна
згрупувати за смаком страви. Найактивнїше задїяна в

номінації українського борщу лексема *кислий*: *борщ кіслиї* ‘борщ із додаванням оцету’ (13), *Борщ кислотатий* ‘борщ із додаванням кислоти і цукру’: *тої борщ зваріла / ну шо картóпл'а / бурáк / мórква / капúста / фасóл'а // ну шо / зажáрки не"ма // чим зажáрити / йа на гол'її не"ре"жáрила цибул'у і ўс'о // і наваріла тої борщ / т'їки шо йа ў йóго л':у кислоту / так шоб в'ін буў кислотатий / а тод'ї добаўл'áйу цу́кор ўже по ўку́су//* (14).

5. МО «призначення страви» представлена назвами, які можна згрупувати за ритуальними особливостями приготування страви, за метою:

- На весілля: *Борщ на вес'їл'а* ‘борщ, який готували за спеціальним рецептом на весілля’: *а борщ робіли з житно́ї мукы́ / дўже ўку́сний буў // ну і кїдали там мйáса / і п'їдбивáли / так звичáйно борщ //* (6).

- На похорон: *Борщ на по́хорон* ‘борщ на похорон’ (1, 5); *борщ у поминáл'ный об'їд* ‘борщ, який готували на похорон’: *борщ отó с'а варїт у поминáл'ный об'їд // варїт'с'а бес крýшкы / пáра мáйе іс то́го горниц'á ітї гур'ї йак отá пáра т'їче гур'ї / отó тák ўта душá утхóдит уд нас // йе ў нас с'акы́ обр'áд //* (5).

- На Святвечір: *борщ на с'в'атїї вéч'їр* ‘пісний борщ з кількою або рибою’: *ну на С'в'атїї вéч'їр / то варим же п'їсний / запраўл'áймо к'ил'кóйу / ну рїбойу мóжна / з рїбойу вонó тої / а с к'ил'кóйу / потóму шо кил'кá / консéрва / вонó готóве //* (15).

6. МО «спосіб подачі» представлена назвами, які можна згрупувати за методом подання страви до столу. Найактивніше задіяна в номінації українського борщу лексема *студэный* – *борщ студэный* ‘борщ, який подається холодним’: *трїтїй вид борщчú / отó студэный / йóго робіли лишé л'їтом / молодýї з горóда бурáк варїли / р'їзали солóмкоў / запраўл'áли*

сме"та́ноў / добаўл'áli пе"тру́шку / окру́п / цибу́л'у / че"сно́к / кру́то зварéно́е йа́йце // ото́ быў сиры́й боршч / бо варі́ли лишé бурáк // і́ли йогó студéным з варéными кру́мл'ами за́м'іс'т' хл'і́ба // (5).

7. МО «час приготування» представлена назвами, які можна згрупувати за порою року страви:

- Весна: *боршч ве"сн'áный* ‘борщ, який вариться зі спеціальних продуктів навесні’ (5).

- Літо: *боршч л'ітн'і́* ‘борщ із додаванням вишень’ (2).

8. МО «походження страви» представлена назвами, які можна згрупувати за територією чи часом побутування страви:

- Український: *боршч укрáйінск'і́* ‘борщ обов’язково із додаванням капусти, квасолі’ (9).

- Закарпатський: *боршч закарпа́ц'кы́* ‘борщ, який готували жителі Закарпаття за спеціальним рецептом’: *а шчи дўже попул'áрным та ўку́сным ў нас йе боршч закарпа́ц'кы́ // (5).*

- Польський: *боршч пóл'ск'і́* ‘рідкий борщ лише з додаванням буряка і зажарки з моркви, цибулі, петрушки’: *пóл'ск'і́ / н'і́дбитий такий // в'ін буў р'іткиéї // р'іткиéї-р'іткиéї / іс:амóго бурака́ // с:амóго бурака́ / н'і пшонá не сипали / н'і н'ічо́ // пóл'ск'і́ боршч // то буў без н'ічо́ / бес капу́сти / без бу́л'би / буў пóл'ск'і́ боршч // (6).*

- Руський: *боршч ру́ск'і́* ‘борщ з капустою’: *боршч / і бу́л'ба / і мо́рква / і шо там ше вари́ц'а // бур'áк там трéба // но не м'іша́ло би / шобі́ там йака́с' ногá зал'і́зла! // (9).*

- Козацький: *боршч коза́ц'кы́* ‘борщ із крупно нарізано проквашеної капусти і великою кількістю м’яса’: *коза́ц'кы́ боршч // йакі́й коза́ц'кы́ боршч? // вари́ц'а к'істочка кан'éшно не одна́ / дв'і три / вари́ц'а до готóўнос'ц'і́ // пóт'ім кислéнка проквáс'ана капу́сту / пил'у́стка осóбено / ... (1).*

9. МО «страви за релігійними обмеженнями» представлена назвами, які можна згрупувати за часом уживання страви християнами:

- Пісний: *Борщ п'існій* 'борщ з рибою'(15) , *борщ п'існій* 'борщ, у якому замість м'яса – консерви з бичків': *а р'ан'ше шч'е на́ша ба́бушка так п'існій борщ вари́ли / ўм'істо ма́сла бу́ла консе́рва з б и^ечк'іў / вона не^ддорога́ тод'і бу́ла / і ки́дали у борщ' / бе^чккі ў тома́т'і тод'і бу́ли / ки́дали / вари́ли п'існій борщ' / зажа́р'ували ол'їе́йу / п'існій / капу́сту ква́ш е^ну і́їли / хр'ін / каза́ли / хр'ін та ре́д'ка та капу́стка се^нре́н'ка / ж е^нтн'е́вий поне^дд'ілок // (3).*

- Скаронний: *Борщ скаро́мній* 'жирний борщ' (16), *Борщ скару́мній* 'жирний борщ' (16).

Під час співставлення назв і їх рецептів ми прослідковуємо не лише мотиваційне багатство говіркових назв національної української страви, а й те, що одна і та ж лексема має широку семантику в різних говорах. Скажімо, борщ, названий *пісним* в Іршавському р-ні Закарпатській обл. позначає борщ без м'яса, замість якого кидають гриби. Натомість в іншому регіоні, зокрема в Ніжинському р-ні Чернігівської обл., борщ із такою самою назвою буде мати рецепт, який не містить у собі іншого інгредієнта – капусти.

Отже, аналізуючи українські говіркові назви борщу, робимо висновок, що наш народ споконвіків давав назви стравам, опираючись на їх походження, інгредієнти, час приготування, спосіб подчі тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ. Наукова думка, 1982. Т. 1: А–Г. 968 с.

2. Скарби українських говорів: тексти про борщ / За ред. Н. Хібеби, В. Леснової; Інститут мовознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. 320 с.

Мар'яна Івацко (м. Вінниця)

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Павликівська Н. М.

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ВІДІМЕННИХ ПРИЗВИЩ СЕЛА МІЗЯКІВСЬКІ ХУТОРИ ВІННИЦЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Прізвища є особливим шаром лексики кожного народу і становлять один з найменш досліджених класів антропонімів. Це пов'язано з тим, що їм притаманні глибокі архаїчні корені, складна структура, у них вміщено джерельну базу, що може свідчити про культуру, психологію та історію певного народу. Вивчення прізвищ окремого населеного пункту дозволяє повноцінно вивчати антропонімікон певного регіону, характер світосприймання українців через призму найменування людини. У цьому контексті актуально розглядати прізвища відіменного походження, адже вони містять інформацію про частотність вживання конкретних прізвищ у певному історичному зрізі. Варто зазначити, що відіменні прізвища села Мізяківські Хутори не були попередньо досліджені, тому потребують детального опрацювання. Це пов'язано з потребою встановлення регіональної специфіки антропонімікону Поділля, дослідження етимології прізвищ жителів конкретного населеного пункту, доповнення загальної картини української ономастики. Саме тому наше дослідження є особливо актуальним.

Мета пропонованої статті – виявлення лексико-семантичних особливостей відіменних прізвищ села Мізяківські Хутори Вінницького району Вінницької області.

Мета статті передбачає виконання таких завдань:

1. Укомплектувати прізвища села Мізяківські Хутори.
2. Проаналізувати відіменні прізвища в лексико-семантичному аспекті.
3. Дослідити прізвища населеного пункту з погляду їх словотвірної побудови.

Об'єктом дослідження слугували прізвища села Мізяківські Хутори Вінницького району Вінницької області.

Предметом дослідження є лексико-семантичні та словотвірні особливості вказаних онімів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прізвища стали об'єктом наукових досліджень багатьох науковців, які займалися зокрема вивченням регіональної специфіки прізвищ, проте в українській ономастиці ще не має достатньої кількості праць, присвячених цій темі.

Вагоме значення для антропоніміки мають наукові розвідки, присвячені дослідженню регіональної специфіки прізвищ, які студіювали Г. В. Бачинська, Ю. К. Бабій, Б. Б. Близнюк, Н. Ю. Булава, Л. Л. Лісова, Г. Д. Панчук, Ю. І. Фернос, О. В. Хвіщук та інші науковці. Проте додаткового опрацювання потребує антропонімікон Вінниччини.

Методи дослідження: описовий, прийоми класифікації, систематизації та аналізу мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. У мовознавчих студіях є велика кількість термінів на позначення поняття «прізвище». Найбільш ґрунтовне запропонував М. Л. Худаш: «Прізвище – додаване до власного імені (або власного імені і назви по батькові), спадкове, незмінне офіційне родинне найменування, яке передається від батька до шлюбних дітей

(від матері – до нешлюбних дітей), при шлюбі від чоловіка до дружини і має уже більшу, ніж двопоколінну традицію вживання» [Худаш 1977: 91].

Слід зазначити, що відіменні прізвища становлять кількісно вагому групу серед українських і слов'янських прізвищ. Так, Ю. К. Редько за лексико-семантичним критерієм поділяє прізвище на чотири групи :

1. Прізвища, в основу яких лягло походження або місце проживання потенційних носіїв;

2. Прізвища, що утворилися від професій, соціальної належності людей;

3. Прізвища, що характеризуються індивідуальною ознакою їхнього першоносія;

4. Прізвища, що походять від імен [Редько 1966: 9].

Останні ми взяли за основу нашого дослідження.

Характерно, що прізвища села Міз'яківські Хутори утворилися двома способами: лексико-семантичним та морфологічним й походять від церковно-християнських імен. Проаналізуємо цю групу.

До церковно-християнських імен варто зараховувати канонізовані церквою імена, що мають старосєврейське, грецьке, латинське походження, які стали поширеними в Україні внаслідок прийняття християнства.

Існують також інші терміни на позначення церковно-християнських імен: християнські, канонічні, календарні, хрещені тощо. У наслідок аналізу вдалося встановити, що більшість прізвищ села Міз'яківські Хутори утворена від чоловічих імен, що пов'язано із традицією називати дитину за батьком.

Прізвища на досліджуваній території утворено від таких церковно-християнських чоловічих імен: *Абрам, Ананій, Андрій, Антон, Борис, Василь, Влас, Гаврило, Гнат, Гордій, Григорій, Давид, Данило, Денис, Дмитро, Дорош, Захар, Іван,*

Ілля, Ісаак, Кирило, Клим, Корній, Кузьма, Македон, Максим, Марко, Мартин, Матвій, Микита, Микола, Михайло, Назар, Наум, Нестор, Олексій, Остап, Павло, Палій (Пантелеймон), Пилип, Потап, Петро, Прокіп, Роман, Сава, Семен, Сидір, Степан, Трофим, Юрій, Яким.

Ці імена є в основах прізвищ села Міз'яківські Хутори та мають місце у регіональній системі прізвищ Поділля. Наводимо прізвища, похідні від чоловічих імен:

Абрам (1): *Абрамов;*

Ананій(1): *Аненко;*

Андрій(2): *Андрюшко, Андрієнко;*

Антон(3): *Антонішен, Антонішин, Антонюк;*

Борис(1): *Борисова;*

Василь(1): *Василенко;*

Влас(1): *Власюк;*

Гаврило(1): *Гаврилюк;*

Гнат(1): *Гнатюк;*

Гордій (1): *Гордієнко;*

Григорій(4): *Григоренко, Григорук, Гриневич, Гріщенко;*

Давид(1): *Давидюк;*

Данило(2): *Данилюк, Даніленко;*

Денис(1): *Денисюк;*

Дмитро(3): *Димитрашко, Дмитрашко, Дмитрук;*

Дорош(2): *Дорош, Дорощук;*

Захар(1): *Захарчук;*

Іван(4): *Іваниця, Іванченко, Івацко, Іваха;*

Ілля(2): *Іллінська, Ільченко;*

Ісаак(1): *Ісак;*

Кирило(1): *Кирилюк;*

Клим(4): *Клименко, Климчук, Кліменко, Клімаков;*

Корній(1): *Корнійчук;*

Кузьма(2): *Кузьменко, Кузьмішин;*

Македон(1): *Македонський;*

Максим(2): *Максименко, Максимчук;*
Марко(3): *Маркевич, Марченко, Марчук;*
Мартин(1): *Мартинюк;*
Матвій(2): *Матвійчук, Матяш;*
Микита(2): *Микитюк, Никитюк;*
Микола(1): *Миколенко;*
Михайло(2): *Михайлевський, Михайлова;*
Назар(1): *Назарчук;*
Наум(1): *Науменко;*
Нестор(1): *Нестерук;*
Олексій(1): *Олексієнко;*
Остап (2): *Остапенко, Остапчук;*
Павло (2): *Павленко, Павловський;*
Пантелеймон (2): *Палій, Палійчук;*
Пилип(2): *Пилипчук, Пилипенко;*
Потап(1): *Потапчук;*
Петро(1): *Петренко;*
Прокіп(2): *Прокопенко, Прокопчук;*
Роман(1): *Романенко;*
Сава(2): *Савченко, Савчук;*
Семен(3): *Семенович, Семенюк; Симоненко;*
Сидір(2): *Сидоренко; Сидорчук;*
Степан(1): *Степанець;*
Трофим(1): *Трофимець;*
Юрій(3): *Юрчик, Юрченко, Юрцун;*
Яків(2): *Яковенко, Яковець;*

У творенні вищезгаданих антропонімів брали участь такі суфікси:

1. При творенні досліджуваних антропонімів, що походили від суфіксальних дериватів власних імен людей:

-ик: *Юрчик;*

-к-о: *Андрюшко, Максименко, Остапенко, Петренко та ін.*

-ич, -ович, -евич: *Семенович та ін.*

-аш: *Матяш;*

2. Від імен батька за допомогою патронімічних суфіксів:

-ич, -ович, -евич: *Семенович;*

-ець: *Степанець, Трифимець;*

-ук, -чук: *Григорук, Давидюк, Дорощук, Сидорчук та ін;*

-енк – о: *Аненко, Василенко, Юрченко та ін;*

-ов: *Борисова (суфікс –ов утворився внаслідок росіянізації);*

-ин-(а): *Антонішин та ін.*

3. Від імен за допомогою суфіксів відносних прикметників: *Македонський, Михайлевський.*

Отже, вдалося проаналізувати 86 відіменних прізвищ, які були зафіксовані в селі Мізяківські Хутори. Встановлено, що більшість з них утворена від чоловічих церковно-християнських імен. Варто зазначити, що дослідження прізвищ такого типу є важливим питанням наукового вивчення української антропоніміки, що спрямоване на збагачення та поглиблення цього пласту лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ : Наукова думка, 1966. 216 с.

2. Худаш М. Л. З історії української антропонімії. Київ : Наукова думка, 1977. 235 с.

3. Ющишина О. М. Прізвищеві назви і прізвища Центральної Хмельниччини XVII – XXI ст.: дис.. на здобуття наук. ступеня к-та філол. наук: 10.02.01. / Донецьк. нац. ун-т ім. В. Стуса. Вінниця, 2019.

*Вікторія Компанієць (м. Кам'янець-Подільський)
Наук. керівник – д. філол. н., доц. Коваленко Н. Д.*

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮКСТАПОЗИТИВ У ЗБІРЦІ «СТЕЖКА КОЛЬОРУ МІСЯЦЯ» ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО

Відомо, що в сучасній неології активно вивчають питання про функціонування прикладних конструкцій, або ж юкстапозитів. У художньому тексті юкстапозити стали невід'ємними елементами у відображенні світосприйняття автора. За допомогою словотвірних засобів мовлення створюються оцінні судження та нові поняття у літературі. О. Турчак стверджує, що «юкстапозити становлять значну кількість серед okazіоналізмів, оскільки є найбільш економним засобом позначення різноманітних реалій і понять матеріального та духовного життя народу» [Турчак 2016: 33]. На думку В. Максимчука, «здатність юкстапозитів служити назвами, використання їх у творах як номінативних засобів мови зумовлює їх важливість функціонування у текстах, де вони становлять смислову цілісність» [Максимчук 2009: 36].

Проблема вивчення концептосфери повсякчас залишається в полі зору мовознавців. Про особливості семантичних, словотвірних та стилістичних номінацій у художніх текстах йдуться у працях Л. Костич, О. Турчак, Г. Вокальчук, В. Максимчук, О. Остроушко. На сьогодні маємо дослідження цих конструкцій на матеріалі творчості Ліни Костенко, Івана Драча, Лесі Українки, Тараса Шевченка.

Так, у статті О. Остроушко «Функції прикладкових конструкцій у поетичному тексті (на матеріалі творів Л. Костенко, І. Драча)» визначено основні функції прикладки та її важливість у художньому тексті. Авторка зауважує, що прикладка – одна з важливих синтаксичних категорій, яка має здатність функціонувати у різних стилях української мови.

Прикладні конструкції виступають як художній засіб у поетичному мовленні, що концентрують у собі чіткість, виразність, лаконічність думок у змісті твору [Остроушко 2011: 393].

Мета нашої розвідки – аналіз семантико-стилістичних юкстапозитів подільського поета Йосипа Осецького.

Досліджувані поезії містять велику кількість авторських okazіоналізмів, які формуються за допомогою прикладних конструкцій, репрезентуючи національно-мовну картину українців. На думку дослідниці О. Жижомої, «словоскладання як стилістичний прийом у авторському словотворі відіграє активну роль. Здатність юкстапозитів служити назвами, використання їх у творах як номінативних засобів мови зумовлює їх важливість функціонування у текстах, де вони становлять смислову цілісність. Але структурні компоненти таких утворень, залежно від бажання їх створювача, пов'язуються між собою – на один єдиний випадок, після чого повністю роз'єднуються і можуть більше ніколи не вступати у семантико-стилістичні зв'язки, вони є активними поповнювачами запасів художнього мовлення і поезики і тому становлять цінність на семантико-стилістичному рівні» [Жижома 2003: 193].

На основі збірки «Стежка кольору місяця» виокремлюємо:

1) прикладки-зближення за ситуативними, суміжними, а також функціональними ознаками: *кормиги-ярма, дротом-зашиморгом, дума-спів, образ-оберіг, проводия-ясновидиця, крутовир'я-круговерті, квітень-день, товтри-каменю, тління-небуття, правда-воля, фіранка-завіса, тенор-скрип, усеосяжність-вічність;*

2) синонімічні прикладки: *радість-благодать, тиснява-юрма, шляхи-узбіччя, дороги-верстви, кормиги-ярма, мить-момент, борошна-муки, марева-імли, блакить-голубінь;*

3) антономічні прикладки: *листя-скельця, ночі-дні, падіння-злети*;

4) прикладки-запозичення: *думки-кардіограми, форте-престо*.

Як стверджує О. Остроушко, «невід'ємною ознакою функціонування прикладки в поетичному тексті є її здатність виражати суб'єктивні асоціації та авторську оцінку зображуваного» [Остроушко 2011: 393]. Для акцентування уваги читача Йосип Осецький використовує паронімічні новоутворення, які створюють своєрідну «гру слів»:

1) прикладки-пароніми: *Закрив їх у холодну **пастку-пустку** / Він щирий друг, що йде у сірій **морох-порох**; Загадка-драма **крутовир'я-круговерті** / Віки, лаштунки, рухи, **репліки-ремарки*** [Осецький 2021: 31; 62; 66];

2) багатолексемні юкстапозитивні утворення: *Ген місяця-молодик як **серпик-дужка-скибка*** [Осецький 2021: 36];

1) прикладки-звукові повтори: *Про душі, п'яні в наркотичнім зіллі – / Чи воля божества, чи **бо-же-віл-ля**; Та знову лебеді в Його робітні слів / Кують із літер – **віл-аж-іскр** – скрижалі; А то, забувши про усе / **Ко-ня па-се**; Де не йти, наче тінь, я веду за собою: **-Впереді, вереді, вереду, вередою-** / Звідки взялась ця вереда; Цей **Чорн-О-Зем** собою нас обняв / Це найбагатша українська скриня* [Осецький 2021: 9; 16; 22; 18].

Зауважимо, що поет наслідує і фольклорні мотиви, відображаючи, найперше, типові для української культури смислові уявлення. Так, наприклад, автор у поезії «За правдою – від марева-імлі» переосмислює народний сталий вираз: *Здається, він мені пророко все звістив / Та досі ще не чули **вуха-стіни***. Визначено, що фольклорні юкстапозити, утворені поєднанням допоміжних компонентів, передають оцінний та зображувальний зміст поезії: *Шаріються **світанки-дивограї** / Злітає день у безвісті безкраї; А ти, Вкраїно, доле-матінко*

свята; Під плугом речень – **дума-спів**; Твій **образ-оберіг** і розпач самоти; Ганьбу і славу, що ішли **вогнем-мечем**; На свято й будень, ніжну радість, **сум-гіркоту**; Понад струмком під вербами стежині / Воді студеній із **криниці-журавля**; До босих ніг роса зігртісь прагне / Над головою жито і **зеленліс**; Не розпрягаймо зло там, де державний жезл / Не доливаймо жовчі в **душу-чашу**; І росло її дитя – **доле-радо**; **Криштал-джерельцем**, випитим до денця [Осецький 2021: 12; 14; 18; 40; 55; 86; 25; 21; 71; 11].

У межах складених найменувань осіб виокремлюємо підгрупи таких номінацій:

а) за родинними стосунками: *брате-сестро, доню-сину, ненька-мати, пращури-батьки, пане-братуку*;

б) за статтю та родом занять: *батька-скрипала, провидиця-ясновидиця*;

в) за анімалістичним значенням: *сторож-пес, відлюдька-вовка*.

Найбільш частотними семантико-стилістичними юкстапозитами у поетичному лексиконі Йосипа Осецького є слова:

1) ніч: **Темниця-ніч** – глибока наче яма / **Велик-ніч** рине споминами прірви; То вірував, то звіром віру рвав – / **Сорочку-ніч** до себе приміряв; У світле завтра втілюють режим / Правує **ніч-неволя** казематами; Чи **скрипка-ніч** признається мені / За що смичок вичитує струні; А в люстрі тім на дні мордуються сюжети / Шляхи-узбіччя, **ночі-дні**, падіння-злети [Осецький 2021: 8; 19; 13; 73; 62];

2) місяць: *Дороги сталь рівняє дужий потяг / Підкова-місяць* в кадрі за вікном; Тепер нестерпно трепко йти до серпня / *Ген місяць-молодик*; *А місяць-човник* все ще мірявся зійти [Осецький 2021: 35; 36; 34];

3) доля: *А ти, Україно, доле-матінко* свята / Прозрій, повстань, зійди і заяснися; *За серпанками* днів не заблудиться

доля-провісниця; Пестив пальчика не перстень – наперсток / І росло їй дитя – доля-радо [Осецький 2021: 14; 85; 71];

4) думка: *А та нестримно рве без голосінь / На клаптики думки-кардіограми; Пряде жмуток ниток-думок на прядці безголосся* [Осецький 2021: 12; 60].

Отже, юкстапозити, або ж прикладні конструкції, є поширеним явищем у художньому тексті та важливим засобом творення стилістично забарвлених слів у поетичному мовленні. Юкстапозити стилістично насичують художній текст. Поезія Йосипа Осецького вирізняється активним вживанням неологізмів (позасистемних мовленнєвих одиниць), які утворені шляхом прикладних конструкцій. Поет використовує такі форми з метою опису найтонших внутрішніх переживань, власного світовідчуття. Спостерігаємо глибинний зв'язок досліджуваних одиниць із фольклорними складними конструкціями, у яких відображено національно-культурні коди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Турчак О. М. Юкстапозитні типи як основа новотворів публіцистичного стилю (на матеріалі періодичних видань кінця ХХ століття. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2016. №75. С. 32–35.

2. Максимчук В. В. Складні індивідуально-авторські субстантиви у лексиконі поетів Рівненщини. *Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії*. №17. Рівне : РДГУ, 2009. С. 35–40.

3. Остроушко О. А. Функції прикладкових конструкцій у поетичному тексті (на матеріалі творів Л. Костенко, І. Драча). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. №16. С. 393–395.

4. Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років ХХ століття : дис ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.01. Донецьк, 2003. 250 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Осецький Й. П. Стежка кольору місяця: сонети, ронделі. Житомир: ТОВ «Видавничий дім» «Брук-Друк», 2021. 88 с.

*Крістіна Максимишена (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.*

ДИТЯЧА ЛЕКСИКА В «МАТЕРІАЛАХ ДО СЛОВНИКА ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ»

Дитяча лексика – невелика група простих для вимови слів, якими користується дитина в ранній період розвитку (з кін. 1-го до кін. 2-го року життя) до засвоєння загальноновживаної мови. Включає: а) звуконаслідувальні слова (власне звуконаслідувальні: *бух, няв, кум-кум*; звуконаслідувальні слова у значенні загальноновживаних: *бі-бі* – машина, *гав-гав* – собака); б) спотворені слова: *пинка* – спинка, *лісіцьок* – рушничок; в) специфічно дит. слова (загальнопоширені: *papa* – хліб, *келя* – цукерка та ін.; індивідуально створювані: *голь-голь* – соска, *ака* – пташка). Характеризується багатозначністю (*киця* – власне киця, шерсть, волосся, *мась* – власне м'яч, а також речення *Кидай мені м'яча, коти м'яча, дай мені м'яча*), ситуативністю (актуалізується тільки при візуальному сприйманні предмет), морфологічною неоформленістю, зрозумілістю порівняно невеликій групі людей [Русанівський Дзюбишина-Мельник 2004: 143–144].

Творчі аспекти мовленнєвої діяльності дитини досліджували Ф. де Сосюр, І. О. Бодуен де Куртене,

М. Ф. Грушевський. Ці вчені зазначають, що словотворчість є однією з найважливіших особливостей мовленнєвого розвитку дитини.

Фундаментальні теоретичні дослідження дитячої лексики проводяться у трьох основних напрямках:

1) психолінгвістичному (трансформаційно-породжуюча граматики Н. Хомського, теорія семантичних складових (Є. Кларк), теорія «функціонального ядра поняття» (К. Нельсон), теорія прототипу (Е. Рош та М. Боверман);

2) теорії мовної діяльності (Д. Б. Ельконін);

3) когнітивному (мовленнєвий розвиток дитини розглядається в зв'язку з розвитком загальних когнітивних спроможностей дитини (модель суперництва Е. Бейтс і Б. Мак Вінні та ін.) [Занько 2012: 34].

В україністиці такі дослідження виконуються тільки на основі літературної мови, натомість дитяча лексика в діалектному середовищі взагалі не була предметом вивчення.

Метою нашої статті є проаналізувати дитячу лексику, вилучену із «Матеріалів до словника подільського говору» (1), за тематичним принципом та з'ясувати, які тематичні групи найширше представлені в дитячому мовленні. За основу класифікації ми взяли дослідження Т. Г. Линник [Линник].

Емпіричною базою нашої статті слугували 217 номінативних одиниць, вилучених із «Матеріалів до словника подільського говору» (1).

Згрупувавши всю вилучену лексику за тематичним принципом, ми побачили такі закономірності:

1. Назви тварин (54 номінації): **БАЗУ́НЯ** дит. Вівця (1, с. 32); **БА́ЗЬО** див. БАЗЯ, дит. вівця (1, с. 33); **БАЗЬО́НЬКА!** 1. див. БАЗІ-БАЗІ! Вигук, яким кличуть овець (1, с. 33); **БА́ЗЯ** дит., пест. Вівця (1, с. 33); **БА́РЯ** дит. Вівця (1, с. 44); **БІ́БА** дит. Риба (1, с. 50); **БІ́НЯ** дит. Худоба, назва вола (1, с. 52); **БІ́НЬКА** дит. Теля (1, с. 52); **БИРА** дит. Вівця (1,

с. 52); **БІРКА** *дит.* Вівця (1, с. 52); **БІРКА-БІРКА** *дит.* Вівця, однорічна вівця, ярка (1, с. 52); **БІРЯ** *дит.* Вівця, так говорять на вівцю, розмовляючи з маленькою дитиною (1, с. 52); **БІЦЯ** *дит.* Худоба, назва бика, теляти (1, с. 53); **БІЦЬО** *дит.* Бичок, худоба (1, с. 53); **БРИЦА́** *дит.* Вівця (1, с. 64); **ВО́ВА** *дит.* Вовк, щось страшне (1, с. 90); **ГАВ** *дит.* Собака (1, с. 98); **ГА́ВА** *дит.* Собака (1, с. 98); **ГУСЯ** *дит.* Гуси, гуска (1, с. 126); **ДЮ́КА** *дит.* Гадюка (1, с. 147); **І́ЦЯ** *дит.* Киця (1, с. 179); **КА́ВКА** *пол., дит.* Галка (1, с. 181); **КА́ЦЯ** *дит.* Качка (1, с. 191); **КО́ЦЯ** *дит.* Свиня, порося (1, с. 213); **КУ́КА** *заст., дит.* Воша (1, с. 219); **КУ́ЦЯ** *дит.* Свиня (1, с. 222); **МА́НЯ** *дит.* Худоба (1, с. 243); **МІ́НЯ** *дит.* Корова (1, с. 248); **МУ́НЯ**² *дит. див.* МИ́НЯ. Корова (1, с. 254); **МУ́СЯ** *дит.* Муха (1, с. 255); **ПА́ЦЯ** *дит.* Порося (1, с. 287); **ПЕ́СЬО** *дит.* Собака (1, с. 291); **ПІ́ВТЯ** *дит.* Курка (1, с. 293); **ПІ́НИК** *дит.* Півень (1, с. 299); **ПІ́СЬ!** *дит.* Вигук, яким кличуть цуценя (1, с. 300); **ПІ́СЯ** *дит.* Цуценя (1, с. 300); **ПТА́СЯ** *дит.* Птах, пташка (1, с. 320); **ПУ́ЛЬО** *дит.* Каченя (1, с. 322); **ПУ́ЛЯ** *дит.* Каченя, гусеня (з *дит.* мови) (1, с. 3220); **ПУ́ЛЯТА** *дит.* Качата, гусенята. (1, с. 322); **ПУ́ТЯ** *дит.* Курча (1, с. 322); **ПУ́ЦЯ** *дит.* Свиня (1, с. 323); **СЮ́СЯ** *дит.* Качка (1, с. 382); **ТА́СЬКА** *дит.* Качка (1, с. 385); **ТА́СЯ** *дит.* Качка (1, с. 385-386); **ТЮ́ТЯ** *дит.* Курка (1, с. 406); **ТЮ́ТЬКА** *дит.* Курка (1, с. 406); **ТЮ́ТЬОЦКА** *дит.* Курочка (1, с. 406); **ЦІ́НЯ** *дит.* Курчата (1, с. 428); **ЦІ́ПА** *дит.* Курча (1, с. 428); **ЦЬО́НЯ** *дит.* Кінь, лоша, порося (1, с. 429); **ЦЬО́СЯ** *дит.* Лоша, коні, свиня (1, с. 429); **ЦЮ́ЦЯ** *дит.* Собака, собачка, песик, свитня, цукерка, курка (1, с. 430);

2. Назви дій дітей (50 номінації): **АЙТУ́** *дит.* На двір, гуляти (1, с. 23); **А́МИ** *дит.* Їсти (1, с. 25); **БА́ЕНЬКИ** *дит.* Спати (1, с. 32); **Б-БУ** *дит.* Пити (1, с. 46); **БАЙ** *дит.* Спати (1, с. 33); **БАЙ-БАЙ** *дит.* Спати (1, с. 33); **БАХ** *дит.* Бий, бити (1, с. 45); **БУ́СИ** *дит.* Падати, спати (1, с. 71); **БУСЬ** *дит.*

Упасти, упадеш (1, с. 71); **БУСЬ-БЎСІ** *дит.* Упасти (1, с. 71); **БУХ** *дит.* Упасти (1, с. 72); **БЎЦІ** *дит.* Пити (1, с. 72); **ГЎЙТИ** *дит.* Гуляти на вулиці (1, с. 99); **ГЎЙТІ** *дит.* Гуляти на вулиці (1, с. 99); **ГАЙТУ** *дит.* Гуляти на вулиці (1, с. 99); **ГЎЙТЮ** *див.* Гуляти на вулиці, на двір, на свіже повітря (1, с. 99-100); **ГАМ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ГЎМАТИ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ГЎМИ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ГЎМУ** *дит.* Їсти (1, с. 101); **ДБРЎТІ** *дит.* Гуляти, піти на двір (1, с. 129); **ДБРЎТІ** *дит.* Гуляти, піти надвір (1, с. 130); **ДБРЎЦІ** *дит. див.* ДБРУ (1, с. 130); **ДЎБИ-ДЎБИ, НЎЗІ ДЎБКИ** *дит.* Стій (1, с. 145); **ДЎБЦІ, ДЎБЦІ** *дит.* Стати, зіп'ятися (1, с. 145); **ЗАДЎСЯЙ, ЗАДУСЯТИ** *дит.* Задуши, задушити (1, с. 156); **ЇЦІ** *дит.* Їсти (1, с. 180); **КЎКУ** *дит.* Дивитись (1, с. 219); **КЎПЦІ** *дит.* купатися (1, с. 220); **ПА** *дит.* Спати (1, с. 281); **ПЎДІ** *дит.* Впадеш (1, с. 281); **ПЎЦІ** *дит.* (1, с. 287); **ПИСЬ** *дит.* Писати (1, с. 292); **ПОКЎХАЙ** *дит.* Обніми (1, с. 307); **ПОЦЬЎМАЙ** *дит.* Поцілуй (1, с. 314); **ПОЦЬЎМАТИ** *дит.* Поцілувати (1, с. 314); **ПУК¹** *дит.* Падати (впадеш) (1, с. 321); **СІКІЦЬ** *дит.* Скочити (1, с. 354); **СЮПЦЯТИ** *дит.* Сидіти (1, с. 381); **ТПР-ТПР** *дит.* Вигук, що означає «надвір» (1, с. 396); **ТПРУ!** *див.* АГАТТЯ!. Гуляти, надвір (1, с. 396); **ТПРУТІ!** *дит.* Гуляти (1, с. 397); **ТПРУТ-РУ!** *дит.* Гуляти, надвір (1, с. 396); **ТПРУ-ТУ!** *дит.* Гуляти, надвір (1, с. 397); **ТЎПЦІ** *дит.* Ходи (1, с. 403); **ХЎДІ** *дит.* Ходити (1, с. 422); **ЦІЦЯЙ** *дит.* Тікай (1, с. 428); **ЦЬОМ** *дит.* Поцілунок (1, с. 429); **ЦЬЎМАТИ** *дит.* Цілувати (1, с. 429); **ЦЮЇНІ** *дит.* Сідай (1, с. 430).

3. Назви їжі (32 номінації): **БЎЛЯ** *дит.* Картопля (1, с. 60); **БЎЦЯ** *дит.* Борщ (1, с. 62); **БР-Р-Р** *дит.* Вода (1, с. 64); **БРУ-У** *дит.* вода (1, с. 64); **БЎЛЯ²** *дит.* Булка (1, с. 67); **БЎЦЯ** *дит.* Яблуко (1 с. 72); **ГЎГА** *дит.* Ягода, соняшникове насіння (1, с. 112); **ГРЎСЯ** *дит.* Груша (1 с. 122); **КА** *дит.* Молоко (1, с. 180); **КЎКА** *дит.* Цукерка (1, с. 194); **КЎКО** *дит.* Солодке (1, с. 194); **КЎЛЯ** *дит.* Цукерка (1, с. 194); **КЎТЯ** *дит.*

Цукерка (1, с. 194); **КІКА** *дит.* М'ясо (1, с. 194-195); **КОКА** *дит.* Картопля (1, с. 204); **КОКО** *дит.* Яйце (1, с. 204); **КОТЯ** *дит.* Картопля (1, с. 213); **ЛА́БУКО** *дит.* Яблуко (1, с. 223); **МА́СЬО**¹ *дит.* Масло (1, с. 244); **МЕ́ДЯ** *дит.* Мед, солодке (1, с. 246); **МІ́МИ** *дит.* Молока (1, с. 248); **МО́МО** *дит.* Молоко (1, с. 283); **ПІ́ТЯ** *дит.* Вода (1, с. 292); **ПО́ПА** *дит.* Картопля (1, с. 310); **ПУ́СЯ** *дит.* Пампушка (1, с. 322); **СІ́БА** *дит.* Хліб (1, с. 353); **ТПРУ́ТЯ** *дит.* Вода (1, с. 397); **ЦЮ́ЦЬО** *дит.* Цукерка (1, с. 430); **Я́БЦЬО** *дит.* Яблуко (1, с. 455); **Я́КО** *дит.* Яблуко (1, с. 456); **Я́ПО** *дит.* Яблуко (1, с. 456); **Я́Я** *дит.* Яйце (1, с. 456).

4. Назви станів і відчуттів, заборони (21 номінації): **БЕ** *дит.* Погане, брудне (1, с. 46); **БЕ-КА́КА** *дит.* Погано (1, с. 46); **БЕ́БА** *дит.* Щось страшне; слово, яким лякають маленьких дітей (1, с. 46); **БЕ́КА** *дит.* Погане (1, с. 48); **БЕ́ЦЯ** *дит.* Погане (1, с. 50); **БО́ЗЯ** *дит.* Ікона (1, с. 59); **БУ́БА** *дит.* Рана, болить, ягоди, зернята, пряник, булка (1, с. 65); **ВА́ВА** *дит.* Біль, ранка (1, с. 74); **ГИ́ГА** *дит.* Вогонь (1, с. 106); **ДУ́ДЯ** *дит.* Холодно (1, с. 145); **ДЮ́ДЯ** *дит.* Холодно (1, с. 146); **ДЮ́ЛЯ** *дит.* Холодно (1, с. 147); **ЖІ́ЖА, ЖІ́ЖКА, ЖІ́ЗЯ** *дит.* Вогонь (1, с. 149); **ЗІ́ЗЯ** *дит.* Вогонь (1, с. 174); **ЗІ́ОЗЯ** *дит.* Холодно (1, с. 178); **ЗІ́ОМА** *дит.* Земля, долівка (1, с. 178); **КА́КА** *дит.* Щось погане, бридке, брудне (1, с. 183); **МО́РОЗЬО** *дит.* Мороз (1, с. 253); **Х-Х-Х** *дит.* Опечешся (так лякають дітей) (1, с. 418); **ХА́БА** *дит.* Щось страшне (1, с. 418); **ХИ** *дит.* Пересторога: опечешся! Лампа, вогонь (1, с. 420);

5. Назви частин тіла (17 номінації): **БО́НЬО** *дит.* Живіт 1, с. 61); **БУ́ЗЯ** *дит.* Лице (1, с. 66); **ВО́ЖИК** *дит.* Живіт (1, с. 91); **ВО́ЦЬО** *дит.* Око (1, с. 93); **ВУ́СЬО** *дит.* Вуха (1, с. 97); **ГО́ЦЬО** *дит.* Око (1, с. 117); **ГУ́ПЦЯ** *дит.* Рот (1, с. 125); **ЖИВÓТЬО** *дит.* Живіт (1, с. 149); **ЛІ́ЦЬО** *дит.* Обличчя (1, с. 230); **МА́ЙТЯ** *дит.* Борода (1, с. 240); **НО́ЖКА**

БЎБЦЯ *дит.* Нога болить (1, с. 269); **НОЗЯ** *дит.* Нога (1, с. 269); **НОСЬО** *дит.* ніс (1, с. 269); **ПАЉЬО** *дит.* Палець (1, с. 282); **ПУП, ПУПА** *дит.* Живіт (1, с. 322); **РЎЦЯ**, мн. **РЎЦІ** *дит.* Рука, мн. руки (1, с. 343); **ЯЗЬО** *дит.* Язык (1, с. 456);

6. Назви свояцтва, дітей, дорослих (17 номінації): **БА́БКА**³ *дит.* Бабуся, літня жінка, яка веде весь обряд хрестин (1, с. 30); **БЎЛЯ**¹ *дит.* Бабуся (1, с. 67); **БЎНЯ** *дит.* Бабуся (1, с. 68); **БЎСЯ** *дит.* Бабуся. (1, с. 71); **ВЎЙЦЬО** *дит., пест.* Дядечко (1, с. 96); **ВУЯНЦЯ** *дит., пестл.* Тітуся (1, с. 97); **ДІ́ДІ** *дит.* Дід (1, с. 137); **ДІ́ДЯ (ДІ́ДЬО)** *дит.* Дід (1, с. 137); **ДО́ЦЯ** *дит.* Дочка (1, с. 141); **ДЮ́ДЬО** *дит.* Тато (1, с. 147); **ДЯ́ДЯ, ДЯ́ДЮ** *дит.* Чужа старша людина, чол. р. (1, с. 149); **МЕ́НЯ** *дит.* Маленька (1, с. 246); **НЮ́НЬО** *дит.* Дід (1, с. 270); **ТІ́ТЯ** *дит.* Тьотя (1, с. 393); **ТЬО́ТЯ** *дит.* Тітка, чужа жінка (1, с. 405); **ТЯ́ТЯ** *дит.* Батько (1, с. 407); **ЦЬО́ЦЯ** *дит. див.* ЦІ́ЦА. Тітка, звернення до старшої жінки (1, с. 430);

7. Назви одягу (12 номінації): **БЎ́НДЯ** *дит.* Плаття (1, с. 67); **БЎ́НДЯ** *дит.* Плаття (1, с. 67); **КА́ПЧИКИ** *дит.* Черевики (1, с. 188); **КЕ́НЯ** *дит.* Плаття (1, с. 194); **ЛЬО́ЛЯ** *дит.* Сорочка з грубого полотна, сорочка (1, с. 236); **ПА́ТЕ** *дит.* Плаття, одяг (1, с. 286); **ПА́ТЯ** *дит.* Плаття (1, с. 287); **ХЎ́СЦЯ** *дит.* Хустка (1, с. 423); **ЦІ́НЯ** *дит.* Хустинка (1, с. 426); **ЦЬО́МЦІ** *дит.* Будь-яке взуття (1, с. 429); **ЧО́ПЦІ** *дит.* Черевички (1, с. 438); **ША́ПЦЯ** *дит.* Шапка (1, с. 441);

8. Назви предметів (6 номінації): **БА́ГА** *дит.* Батіг (1, с. 31); **БОМА́ЗЯ** *дит.* Папір (1, с. 60); **ПА́ЛЯ** *дит.* Палиця (1, с. 282); **ЛО́ЗЯ** *дит.* Ложка (1, с. 223); **МІ́СЯ** *дит.* Миска (1, с. 249); **ЧА́СЯ** *дит.* Чашка (1, с. 432);

9. Назви природи (3 номінації): **ВІ́ТРУ́НЬО** *дит. пестл.* Вітер (1, с. 89); **СО́ПЬО** *дит.* Сонце (1, с. 356); **СО́НЬО** *дит.* Сонце (1, с. 366);

10. Назви іграшок (3 номінації): **ЛЯЛЯ ГОНА** *дит.* Лялька впала (1, с. 237); **НЯЦІК** *дит.* М'яч (1, с. 270); **ЦЯЦЯ** *дит.* Щось гарне, іграшка (1, с. 431);

11. Назви ігор (1 номінація): **ТОСІ** *дит.* (1, с. 396).

У словнику знаходимо лексему **ТОСІ** *дит.* [?] (1, с. 396) з нез'ясованим значенням. Опитавши інформаторів у говірці с. Клекотина Жмеринського району Вінницької області, ми з'ясували, що ці назви відомі сучасним носіям говірок із значенням 'гратися'.

12. Назви рослин, їх частин (1 номінація): **КВІТЯ** *дит.* Квітка (1, с. 193).

Отож, з'ясовано, що найактивніше в дитячій лексичі представлені назви їжі, тварин, дій, станів і відчуттів. Найменше – назви іграшок, ігор, явищ природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Дитяча лексика // Українська мова: Енциклопедія / Русанівський В., Тараненко О. О., Зяблюк М. П.; 2-ге вид. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 143–144.

2. Занько Г. П. Феномен дитячої лексики та її характерні особливості. URL: file:///C:/Users/asus/Downloads/Telegram%20Desktop/Mik_2012_15_1_8.pdf (дата звернення: 15.03.2023).

3. Линник Т. Г. Специфічно дитячі слова української мови: семантика та морфологія. URL : <http://surl.li/dqzbt> (дата звернення: 15.03.2023).

ДЖЕРЕЛА

1. Матеріали до словника подільського говору / Упор. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.

*Вікторія Нечипоренко (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.*

ОСОБЛИВОСТІ ВІТАЛЬНИХ ЕТИКЕТНИХ ФОРМУЛ У ГОВІРЦІ СЕЛА ДУБОВА ЖМЕРИНСЬКОГО РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мовлення українців характеризується гнучкістю, має велику кількість варіантів етикетних реплік, різних комбінацій. Гнучкість і рухливість у мові свідчать про те, що мова була адаптована до складних історичних умов, відбулося своєрідне фільтрування, що не допустило в мову велику кількість іншомовного матеріалу, невластивого їй за тими чи тими ознаками. Це характеризує українську мову як феномен, впливає на всі мовні зміни [Вихованець 1993: 5]. Мовний етикет – це своєрідне зведення правил мовної поведінки, що являє собою традиційну структуру, однак достатньо динамічну – майже всі впізнавані етикетні вирази, незалежно від територіального колориту, не є закритими, вони видозмінюються, але залишаються носіями етнічного колориту, гуманістичними за змістом, так би мовити, глибоко народними [Богдан 1998: 4]. Чимало етикетного територіального маркованого матеріалу уніфікується в масиві літературної мови, тому вельми важливо зафіксувати його в записах мовлення безпосередніх носіїв, ідентифікувати у фольклорних творах [Матвіяс 2008: 3].

Мовна поведінка українського народу, що поєднана з його культурою, традиціями, відображає досвід українців від давнини до сучасності. Особливо яскраво це виявляється на рівні говірок, діалектів, що не втрачає своєї актуальності. У традиційній сукупності етикетних формул є основні елементи, це стали складовими комунікативних ситуацій, властивими всім мовцям: це вітання, прощання, звертання, подяка, вибачення, побажання, прохання, запрошення, пропозиція,

знайомство та поздоровлення, порада та згода, відмова та співчуття тощо, що фіксують історичний досвід, мовні зміни [Жилко 1966: 307] й тому викликають наше безпосереднє зацікавлення.

У сучасній українській лінгвістиці недостатньо вивчені моделі етикетних формул. Зацікавленість науковців проблемами регіонального забарвлення мовленнєвого етикету посилюється, про що свідчать ґрунтовні праці Л. О. Ставицької, Т. О. Дороніної, однак особливе значення для нас мають розробки В. Л. Конобродської [Конобродська 2003], а також фундаментальні погляди С. К. Богдан [Богдан 1998]. Однак є ще чимало особливостей, що мало досліджені або не значно представлені в інформаційному просторі України, зокрема, ідеться про мовленнєвий етикет подолян.

Емпіричною базою статті слугують записи, здійснені за спеціальним питальником В. Л. Конобродської упродовж грудня 2022 – січня 2023 рр. у с. Дубова Жмеринського р-ну Вінницькій обл., що дозволяє продовжити комплексне вивчення регіональної лексики Поділля.

Діалектні особливості мовлення є свідченнями історичних змін не лише в мові, а й у культурі народу. Тому мета розвідки – з'ясувати специфіку функціонування вітальних формул в етикеті східних подолян як яскравих стилістичних особливостей у розмаїтті етикетних формул в українських говірках Поділля.

На мовному рівні такі ознаки культури поведінки українців (тобто шанобливе ставлення до інших, доброзичливість, гідність) проявляються в тому, що в етикетних формулах частими є слова з коренями *здоров-*, *добр-*, *ласк-* [Конобродська 2003: 19]. Переважно це етикетні вислови, що позначають вітання, вони характеризуються різноманітністю компонентів, їхньою варіативною кількістю. Типовими, поширеними на всій території України є формули:

«Доброго ранку!», «Добридень!», «Добривечір!», «Доброго здоров'я!», «Здоровенькі були!», «Щиро просимо!», «Ласкаво просимо!» тощо [Богдан 1998: 15].

Говірка с. Дубова Жмеринського р-ну Вінницької обл. вирізняється фонетико-граматичними, стилістичними особливостями, дещо менше – лексичними, і характеризується конструкціями традиційного мовленнєвого етикету з усіченнями. Тому вдалим, на наш погляд, є поділ досліджуваних етикетних формул, уживаних для привітання, на структурні різновиди з огляду на кількість компонентів: 1) слова-речення (тобто нечленовані речення); 2) формули, виражені елементарними (простими) реченнями; 3) формули-компоненти ускладнених простих речень; 4) формули-елементи складних речень [Лесів 1997: 5]. Вітальні однослівні моделі за частотністю вживання в досліджуваній місцевості практично не поступаються формулам, вираженим елементарними реченнями.

На теренах Східного Поділля, що впливає з наших спостережень, побутують вислови мовного етикету, вживані для встановлення контакту між мовцями, – це формули привітань. Вони допомагають розпочати й підтримати контакт, порозумітися, оптимізувати діалог, впливають на продуктивність. Інші формули (на позначення вибачення, подяки, прощання), використовувані для припинення контакту, вказують на результативність комунікації. Уже вітальні формули можуть бути розраховані на коротку комунікацію: *У нас в'їтайуц'а сл'овом здо'роул'а* // (Т. О. Яковець, 1954 р.н). Відповідь може бути змодельованою так: *А'наї-наї* / (Т. О. Яковець, 1954 р.н).

Формули вітання в східних подолян можуть бути короткими, вираженими реченнями, де є лише предикативний центр і, наприклад, звертання: *Пома'гаї Б'ї!*, *Ма'гаї, Б'ї!*, *Пома'гаї Б'їг!* // (Т. О. Яковець, 1954 р.н). Можуть становити

сукупність конструкцій, шанобливих звертань, що відображають не тільки мовне багатство, а й відтінки значень, засвідчуючи особливість етнічної групи, вказують на її розвиток, на інтелектуальну діяльність подолян як типових представників українського народу, а також на своєрідність національно-мовної картини світу. Наприклад, подоляни настільки гостинні, що їхні вітання часто-густо містять запрошення до хати й до столу: *Прóсат до 'хати, 'діл'ац'а в'с'ім, шо 'мајут: А їд'ім до 'хати та хо'д'ім за с'т'іл //* (Т. О. Яковець, 1954 р.н).

В етикетних формулах можливі скорочення, ущільнення, фонетичні, лексичні, синтаксичні зміни [Жилко 1966: 20], що викликане бажанням мовців скоротити розширену модель, представлену елементарним реченням, до однослівної: *«Бри'ден'!»*, *«Здо'роў»*, *«Здо'роўки!»* (Т. О. Яковець, 1954 р.н.). Це не збіднює комунікацію й не деформує мовний етикет, а позначає утворення нової моделі (похідної) з більш чи менш стійкими компонентами задля увиразнення комунікативної моделі. Моделі-новотвори можуть приховувати чи кодувати інформацію: *У 'нас 'каут при ро'бот'і на ўго'род'і чи вес'ною чи ўл'ім'і: Ма'гайб'і! І 'каут в от'в'ім та'ко: Дай'б'і! 'Дай'б'іг! //* (Т. О. Яковець, 1954 р.н).

Традиційні ритуальні репліки, що позначають святкові вітання (зокрема, у зимовому календарно-обрядовому циклі – різдвяні та водохресні (їх іще називають йорданськими)), зазнали змін лише на фонетичному рівні: *Хрис'тос вро'дивси! Сла'в'ім 'Йго! «Хрис'тос хрис'тивси! //* (Т. О. Яковець, 1954 р.н).

Досліджений діалектний матеріал доводить, що на Східному Поділлі традиційна українська багатослівність була пригнічена в тоталітарний період, як і українська мова загалом, що позначилося на динаміці її розвитку. Традиційний колорит вітань подолян практично неможливий без

використання компліментів і побажань, без припрошування та перепросин, без подяки чи співчуття. Частина формул архаїзована, їх використовує старше покоління, а молодше – схиляється до постійного спрощення, аби динамізувати комунікацію. Тому на Вінниччині зрідка використовуються традиційні пошанні, поетичні вирази: «З неділею будьте здорові!», «Добрий вечір у вашій хаті!», «Дай, Боже, і вам!», «Дай, Боже, та в час добрий!» [Вихованець 1993: 78]

Спостережено, що в мовленні селян с. Дубова Жмеринського р-ну Вінницькій обл. відчутні типові ознаки південно-західного наріччя: історія південно-західного регіону України була складною до середини ХХ століття через розчленування території між воюючими державами, через репресії. Тому серед сталих зональних особливостей південно-західного наріччя зафіксовані інтенсивні впливи інших наріч та інших мов [Коць-Григорчук 2002: 8].

Вітальні репліки можуть доповнюватися побутовими зверненнями, уточненнями, колоритними напівфольклорним зворотами, у яких помітний вплив польської мови, що побутувала на Поділлі тривалий час: *Ал'бо го'вору'л'уд'ам:* - *Пома'гаї, 'Б'і!* // (Т. О. Яковець, 1954 р.н). Слово *ал'бо* – полонізм, у якому змінений традиційний наголос [Лесів 1997: 94].

Формули привітання мають фіксовані форми нечленованих речень, навіть скорочень: *Здо'роў'а! Здо'роў! Бри'ден'! Здо'роўки!* // (Т. О. Яковець, 1954 р.н). Традиційні для всієї території України репліки («Добрий день!», «Доброго дня!», «Добридень!», «Здоровенькі будьте!» чи «Здоровенькі були!») [Конобродська 2003: 56] у говірці с. Дубова Жмеринського р-ну Вінницькій обл. замінює конструкція з побажанням: «Доброго здо'роў'а! // (Т. О. Яковець, 1954 р.н). Цікаво, що формулою: *Здо'рову'буд'!* // (Т. О. Яковець, 1954 р.н) в селі найчастіше прощаються.

Традиційними, але не надто вживаними є християнські, календарно-обрядові привітання зі сталими формами пошанування на адресу Ісуса Христа: *На с'в'ато Рождист'ва 'каут, 'їек ў'с'ї: - Хрис'тос ўродивси! Сл'в'ім 'їго! А на Во'дохрест' 'каут та'ко: - Хрис'тос хрис'тивси! Сл'в'ім 'їго! На по'руб ра'н'іше ни ска'кали і са'легом не тру'сили, а те'перки 'л'уде п'їхў'а'тили. 'Воду св'а'чену до'м'їу 'несли та 'пили. І та'ко, 'їек на Рождест'во, здо'роўкаўци до Ст'р'ітен'ї. А 'післ'а 'цего с'тарш'ї в'їр'ашч'ї 'каут на зди'бан'а та в'їт'казу'ют': - Слава 'їсу! На'в'їки слава 'Богв'ї! // (Т. О. Яковець, 1954 р.н).*

Отже, можемо зробити висновки про те, що в етиці спілкування східних подолян, зокрема, жителів села Дубова Жмеринського р-ну Вінницькій обл. збереглися давні форми звернення, що репрезентують культуру вітання, суттєвого відхилення від загальноукраїнської норми немає, натомість є відчуття колориту й культури діалектної комунікації, що в той чи той спосіб насичує естетичний потенціал мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. К. Мовний етикет українців : традиції і сучасність Київ : Рідна мова, 1998. 475 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Жилко Ф. Т. Нариси з діалектології української мови: посібник. Київ : Рад. шк., 1966. 307 с.
4. Конобродська В. Етнолінгвістичний і лінгвістичний аспекти дослідження діалектної лексики. *Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації українців. Мовознавство: Збірник наукових статей.* Чернівці, 2003. С. 406–410.
5. Коць-Григорчук Л. Лінгвістично-географічні дослідження українського діалектного простору. Нью-Йорк; Львів, 2002. 200 с.

6. Лесів М. Українські говірки в Польщі. Варшава, 1997. 180 с.

7. Матвіяс І. Г. Відображення говорів у мові української художньої літератури. *Мовознавство*. 2008. № 6. С.3-12.

*Людмила Петраковська (м. Умань, Україна)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Денисюк В. В.*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З КОМПОНЕНТОМ-ЗООНІМОМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Фразеологія української мови на сучасному етапі знову переживає бум, відмінний, звісно, від того, що припав на 50–60-і роки ХХ століття. Нині дослідники зосередили увагу переважно на діалектному (Г. Доброльожа, Н. Коваленко, Н. Шевченко, та ін.), лінгвокультурологічному / етнолінгвістичному (В. Руснак, Д. Ужченко, та ін.) чи компаративному (Є. Буточкіна та Я. Григошкіна, А. Давидчук, Ю. Сагата, І. Салата, та ін.) аспекті функціонування стійких сполучень слів із компонентом-зоонімом. Прикметно, що постійним об'єктом є творчість українських письменників (Т. Здіховська (фразеологія творів У. Самчука та Б. Лепкого), С. Панцьо (фразеологія творів Б. Харчука), І. Глуховцева (фразеологія поезії В. Денисюка), М. Яцків (фразеологія творів М. Дочинця та Д. Кешелі), та ін.).

Нашу увагу привернули фразеологізми із компонентом-зоонімом, що позначають дію. Серед них виокремлюємо три підгрупи: фразеологізми зі значенням «фізична діяльність», «психічна діяльність», «мовленнева діяльність». Зазначимо, що часто досить складно провести межу між семантичними розрядами всередині одного класу. Інколи доводиться говорити про синкретичні значення фразеологізмів.

Серед фразеологізмів із компонентом-зоонімом, що позначають дію, найбільше представлено підгрупу зі значенням «фізична діяльність»: *забивати (забити) козла* – «гроти в доміно», *гнути в баранячий ріг* – «тримати в покорі, упокорювати строгістю, утисками», *пускати (пустити) козла/цапа в город* – «дозволяти комусь діяти там, де він може бути особливо шкідливий; допускати когось до того, чим він може скористатися з корисливою метою», *підсунути баранчика в папірці* – «дати хабар», *бити як сидорову козу* – «жорстоко, нещадно бити», *працювати як віл (кінь)* – «завзято і багато працювати», *ловити бліх* – «робити щось поспіхом, квапливо», *заморити черв'ячка* – «перекусити», *стріляти з гармати по горобцях* – «залучати великі кошти для досягнення незначних цілей», та ін., наприклад: *Іноді приходив у цей забивати козла* – щоб не втрачати зв'язку з колективом (журнал «Перець»; тут і далі наводимо автора і твір за Генеральним регіонально анотованим корпусом української мови (ГРАК-15) (<http://uacorpus.org/Kyiv/ua>)); *І від удару Василь Стус помер. Мені більш вірогідною видається інша версія. Абсолютно виснажений фізично, батько просто не мав сил опустити нари, і вони впали на нього. Наглядач кудись поспішав і не надав значення глухому ударові. Він поспішав дивитися телевизор, забивати козла чи догравати партію в карти* (Д. Стус, Василь Стус: життя як творчість); *Але допускати таких людей, як Табачник, до влади – це все одно, що пустити козла в город ...* (газета «Високий замок»); *А виконавча і представницька влада все продовжує кивати одна на одну, ловити бліх»,* говорячи мовою нинішнього міського голови (Інтернет-газета «Кримська світлиця»); – *Опрацюйте все, що у вас є. Наш другий відділ теж готує свою розробку. Годі ловити бліх кожному окремо* (В. Ардаматський, «Сатурна» майже не видно); *Ми не можемо стріляти по горобцях,* коли існують крупні монопольні структури, які

треба розламати, витіснити, забрати у республіку і таке інше (Стенограми засідань Верховної Ради України); *Євген Кисельов вирішив стріляти з гармати по горобцях, добивати того, хто лежить...* (Інтернет-газета «Високий замок»); *Стражі порядку, мабуть, стояли давненько, бо вигляд мали стомлений і кислий, і комісар по черзі відпускав своїх хлопців «заморити черв'ячка»* (М. Білкун, Мексиканці)? та ін.

За нашими спостереженнями, шість фразеологічних одиниць позначають психічну діяльність: *робити з мухи слона* – «надавати чомусь незначному, маловажному велике значення», *ганятися за двома зайцями* – «переслідувати одночасно дві різні цілі», *крутитися як білка в колесі* – «бути в безперервних турботах, заняттях, турботах», *блоху підкувати* – «виявити незвичайну вигадку в будь-якій справі, вмінні», *брати бика за роги* – «енергійно, рішуче і відразу починати діяти», *ділити шкуру невбитого ведмедя* – «передчасно оцінювати результати будь-якої справи, розподіляти прибуток від ще не здійсненого підприємства, починання», напр.: *Гуцули у нас уміють усе: блоху підкувати, писанку намалювати і по самовільному втручанням в роботу лічильників цей район на першому місці», – розповідає Ігор Прокопів, пише Малакава* (Інтернет-газета «Фіртка»); *Правда десь посередині, бо наші люди люблять «робити з мухи слона», а місцева влада – закривати очі на проблему зношеності ліфтів* (Інтернет-газета «Високий замок»); *Величезна завантаженість на роботі не завадила йому вступити до заочної аспірантури, і багато хто дивувався, як встигає гнатися за двома зайцями цей непоказний юнак* (Р. Самбук, 1000 в сигаретній пачці); *Видно, в його завдання не входило вступати в термінологічні суперечки з професором, до того ж він витратив марно свій час на розмову з бабою Галею, тому прихідець вирішив одразу брати бика за роги* (П. Загребельний, Диво); *Довели людей до ручки, люди крутяться, як білка в колесі, як бджілка, кожен день*

працюють, заробляють, намагаються сім'ю свою прогодувати, їх заставляють платити космічні податки, що воно більше ніж та машина стоїть, ще і «бляхерами» називають (Стенограми засідань Верховної Ради України); – Ми вас зрозуміли, – відповів йому за мене Жора, – але давайте поки що не будемо ділити шкуру невитого ведмедя (В. Бойко, Слово після страти), та ін.

Мовленнєву діяльність позначають вісім одиниць: *робити з мухи слона* – «надавати чомусь незначному, маловажному велике значення», *вішати всіх собак* – «намовляти, наклепувати на кого-небудь, необґрунтовано звинувачувати в чому-небудь», *спускати (спустити) псів (собак)* – «несправедливо, незаслужено, огульно лаяти кого-небудь», *дражнити гусей* – «викликати гнів, дратувати», *метати бісер перед свинями* – «даремно говорити про щось або доводити щось тому, хто не здатний чи не хоче зрозуміти це», *ловити рибу в каламутній воді* – «добувати собі користь з чийось труднощів, корисливо користуватися будь-якими негараздами, заворушеннями, неясністю обстановки», *тягнути kota за хвіст* – «нудно і повільно говорити», напр.: *Так сталося, що переважна більшість континентальних грандів – збірних позавчора вирішила не торувати шлях до України та Польщі, а віддала перевагу відпочинку, зігравши необтяжливі результатом товариські матчі. Ті ж, хто не планував тягнути kota за хвіст, у середу ще на крок наблизилася до фінальної частини єврофоруму* (Інтернет-газета «Україна молода»); *Відсутність раціонального підходу у цьому питанні, яка провокує самозахоплення, пояснюється тільки бажаннями місцевої влади Криму ловити рибу в каламутній воді того безладу в земельній сфері, який панує в автономії* (Інтернет-газета «Кримська світлиця»); *Але ми все ж таки демократична країна, влада обрана не чортами з пекельного дня, а більшістю громадян, тож вішати всіх собак на*

можновладців щонайменше безвідповідально (Д. Крапивенко, Стрес-тест для кожного); Коло дверей було вже два міліціонери, у залі серед відвідувачів майоріло ще кілька сіро-синіх постатей, тому Чуйко, щоб не випробовувати судьбу й **не дразнити гусей**, примкнув повіки і постукав міліціонерами по банківській підлозі, вистеленій візерунчастими керамічними плитками (П. Загребельний, Попіл снів); Грубість його напарника образила новонаверненого, і він поклав собі віднині **не метати бісер перед свинями** (С. Росовецький, Помста Першодрукаря); Кілька турів тому, після розгромної поразки «Фіорентині» з рахунком 0:3, вболівальники «Роми» були готові **спустити всіх собак на головного тренера** – іспанця Луїса Енріке (Інтернет-газета «Україна молода»), та ін.

Як засвідчує наш матеріал, невелика кількість фразеологізмів із компонентом-зоонімом презентують ставлення до інших осіб: **дивитися вовком** – «висловлювати своїм поглядом неприязнь, вороже, недружнє ставлення до когось та ін.», **грати в кішки-мишки** – «хитрувати, лукавити, намагаючись обдурити, провести когось», **свиню підкласти** – «приготувати тишком-нишком і непомітно неприємність, гидоту», напр.: *А ще не ясно, чи залишить новий власник його на робочому місці. Ясно, є йому чого сумувати і є причини **дивитися вовком** на кожного, хто приперся після особистого дзвінка хазяїна (А. Кокотюха, Темна вода); **Грати в кішки-мишки** з літературою ще не значить бути дитячим письменником (А. Крижанівський, Крижана усмішка); *І зрадників там у них ніяких не може бути – не хочеш працювати як треба по-людськи, хочеш своїм товаришам **свиню підкласти**, іди геть із системи на вільні хліби, а то й до в'язниці (Ю. Пересічанський, Вибрики золотого теляти), та ін.**

Невелика група фразеологізмів із компонентом-зоонімом позначає стан: *собаку з'їв* – «набув досвіду в чомусь», *закоханий як кішка* – «пристрасно, з обожненням», *кішки на серці шкребуть* – «неспокійно, тривожно, сумно, сумно», *надувся як миша на крупу* – «хтось дуже ображений і висловлює невдоволення своїм виглядом», *ворон рахувати* – «не діяти, позіхати», *ловити ворон* – «бути неухважним, розсіяним», *муху проковтнув* – «мати незадоволений вигляд», *ревти білугою* – «тяжко страждати, впадати у відчай», напр.: *Звісно, їх надурять, – а що може протиставити колишня інженер чи вчителька, яку доля примусила стати акулою бізнесу, освіченому та цинічному чиновнику, що собаку з'їв на пунктах та підпунктах, статтях та розділах* (Брати Капранови, *Забудь-річка*); *Так, звичайно, вона ганила не його, а сучасну архітектуру, але в нього щоразу шкреблися кішки на серці, коли дружина з донькою на два голоси затягали пісню, мовляв, не можуть дихати в цих бетонних комірчинах* (Є. Кононенко, *Зрада. ZRADA made in Ukraine*); *Це доказує, що й досі не одучились ловити ворон, за чим йшли звичайно сумні наслідки і нічому не навчилися* (Державна Дума); *Вона знову ковтнула шампанського і згадавши про чоловіка заревіла білугою ...* (І. Солодченко, *Неприродний добір*), та ін.

У контексті нашого дослідження ми звернулися і до поезії В. Денисюка. І. Глуховцева про всю фраземіку свого уманського колеги сказала так: «...фразеологізми, використані поетом для трансляції почуттів, можна назвати азбукою закоханих...» [Глуховцева 2019, с. 41]. Аналізовану нами групу в поезіях В. Денисюка презентують фразеологізми *вовком вити* та *білугою ревіти*, що реалізують семантику «тяжко страждати, впадати у відчай», напр.: *Сьогодні особливий день, либонь. Чи вовком вить, білугою ревіти?* [Денисюк 2018, с. 19]. Прикметно, що зафіксовані фразеологізми (хоч другого і не фіксують фразеологічні

словники української мови) вступають у синонімічні відношення, створюють у тексті градацію відчаю.

Отже, фразеологізми з компонентом-зоонімом – активна в українській мові група одиниць, що має значний семантичний і стилістичний потенціал. Використання для дослідження корпусів текстів засвідчує, з одного боку, неабияку їх варіантність, з іншого – через неможливість (сподіваємося, тимчасову) включити всі українськомовні тексти поза межами словників і корпусів залишається ще багато одиниць, що є результатом як okazіонального творення, так і варіаціями загальномовних стійких одиниць.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глуховцева І. Я. Фраземіка поезій В. Денисюка «Amantes – amentes». *Слобожанська бесіда – 12. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Старобільськ, 7–8 лист. 2019 р.) / за ред. проф. Глуховцевої К. Д. Старобільськ, 2019. Вип. 12. С. 41–45.

2. Денисюк В. Amantes – amentes : поезії. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 64 с.

*Альона Підпалюк (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.*

СТАТИЧНЕ ТА ДИНАМІЧНЕ В ЛЕКСИЦІ ГОВІРОК ЖМЕРИНСЬКОГО (РАНИШЕ ШАРГОРОДСЬКОГО) РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Статика відтворює стан мови на синхронному рівні, вона дозволяє дослідити мовні особливості в певний час. Натомість динаміка на основі статички виявляє зміни, які відбулись у мові

на діахронному рівні. Це два протилежні і водночас взаємопов'язані напрями [Ольховська 2016: 344].

Статика й динаміка завжди привертала увагу мовознавців, не тільки на основі літературної мови, але й діалектної мови, що не підпорядкована сталим нормам та правилам. Середовище «живого мовлення» краще сприяє дослідженню статичних та динамічних явищ в мові, оскільки саме діалектне мовлення не обмежене в розвитку.

Цією проблематикою цікавилися дослідники: О. Гавадзин [Гавадзин 2018], К. Глуховцева [Глуховцева 2005], С. Гриценко [Гриценко 2017], О. Костів [Костів 2010], Л. Коць-Григорчук [Коць-Григорчук 2011], Д. Марєєв [Марєєв 2018], Г. Мартинова [Мартинова 2010], О. Юсікова [Юсікова 2005]. Відзначимо, що подільський говір до сьогодні не став предметом вивчення в площині статичних й динамічних явищ.

За мету нашої статті ми ставимо простежити явище статичної й динамічної мови в діалектній мові на матеріалі однієї подільської говірки села Носиківки Жмеринського р-ну Вінницької обл. Це стало можливим завдяки наявності діалектних матеріалів із сусідніх говірок Жмеринського (раніше Шаргородського) району Вінниччини, які зафіксовані в «Матеріалах до словника подільського говору» (1), матеріал до якого було зібрано ще в 50-х роках ХХ ст., «... саме тоді Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні проводив велику роботу зі збирання матеріалів до Діалектологічного атласу України і кафедра долучилася до збирання й упорядкування діалектних матеріалів із Вінниччини» (1, с.3).

Предметом нашого аналізу стали 309 лексем, виявлених методом суцільної вибірки в «Матеріалах до словника подільського говору» (1), на знання яких ми опитали носіїв говірки с. Носиківки Жмеринського р-ну Вінницької обл.

Дослідивши зібраний матеріал, ми виявили, що 140 перевіренних лексичних одиниць (45%) не зазнали змін ні у

формі, ні в семантиці. Такі лексеми ми розподілили на 28 тематичних груп: дієслівна лексика, назви предметів побуту, назви будівництва, назви сільськогосподарських рослин, дерев та їх частини, прислівникова лексика, назви одягу, взуття, прикрас, назви їстівних грибів, вигуки, якими кличуть або відганяють свійських тварин чи птахів, назви посуду, кухонне начиння, назви рільництва та городництва, назви людини і її рис, назви сільськогосподарських знарядь, їх елементи, дитяча лексика, назви сім'ї, спорідненість, свояцтво, прикметникова лексика, назви риб, назви природних явищ, назви транспорту і комунікації, назви рельєфу, назви тваринництва, назви свійських птахів, назви диких птахів, назви упряжу до коней, анатомічні назви, назви обрядів, назви їжі, назви мір земель, назви комах.

Ми виявили, що найбільш сталими можна вважати лексеми таких тематичних груп: 1) дієслівна лексика – 20 лексем (**ПЕ́ТРАТИ** Розуміти (1, с.291), **ПОЛОКА́ТИ** Мити (1, с.309), **ШОЛЮ́ПАТИ** Шарудіти, шелестіти, довбати, шкрябати (1, с.448) та ін.), назви предметів побуту – 15 лексем (**ЗАТУ́ЛА, ЗАТУ́ЛО** Залізна або дерев'яна заслінка, якою затуляють піч (1, с.166), **КА́ДУБ** Велика діжка для квасіння та для зберігання зерна (1, с.182), **КАДУ́БЧИК** Діжечка на воду (1, с.182), **КА́НТАР** техн. Пружинний прилад для зважування (1, с.185) та ін.), назви будівництва – 12 лексем (**ПО́ДРА** Сідало для курей у вигляді перекладених дошок у хліву, на горищі тощо, також місце для ночівлі курей на деревах (1, с.306), **СТУДО́ЛА** с. г. Будівля для зберігання снопів жита, полови, соломи, клуня (1, с.377], **ШО́ПА** Хлів, повітка, сарай, приміщення для домашніх тварин, для різних господарських речей, соломи (1, с.448) та ін.).

Відповідно 55% перевіреної в говірці лексики зазнали змін. Найбільшу динаміку демонструють такі тематичні групи: назви їжі – 1 лексема (**ЦІЛУ́ШКА** Перший окраєць хліба,

перша відкрояна скибка хліба від буханки (1, с.427) та ін.), назви мір земель –1 лексема (**ШНУР** Стара міра земельної площі неоднакова в різних місцях (1, с.447) та ін.), назви комах – 1 лексема (**КОМА́Р** зоол. Мураха (1, с.206) та ін.).

Динамічні зміни цієї лексики спостерігаються різного типу.

1. Слова, лексичне значення і форма яких, не відомі в сучасній говірці (15%) були розподілені на 23 тематичні групи: назви предметів побуту, назви одягу, взуття, прикрас, назви сім'ї, спорідненість, свояцтво, назви природних явищ, назви соціально-економних понять або соціально- економічна лексика, назви сільськогосподарських рослин, дерев та їх частини, вигуки, якими кличуть або відганяють свійських тварин чи птахів, дієслівна лексика, назви предметів ткацтва, назви рільництва та городництва анатомічні назви, назви мір земель, назви прикметникова лексика, назви людини і її рис, назви рельєфу, назви транспорту і комунікації, назви риб, назви посуду, кухонне начиння, назви гончарства, назви сфери бджільництва назви сфери тваринництва, абстрактна лексика.

Найбільше архаїзувалася лексика таких тематичних груп: назви предметів побуту – 4 лексеми (**РІМАРШИНА** Волова шкіра, вичинена дьогтем (1, с.330), **КА́ДКА** Велика, широка діжка для води, для зберігання зерна в ній (1, с.182), **ШМАЛЮ́Х** Палиця, якою ворущать солому в печі, щоб краще горіла (1, с.446) та ін.), назви одягу, взуття, прикрас – 4 лексеми (**ГАРНІТЕ́Р** Плаття (1, с.103), **ГО́ЧКУР** заст. Пасок (1, с.117), **КАПТО́РКА** Кепка (1, с.187) та ін.), назви сім'ї, спорідненість, свояцтво – 3 лексеми (**СТРІ́Й** Брат (1, с.376), **СТРІ́ЙНА** Тітка (1, с.376), **ФІ́НА** молд. Молода для весільної матері, батька (1, с.415) та ін.).

Найменше застарілої, невживаної лексики виявили в таких тематичних групах, як: прикметникова лексика (**ТА́НИЙ** Дешевий (1, с.383) та ін.) назви людини і її рис (**КОРО́ТКИЙ**

ЗРІК Короткозорий (1, с.211) та ін.), назви рельєфу (**ЛУГОВІНА** Низовиця, заросла травою (1, с.235) та ін.).

2. Слова, які демонструють зміну лексичного значення в сучасній говірці (30%), напр.: **АКУР!** Вигук, яким відганяють індиків (1, с. 24) – **АКУР** Вигук, яким відганяють курей. **БАЛАХОН** Короткий верхній жіночий одяг на ваті (1, с.36) – **БАЛАХОН** Прямий довгий літній одяг із тонкої тканини, **БАВÉЛКА** пол. спец. Пасмо кольорових ниток для вишивання. (1, с.30) – **БАВЕНКА**.

3. Формальні зміни говіркової лексики становлять 10% та поділяються на

3.1. Фонетичні: **АУША!** Вигук, яким відганяють курей (1, с.28) – **АВУША, БЕЗ** пол., бот. Бузок (1, с.47) – **БЕВЗ, ЯПО** дит. Яблуко [21, с.456] – **ЛЯПО**.

3.2. Акцентуаційні зміни: **БАРАБОЛІННЯ** Картоплиння (1, с.40) – **БАРАБОЛІННЯ, ЖІТНІСЬКО** с. г. Стерня після скошеного жита або поле, де росло жито (1, с.150) – **ЖІТНІСЬКО, КАГЛА** Отвір в димоході, який тягнеться від печі до димаря, дучка (1, с.181) – **КАГЛА**);

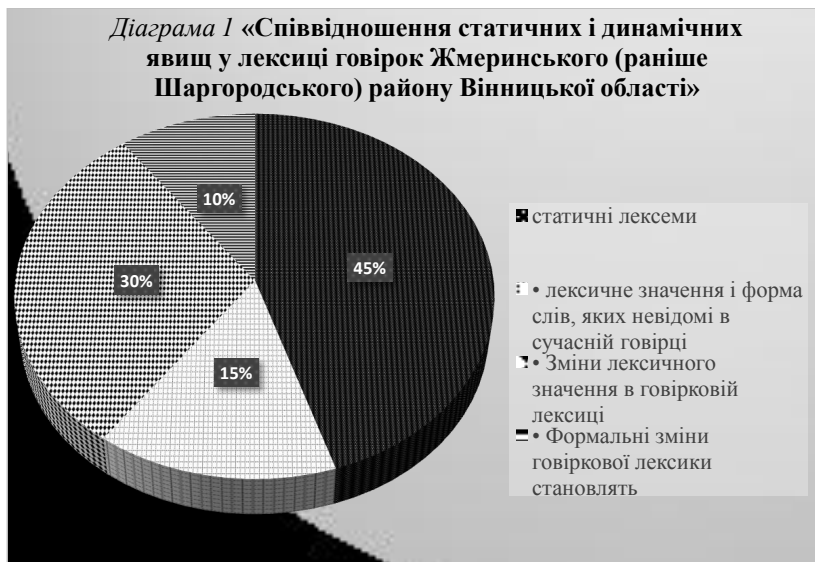
3.3. Словотвірні зміни: **КОЗАРІ** бот., зв. мн. Вид їстівних грибів (1, с.203) – **КОЗЯРИКИ**;

3.4. Граматичні: **БИЯК** с. г. Бич (частина ціпа, якою б'ють, коли молотять) (1, с.53) – **БИЯКА; ТРИНЯ**, жін. р. Дрібна солома (1, с.399) – **ТРИНЯ** сер.р. «Дрібне триня».

Дослідивши явища статичної й динамічної лексики в говірці села Носиківки Жмеринського р-н Вінницької обл. шляхом зіставлення її з лексичним матеріалом цього ж ареалу в «Матеріалах до словника подільського говору» (1), ми спостерігаємо не лише кількісний вияв статичної і динамічної лексики (див. Діаграма 1), а й цікаві закономірності щодо тематичного вияву статичної і динамічної лексики в сучасних говірках. Найбільше архаїзувалися назви предметів побуту, одягу, взуття, прикрас та найменування на позначення спорідненості та свояцтва, а

найменше – абстрактна лексика. Динамічність лексики в зазначених тематичних групах пов'язуємо найчастіше із втраченою денотатом.

Проблема статичних та динамічних процесів у мові є невичерпною, допоки жива сама мова, а її вивчення дозволяє пізнати особливості мови як феномену людського буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавадзин О. Динамічні процеси в говірках у світлі лінгвістичних студій з проекцією на ареал Покуття. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*: зб. наук. праць. Дрогобич : Посвіт. 2018. С. 16-27.

2. Глуховцева К. Д. Динаміка українських східнослов'янських говірок. Луганськ : Альма-матер, 2005. 592 с.

3. Гриценко С. П. Динаміка лексику української мови XVI– XVII ст.: монографія. Київ : КММ, 2017. 936 с.

4. Костів О. Співвідношення динаміки та статички в мові. *Вісник Львів. Ун-ту*. 2010. № 50. С. 404–407.

5. Коць-Григорчук Л. Еволюція українського мовлення в діалектному просторі. *Українська мова*. 2011. № 3. С. 41–51.

6. Марєєв Д. динаміка східнополіського діалекту : автореферат дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018.

7. Мартинова Г. Статичне й динамічне у фонетичній і фонологічній системах північних середньонадніпрянських говірок. *Волинь - Житомирщина*. 2010. № 22(2). С. 201-209.

8. Юсікова О. Динаміка говірки як об'єкт дослідження. *Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти*. 2005. С. 97-101.

ДЖЕРЕЛА

1. Матеріали до словника подільського говору / упоряд. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2021. 461 с.

Дарія Свідницька (м. Вінниця)

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Павликівська Н. М.

ЕРГОНІМІЯ МІСТА ВІННИЦІ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА СЛОВОВІРНИЙ АСПЕКТ

Дослідження ергонімів в українській мові перебувають в полі зору дослідників уже кілька десятиліть, тому ми маємо ряд праць, присвячених цій темі. Так, дослідниками ергонімів є О. Мельник (Вінниччина), О. Белей (Закарпаття), Н. Кутуза (Одещина), А. Титаренко (Криворіжчина), С. Мартос (Херсонщина).

Також слід відзначити дослідників Ю. Горожанов, О. Гурко, Ю. Дідур, які внесли неоціненний вклад у розуміння регіональних ергонімів. Ергоніми потрапили під аналізи зарубіжних дослідників (А. Левандовський, А. Галковський, Є. Жетельська-Фелешко та ін.). Ергоніми відіграють важливу роль в ономастичних дослідженнях, цьому сприяють

активізація економічних, соціальних та політичних процесів в державі.

Дослідження ергонімів почалося відносно недавно з історичного погляду. Тільки з проголошенням незалежності України спостерігається бум у вивчення цієї теми, оскільки за минулі часи існували певні табу на номенклатурні назви, для вживання яких не потрібно було проявляти фантазію. На сучасному етапі вивчення власних назв окремих об'єктів, в тому числі ергонімів, належить до основних задач філологічної науки. Назви, в яких відображаються інтереси та вподобання людини, виконують важливу роль у повсякденному житті жителів міста. Таким чином, досліджуючи ергоніми міста Вінниці, ми можемо прослідкувати зміни в суспільстві, тенденції розвитку лексико-семантичного та словотвірного аспекту.

Мета нашого дослідження передбачає розв'язання таких завдань: виявити ергоніми міста Вінниці, описати характерні риси та причини появи, здійснити лексико-семантичний та словотвірний аналіз.

Дослідження ергонімів дозволяє констатувати, що вони безпосередньо залежать від власних назв, утворюються шляхом трансформації антропонімів, ойконімів та інших пропріативів.

За останні три десятиліття з'явилося багато онімів людської діяльності на позначення різних напрямків праці людини. Власні назви відіграють велику роль у мовленні сучасної людини, антропоніми та ергоніми складають близько 35% від усіх мовних конструкцій [Белей 1999: 112].

Велика частина власних назв має зв'язок з детонатом – названим об'єктом. Цей об'єкт наділяє його зовнішніми ознаками, характерними рисами тощо. Інколи оніми означають групові риси названих об'єктів, однак в більшості своїй визначають індивідуальні ознаки предмета. Не є винятком й ергоніми міста Вінниці.

У сучасному лексиконі спостерігається тенденція до активного словотворення, оскільки оновлення мовного процесу є постійним. На це впливають передусім об'єктивні

чинники (суспільство, економіка, політика та ін.) [Полосіна 2007: 523-524]. Більшість ергонімів твориться шляхом засвоєння певної мовної форми з загальнономовного пласту, це відбувається у такий спосіб:

- перехід від загальної назви у власну: наприклад, назва фірми «Барчанка» - від *барчанка*, назви ресторанів «Бібліотека Кафе» - від *бібліотека*, «Квітень» - від назви місяця, назви магазинів: «Україночка» - від *українка*, «Мисливець» - від *мисливець* та ін.;

- шляхом переходу оніма з одного розряду в інший:

- антропонімів у ергоніми: «Черчиль», «Даринка», «Шахерезада», «Наталі», «Регіна», «Людмила»;
- ойконімів у ергоніми: «Вінниця», «Поділля», «Іль-де-Франс», «Бужанка», «Чорноморка», «Єрван» та ін.;
- гідронімів у ергоніми: «Над Бугом», «Південний Буг» та ін.

У ході проведеного дослідження встановлено, що найпоширенішими у Вінниці є ергоніми, утворені за допомогою абрєвіації, мовної гри, запозичень з іноземної мови та мовних скорочень. Починаючи з 90-х років абрєвіатура та скорочення використовувалися в мовному вжитку як спосіб передати довгу назву більш легким прийомом [Мельник 2016: 242].

Мовна гра прослідковується у випадку об'єднання двох онімів в один: наприклад, назва магазину «Гуси-лебеді», назва ресторану «АмБар» та ін. Також нові ергоніми утворюються шляхом додавання суфіксів чи префіксів: «Магі-центр», «Епіцентр» та інші.

Окрім того, мовна гра присутня в онімах, які носять емоційно забарвлений, розважальний характер:

- моделі розмовної мови: ресторани «Караоке-бар», магазин «Прикол»;

- вигуки-звуконаслідування: магазини «Алло»;

- ергоніми, утворені шляхом запозичених слів з іноземної мови: ресторани «Ренесанс», «The Georgian Factory», «Van Beeren» «MegaSport», «Ukrainian souvenir».

- використання жаргонізмів: ресторанонім «Малина»;

- прийоми непрямих номінацій: волонтерське об'єднання «Воєнторг», магазин «Слава Україні»;
- прийом римування: «Містер-Твістер»;
- сполучення із прикладкою: рестораном «Старий Мельник», професіонізм «Євангеліст Лука»;
- змішування прийомів мовної гри: «Да, Саг».

Для словотворення назв підприємств, установ, закладів характерні запозичення з іноземної мови, використання шляхом поєднання власних назв, аббревіатури та скорочення.

Головними функціями “товарного” ергоніма є інформативна і рекламна. Завдяки інформації, вкладеної у власному імені та способу її подачі, ергоніми досягають своєї основної мети – привертають увагу споживачів [Мельник 2016: 242].

Власні імена, з яких твориться ергонім можуть містити інформацію двох типів: рекламну і раціональну. Раціональна інформація це та інформація, яка є актуальною для споживача, зазвичай це об'єкт продажу: наприклад, Студія-бар, готелі: Версаль, Вінниця та інші.

Рекламна інформація – це різного роду оцінна характеристика: «Обнова», «Euroshop», «Megasport» та інші. Поєднання в одному ергонімі рекламної та раціональної інформації є найбільш ефективним: інформативно-рекламні назви інформують про об'єкт продажу і одночасно дають підприємству високу оцінку.

Розкриваючи теми ергонімії, ми не можемо оминати питання товарного знака та брэнда. Дослідник О. Белей пропонує позначати їх терміном «прагмоніми». Це власні імена товарів, мультимовних за походженням, які саме й називають товарними марками або словесними товарними знаками. Таким чином, творче поле ергонімів визначається рекламною та раціональною інформацією, головну роль в якому відіграє поняття брэнду, тобто особливого товару, що є в наявності у магазині, кав'ярні, фабриці та ін. [Белей 1999: 103]

Для реалізацій функцій ергонімів використовується цілий набір різних засобів, найбільш універсальними серед них є:

- лексеми, що характеризуються певними семантико-стилістичними якостями: ресторан Гетьман, магазин Форум;
- лексичні засоби інших мов, як правило, англійської: ресторани та заклади Nectar, Lavka, Quality office та ін.;
- графічні засоби. Особливе графічне оформлення ергонімів часто буває супутнім засобом створення рекламного ефекту. Зазвичай, воно використовується як додаток до семантико-стилістичного, це можуть бути назви написані іноземними літерами або старослов'янською.

Важливу роль у творенні ергонімів міста Вінниця відіграють антропоніми – назви імен та прізвищ людей. Ця особливість пояснюється намаганням власників установ створити спеціальну атмосферу в закладі. Аналіз власних назв, виявив, що антропонімічні ергоніми творяться внаслідок:

- запозичення іноземних назв: ресторани «Van Beeren», «Rich»;
- творення на основі прізвищ людей: ресторан «Черчиль», ресторан «Солоха».

У більшості своїй ергоніми, які творяться з антропонімів використовують в закладах харчування та торгівлі.

Велика кількість ергонімів міста твориться на основі топонімів Вінничини. Такими є більшість назв ресторанів та закладів громадського харчування. Наведемо приклади та шляхи творення ергонімів:

- шляхом переходу ойконімів у ергоніми: місто Вінниця – готель «Вінниця», Замкова гора – музей Замкової гори, річка Буг – ресторан «Колиба над Бугом»;
- онімізації, тобто переходу із загальної назви у власну без будь-яких структурних змін: затишок – готель «Затишок», українка – магазин «Україночка»;
- гідронімів у ергоніми: Південний Буг, Десенка та ін.;
- перехід антропонімів у ергоніми: вулиці Анатолія Бортняка, Родіона Скалецького, Князів Коріатовичів та інші.

У назвах закладів вже є прихована реклама, яка визначає сутність закладу. Тому в більшості з закладів найменування залежить від асортименту товарів. Наведемо класифікацію закладів за асортиментом з прикладами:

-заклади, які спеціалізуються на продовольчих та промислових товарах: «Продовольчі товари», «Гастроном», «ПродМакс», «Канцтовари»;

- назва закладу обмежується одним товаром: «Взуття», «Тканини», «М'ясна лавка», «Одяг з Європи», «MegaSport»;

-у назві закладу є кілька товарів: «Будівельні матеріали», «Епіцентр», «Гіпермаркет»;

- назви закладу, які залежать від місця випуску продукції: «Одяг з Європи», «Вінницькі макаронні вироби», «Вінницяхліб»;

-назва закладу, яка співпадає з рекламним продуктом: «Тульчинка», «Nemiroff», «Roshen»;

-заклади, що мають у назві ознаки товару: «Спокуса», «Клен», «Каштан», «Медтехніка»;

-назва закладу містить імена членів родини власників об'єкта: «Єва», «Ола», «Александра» (Особливістю цієї групи є переважне вживання назв жіночого роду, чоловічі назви вживаються вкрай рідко);

-назва закладу з ініціалами власників об'єкта (в основному заклади рекламують одяг, косметику, промислові товари, рідко – продуктові товари): «ПП Свідзінський П. Ю.», «ПП Рибак Т. М.»;

-назва закладу містить ойконім чи топонім: супермаркет „Варшава», магазин-цукерня «Слов'янський базар», ринок «Центральний», також «Холівуд», «Лондон», «Над Південним Бугом»;

-екзотичні назви: «Кроха», «Чайка», «Корона»;

-назви закладів, які утворені шляхом поєднання двох споріднених слів та шляхом видозміни об'єктів: «Сад.Город», «Яблунька», «Сафірі».

До великої групи назв закладів торгівлі належать українські лексеми. Ця особливість пояснюється викликом останнього часу – звільнитися від нагнітань іноземної мови, усвідомлення мовцями важливості власної мови [Белей 1999: 143]. Наведемо приклади закладів: «Веселка», «Кобзар», «Мрія», «Весела Скриня» та інші.

Отже, ергоніми увійшли в мовний дискурс відносно недавно, у 90-х роках ХХ ст., ця особливість пояснюється звільненню мовного середовища від партійного та ідеологічного контролю, бажанням мовців пізнати свої корені. Тому на зламі століть, як підкреслюють більшість дослідників, стався цілий ергонімічний вибух – значний ріст цікавості дослідників цією темою.

Щодо причин появи найбільш поширених ергонімів міста Вінниці, то ми прийшли до висновку, що номінація закладів виробничої та невиробничої сфери залежить від декількох чинників, а саме:

1) номенклатурної назви об'єкта (школа, садочок, заклад харчування та ін.);

2) людський чинник – більшість ергонімів тісно пов'язані з економічними та соціальними процесами, щоб підвищити попит власники того чи того об'єкта використовують емоційно-мотивовані номінації з одно- чи кількома складниками. Саме від людського чинника буде залежати лексико-семантичний та словотворчі аспекти досліджуваних явищ.

За нашими переконаннями, більшість ергонімів міста Вінниця виникли в результаті онімізації (тобто переходу загальних назв у власні), активного словотворення за допомогою слів іноземного походження, шляхом ущільнення та абревіатизації слів. Щодо граматичних особливостей, то у сферах невиробничих відносин вживаються багатоскладові назви, у сферах виробничих відносин – одно- чи двоскладові. Це в основному пов'язано з особливістю маркетингу та економічних процесів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей О. Сучасна українська ергонімія: Власні назви підприємств Закарпаття. Ужгород, 1999. 176 с.

2. Зимовець Г. Структурно-семантичні особливості ергонімів України. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Мовознавство*. 2009. Вип. 15(3). С. 33-41.

3. Мельник О. Словотвірні деривати інструментальності в сучасному ергонімотворенні Вінниччини. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вінниця, 2016. Вип. 21. С. 242- 244.

4. Полосіна М. Особливості найменувань підприємств м. Донецька та м. Макіївки. *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць. 2007. Вип.15. С. 523-527.

5. Горчинський М. Структура онімного простору української мови : монографія / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Хмельницький : Авіст, 2008. 550 с.

*Аліна Семенова (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І. В.*

СТАТИКА І ДИНАМІКА В ЛЕКСИЦІ ГОВІРОК МОГИЛІВ-ПОДІЛЬСЬКОГО (РАНІШЕ – МУРОВАНОКУРИЛОВЕЦЬКОГО) РАЙОНУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мова – динамічна система. Важливо, що динаміку лексикону, крім іманентних внутрішньомовних чинників, зумовлюють зміни культури суспільства, зокрема динаміка матеріальної сфери, оновлення форм виробництва, зміни суспільних відносин, трансформація культурних кодів. Мові притаманні й протилежні процеси. Унаслідок змін її елементи можуть поступово згасати, зазнавати функціональної пасивізації, виходити з ужитку, порушуючи систему мови в цілому. Як зауважує С. Гриценко, виникнення нового чи зникнення наявного в мові структурного елемента – це не лише кількісні зміни, а формування нових зв'язків, відношень, залежностей [Гриценко 2018: 22].

Динаміка діалектної лексики подільського говору ще не стала предметом системного вивчення, тому за мету ми поставили спостереження динамічних процесів у подільських говірках Могилів-Подільського району (раніше Мурованокуриловецького) Вінницької області. Це стало

можливим завдяки записам лексики з цих говірок, зробленим в 50-ті роки ХХ ст. Ідеться про «Матеріали до словника подільського говору» (1), що містить подільську діалектну лексику другої половини ХХ ст. В основу цієї праці покладено машинопис «Словника діалектної лексики Вінниччини», робота над яким розпочалася ще в 50-ті роки ХХ ст. на кафедрі української мови Вінницького державного педагогічного інституту на чолі з М. Л. Охріменком (1, с. 3). Саме з цього словника методом суцільної вибірки ми вилучили 655 словникових статей із ремаркою «Мурованокуриловецький р-н», які допомогли встановити співвідношення статичної і динамічної лексики в говірках Могилів-Подільського (раніше Мурованокуриловецького) району Вінницької області. Для фіксації сучасного стану лексики цих говірок я опитала жителів села Виноградне Могилів-Подільського (раніше Мурованокуриловецького) району Вінницької області – Жучковську Ніну Іванівну (1939 р.н., середня освіта) та Паланичко Тетяну Степанівну (1957 р.н., освіта – базова вища) на предмет вживання лексем, вилучених зі словника.

Отож встановлено, що з 655 слів 20 % становлять ті, лексичне значення і форма яких не відомі в сучасній говірці. Це лексеми таких тематичних груп лексики:

1. Дієслівна лексика (15 лексем): БРОЇТИ *пол.* Поламати, нищити (1, с. 64), ВІБУРИТИ Розмити водою. (1, с. 82), ВІМУЛЯТИ Розмити (1, с. 84), ГАРМАНУВАТИ Молотити хліб ногами коней (1, с. 101), ГЕГАТИ Видавати звуки (про гусей) (1, с. 105), ЗЛІТЕПЛИТИСЬ Погрітись, стати такою, як улітку (1, с. 176), НАКЛАДАТИ Одягати (1, с. 259), ПОБРОЇТИ Поламати (1, с. 104), ПОСКРОМІТИ Приборкати, втихомирити; висварити (1, с. 112), ПУДІТИ 1. Лякати (1, с. 120), ПУКАТИ, ПУКНУТИ, ПУКАТИСЬ 1. Тріскати, лопнути (1, с. 121), РОЖУВАТИ Фарбувати (1, с. 114), РОЗДІЙМАТИ Роззявляти, розкривати (1, с. 116), СЮП Форма наказового способу: сядь (1, с. 181), ФЛЮВАТИ Квартирувати (1, с. 414).

2. Вигуки, якими кличуть або відганяють свійських тварин чи птахів (12 лексем): АБАРЗЯ! Вигук, яким кличуть

овець (1, с. 20), АВРÉЧКО! Вигук, яким кличуть овець (1, с. 20), АКЎР! Вигук, яким відганяють індиків (1, с. 24), АР'Я! Вигук, яким відганяють овець (1, с. 26), АЧЎ! Вигук, яким відганяють свиней, поросят (1, с. 28), ВІШТЯ! Вигук до коней при повороті ліворуч (1, с. 89), КСОВ-КСОВ! Вигук, яким кличуть коней (1, с. 218), НА-БР'Я! Вигук, яким кличуть овець (1, с. 256), НА-БР-Р! Вигук, яким кличуть овець (1, с. 256), СЬТЬО-СЬТЬО! Вигук, яким кличуть коней (1, с. 181), СЮГУ-СЮГУ! Вигук, яким кличуть гусей (1, с. 181), ЦЮКЦЬОВ! Вигук, яким кличуть лоша́т (1, с. 410).

3. Назви предметів побуту (12 лексем): БАРАЊИЦЯ Ковдра з овечих кожушин з вовною (1, с. 42), БАСО́Н Басейн (1, с. 44), БЕНДЮГИ Віз, пристосований для возіння дров (1, с. 48), БУТЕ́ЛЬКА Пляшка (1, с. 71), ВЕРÉТО Рядно (1, с. 80), КОРЗІ́НА Кошик, плетений із ро́гози (1, с. 209), МИДНІ́ЦЯ Таз (1, с. 247), ОБРЎС *пол.* Широка скатерть домашнього виробу (1, с. 274), О́ЖІЛЬ Держало коцюби (1, с. 276), О́ЖУГ Держало коцюби (1, с. 276), ЦАРАТА *молд.* 1. Клейонка (1, с. 424), ЦЕРА́ТА *молд.* 1. Клейонка (1, с. 425).

4. Назви рільництва та городництва (9 лексем): КОЊІ́СЬКО Місце, де випасають коней (1, с. 207), КОСІ́ТИ НА СТІ́НУ *с. г.* Спосіб косіння, коли скошене стебло лягає на нескошене, як на стіну (1, с. 212), ЛУЩО́ВКА Лушіння ґрунту (1, с. 216), ЛЬОЊІ́СЬКО Поле, з якого знято льон (1, с. 216), ПУСКА́ТИ ПІ́РА *с. г.* Період досягання колоскових (1, с. 122), СІ́ПАТИ́СЯ 1. Пускати колосок (1, с. 151), СКАРАД́А Озимі посіви на мочарах (1, с. 156), СОЊЯ́ШНИ́СЬКО *с. г.* Поле, з якого зібрано соняшники (1, с. 166), СОЊЯ́ШНИ́ЧІ́НЯ *с. г.* Поле, з якого зібрано соняшники (1, с. 166).

5. Назви людини та її рис (8 лексем): КОРО́ТКИЙ ЗРІК Короткозорий (1, с. 211), ЛЕ́ПТЕНЬ Людина, яка багато говорить (1, с. 228), МАРГЎ́ЛЬ Прізвисько людини, що завжди вимазана в дьоготь (1, с. 241), ПРАХТІ́КУРА Практик (1, с. 115), ПЛАШТО́МУТ Дуже балакуча людина (1, с. 102), ПУКА́ТИЙ Округлий, горбатий, потовщений (1, с. 121), РУСНА́К Не поляк, українець (1, с. 141), ХЕНТ *пол.* Бажання, охота, хист, любов (1, с. 420).

6. Назви сільськогосподарських рослин, їх частин (7 лексем): АРНАУТ Сільськогосподарська бобова рослина (1, с. 26), ГІРЧИНЯ Стебло огірків (1, с. 108), ЛІНКА¹ Сочевиця (1, с. 229), МОРОВЛІНЯ Стебло і листя морки (1, с. 251), СТОКОЛОС *бот.* Вид бур'яну (1, с. 174), ЗЕЛЮ Цвіт із сіна, польові квіти (1, с. 171), ШВА́НИ Листки, на які нанизують листя тютюну (1, с. 441).

7. Назви сільськогосподарських знарядь, їх елементи (7 лексем): ЖА́ЛО, ЖАЛЮ́ Гостра частина коси (1, с. 148), МЕЧ *спец.* Частина терниці (1, с. 247), СВДЕ́РОК Сverdло (1, с. 149), ТЕЛІ́ЖКА 4. Частина плуга (1, с. 187), ТРАМО́К Дошки на возі, щоб більший ящик був (1, с. 197), ТРА́ЧКА 2. Прилад для розпилювання дерева (будівля) 2. Місцевість, де була трачка (1, с. 198), ШКРАБА́ТОР Знаряддя для обробітку ріллі, культиватор (1, с. 445).

8. Назви будівництва (6 лексем): БУРДІ́ЛЬ Землянка (1, с. 69), ДВІ́РОК 1. Палац (1, с. 110), ЗА́МЧИСЬКО Місце, де колись стояв замок, руїни замка (1, с. 161), КЛА́КА¹ 2. Толока, гуртова допомога при будівлянні хати (1, с. 197), КО́ВБИЦЯ 1. Стовпець під лавкою або під піччю (1, с. 202), СТУДО́ЛА с. 2. Будівля для зберігання снопів жита, полови, соломи, клуня (1, с. 177).

9. Прикметникова лексика (6 лексем): ВІ́БУРОВАНИЙ Розмитий водою. (1, с. 82), КАЧА́ЛКУВА́ТИЙ Подібний до качалки (1, с. 191), РА́МОВИЙ Рамковий (1, с. 125), СІ́ННИЙ Сінешний (1, с. 154), ТЕ́НЬКИЙ Міцний (1, с. 188), ТУТЕ́ЙШИЙ Тутешній (1, с. 404).

10. Дитяча лексика (5 лексем): БА́ЗЯ *дит., пест.* Вівця (1, с. 11), БІ́РЯ *дит.* Вівця (1, с. 52), ГА́ВА *дит.* Собака (1, с. 98), КА́ВКА *пол., дит.* Галка (1, с. 181), ПУЛІ́ЯТА *дит.* Качата, гусенята (1, с. 122).

11. Назви одягу, взуття, прикрас (5 лексем): БУ́НДА Верхній жіночий одяг на ваті, довгий (1, с. 67), КА́ПА 2. Відлога, капюшон в одязі (1, с. 186), КАПО́ТА *пол.* 1. Верхній жіночий одяг (1, с. 187), ОЧКУРНІ́Я Шнурок, затягнений в штани, щоб не спадали (1, с. 280), ХОДА́КІ зв. мн. 1. Постоли (1, с. 422).

12. Назви транспорту і комунікації (5 лексем): ЗАГОЛОВОК *техн.* Передня або задня дошка у возі, машині (1, с. 155), КАПСУЛЬ *спец.* Спеціальна гайка, що нагвинчується на кінець осі, щоб колесо не спало (1, с. 187), КУКУРУДЗІЙНИСЬКО *техн.* Машина, якою тереблять кукурудзу з качанів (1, с. 219), ПОМІСНИЦЯ, ПОМІСНИЦЯ *спец.* Частина воза (1, с. 110), САМОХОД Самоход. Плуги були горбатенькі і самоходні (1, с. 145).

13. Назви рельєфу (5 лексем): ЗАЛІС Урочище за лісом (1, с. 160), ЛЕНІЯ 2. Рівна вулиця 1. Довга рівна вулиця (1, с. 227), ОБОЛОНА Луки, вигін, левада (1, с. 271), ПАРНЯ Парк, роща (1, с. 284), УРОЧИСКО Урочище (1, с. 410).

14. Назви мір земель (5 лексем): МОРГА Стара міра площі – 60 соток (1, с. 252), ПШАК Стара міра землі (до 1 га) (1, с. 100), ПОЄДИНОК Давня міра землі = 6 десятин (8 моргів) (1, с. 106), РІЗА 2. Давня міра землі (1, с. 111), РІЗА Стара міра земельної площі, що вживалася при одноосібному господарстві (1, с. 110).

15. Назви риб (5 лексем): ЛОБАЧ Лобань (1, с. 211), МИСАК *іхт.* Вид риби (1, с. 249), НЮХ *іхт.* Вид риби. *Нюх довгий, луски не має, вусатий.* (1, с. 270), СКОБЛИК¹ Вид риби, пічкур, коблик (1, с. 157), СЛЕЗЬ *іхт.* Назва риби, миньок (1, с. 160).

16. Назви посуду, кухонне начиння (4 лексеми): ГЛАДИШКА Глечик (1, с. 109), ДІЖАНКА, ДІЖЧИНКА Діжечка для води (1, с. 118), ЗБАНОК, ЗБАНОЧОК Глечик з вузькою шийкою, якимносять молоко, воду в поле або якусь іншу рідину (1, с. 169), ФІЛЖАНКА Кружча, чашка (1, с. 414).

17. Назви природних явищ (3 лексеми): ВІДЕЛЬГА Відлига (1, с. 87), ГРАНЬ Жар (1, с. 118), ТЕНЧА Райдуга (1, с. 188).

18. Назви диких тварин (2 лексеми): ВІВІРКА *зоол.* Білка (1, с. 82), ВІВЮРКА *пол. зоол.* Білка (1, с. 82),

19. Назви диких птах (2 лексеми): ТЯПКІН *жарт.* Дятел (1, с. 407), ЧАПЛЯГУЗ *орн.* Черногуз (1, с. 412).

20. Прислівникова лексика (2 лексеми): КРАЦЦИ *незм.* Кадькома, потай (1, с. 215), СТОРЦ *незм.* Сторч (1, с. 174).

21. Назви упряжу до коней (2 лексеми): ЛІЦА зв. мн. *спец.* 1. Ремінні віжки (с. 211), ОБРОТЯНКА¹ Обротъ (1, с. 271).

22. Назви сім'ї, спорідненість, свояцтво (1 лексема): ЧЕЛЯДЬ 2. Родичі молодого і молодої на весіллі або просто весільні гості – молодь і старші люди (1, с. 411).

21. Анатомічні назви (1 лексема): ВІРÉЦЬ *анат.* Палець (1, с. 89).

24. Назви тваринництва (1 лексема): ПАНТА́РКА Різновид індиків (1, с. 281).

25. Назви ткацтва (1 лексема): ПОРТЬ Тканина з конопляних ниток, нитки з конопель (1, с. 112).

26. Назви адміністративних одиниць (1 лексема): ОДА́Л *рум.* Хутір (1, с. 275).

Лексеми, у яких у сучасних говірках форма зазнала змін, складають 9 %. Ми виділяємо фонетичні, словотвірні та морфологічні варіантів слів.

Фонетична варіативність слова спричинена таким явищем, як зміна складу приголосних (26 лексем): ГЕ́ДЗИНЬ *зоол.* Гедзь (1, с. 105) – ГЕ́ДЗИНЬ; ГИЛÉТКА 2. Одиниця виміру зерна (1, с. 107) – ГЕЛÉТКА; ГОПА́ЛКА Рептух, спеціальна торба для годівлі коней у дорозі (1, с. 114) – ОПА́ЛКА; ГРА́СА 2. Заміс глини з січкою, половою (1, с. 118) – ГРА́СА; ГРАСУВА́ТИ Місити, топтати, місити грасу (1, с. 119) – ГРАСУВА́ТИ; ГРИС Висівки (1, с. 121) – ГРИС; ГУДЗ *пол.* 1. Вузол, гудзь 2. Гуля 1. Гудзик (1, с. 121) – ГУДЗ; ЗАКА́ЧУВАТИ Закотковувати, розбивати грудки і вирівнювати ріллю котком (1, с. 158) – ЗАКА́ТУВАТИ; ЗБАН *пол.* Посуд для води (1, с. 169) – ЖБАН; ЗГА́РДА 1. Стрічка намиста з дрібних коралів довкола шиї (1, с. 171) – ГЗА́РДА; ЗІЛЬНИ́ЦЯ Жлухто для зоління білизни (1, с. 175) – ЗІЛНИ́ЦЯ; ЗІПНЯ́СТИ *буд.* Збудувати, звести стовпи (1, с. 175) – ЗІПНЯ́ТИ; КАМІЗÉЛКА *пол.* 1. Жилет (1, с. 185) – КАМІЗÉЛЬКА; КАТЬО́М бігом (1, с. 191) – КАТО́М; КО́КАТИ Сокотіти, квоктати (про курей) (1, с. 204) – КВО́КАТИ; ЛИГА́ТИ *пол.* Ковтати (1, с. 228) – ЛИГА́ТИ; МА́ВКАТИ Нявкати (1, с. 218) – М'ЯВКАТИ; МАГІЛЬНИ́ЦЯ

Дерев'яний брусок із зубцями для прання білизни (1, с. 219) – МАГІЛНІЦЯ; НЕЦЬКИ зв. мн. 1. Ночви для прання білизни 2. Ночви для тіста (1, с. 266) – НЕЦКИ; ОРІХ с. г. Пропуск в оранці (1, с. 279) – ОГРІХ; ПАНЩЕНИЙ Панський (1, с. 281) – ПАНЧЕНИЙ; РИСКАЛЬ Лопата, якою копають землю (1, с. 111) – РОЗКАЛЬ; ТРАХТ Шлях. (1, с. 198) – ТРАКТ; ТРІНЯ с. г. Дрібна солома та довга полова, яка відходить від основної маси соломи під час молотби жита, пшениці, ячменю й інших культур (1, с. 400) – ТРІНА; ТРУМНО Домовина (1, с. 402) – ТРУНО; ЦВІАК Кілочок (1, с. 427) – ЦВ'ЯХ.

Виразним фонетичним явищем у лексиці говірок є зміна складу голосних (8 лексем): ГИЛЕТКА 2. Одиниця виміру зерна (1, с. 107) – ГЕЛЕТКА; ЛЕПЕТЕНЬ Людина, яка багато говорить (1, с. 227) – ЛЕПОТЕНЬ; МИДНИЦЯ Таз (1, с. 247) – МІДНИЦЯ; МУЧАТИ Мучитись (1, с. 256) – МУЧИТИ; НАГАВІЦІ 1. Штани 2. Холоші (1, с. 258) – НОГАВІЦІ; СТОДОЛА, мн. СТОДОЛИ Клуня (1, с. 171) – СТУДОЛА; ХАЛАПА Мокрий сніг з вітром (1, с. 419) – ХАЛЕПА; ШВАГЕР *пол.* Сестрин чоловік, брат жінки, чоловіків брат (1, с. 442) – ШВАГР.

Особливу увагу привертають слова, які в сучасних говірках змінили наголос (10 лексем): БАЛУХ, зв. мн. БАЛУХІ *знев.* Великі очі. (1, с. 17) – БАЛУХ; ВИВЕРІЦЯ *пол. зоол.* Білка (1, с. 82) – ВІВЕРИЦЯ; ГАРНЕЦЬ Мірка для зерна або борошна (1, с. 101) – ГАРНЕЦЬ; ГИГАТИ Геготати (1, с. 107) – ГІГАТИ; ГІРНЯ 2. Глинище (1, с. 108) – ГІРНЯ; ЇДЛЮ зб. Їжа, харчі (1, с. 179) – ІДЛЮ; МІДНИЦЯ Мідний таз (с. 249) – МІДНИЦЯ; ПІВКИЛИМОК *здріб.* Невеликий килимок (1, с. 292) – ПІВКИЛІМОК; ПІДМЕТ 1. Частина города (грядки) під коноплею (1, с. 295) – ПІДМЕТ; СТОЖАРИСКО Солома, що настиляється під скирту (1, с. 171) – СТОЖАРИСКО.

Словотвірна варіативність лексем спричинена варіативністю словотворчих суфіксів: ДОВБЕШКА Дерев'яний молот, яким били грудки на зораному полі (1, с. 119) – ДОВБНЯ; ДУБИ-ДУБИ, НОЗІ ДУБКИ *дит.* Стій (1, с. 145) – ДУБЦІ; КАВУШ Дерев'яний посуд пити воду (1,

с. 181) – КОВШ; КА́ПЕЦЬ 1. Постіл (1, с. 186) – КАПА; КЛЕНЬ *іхт.* Лин (1, с. 199) – КЛИН; КОВБЕ́ЛЬ *іхт.* Риба – коблик, пічкур (1, с. 202) – КОВБЛИК; КЦЬОВ-КЦЬОВ! Вигук, яким кличуть свиней (1, с. 221) – КОЦЬ-КОЦЬ; ЛО́ЗНИЦЯ Рідко заплетена лишиною драбинка для сушіння фруктів (1, с. 211) – ЛОЗНЯ; МОВЧА́Н Мовчазний чоловік (1, с. 251) – МОВЧУ́Н; ПЛИТЬ Кам'яна плита (1, с. 102) – ПЛИТКА; ПОТАЙКО́М *незм.* Крадькома (1, с. 111) – ПОТАЙКИ; СУ́ВОЛКА Дорога між гонами в полі, вузька польова дорога (1, с. 178) – СУЛОКА; ТА́НИЙ Дешевий (1, с. 181) – ТАНЧИЙ; ЩАСНИЙ Щасливий (1, с. 451); 2. префіксами: ТЕРА́ТИСЯ Витрачатися. (1, с. 188) – ВТРАТИ́ТИСЯ; ТОРМИХА́ТИ Штовхати (1, с. 196) – ТЕРМОСАТИ.

24 лексеми (4 %), вилучених зі словника, мають повний збіг форми, але при цьому різне лексичне значення: БЕЗ прийм. Через (1, с. 47) – прийменник. Уживається при вказівці на відсутності кого-, чого-небудь; БОГОРО́ДИЦЯ Покривало на ліжку (1, с. 58) – матір Ісуса Христа; БО́ЧА *с. г.* Неподілена земля, де пасуть худобу і назва кутка села (1, с. 62) – Обоча; БУРЯ́ЧНЯ Поле, з якого знято буряки (1, с. 71) – Листя буряка; БУ́ТИ НА ГУБА́Х Добре пам'ятати (1, с. 71) – Ходити в ліс по гриби; В ТРАВА́ *с. г.* Ранній період росту колоскових, що передує викиданню стрілок (коли сходи мають вигляд трави) (1, с. 74) – Уживається зі значенням, не пов'язаним із вирощуванням зернових; ВАНЬКІ́Р Кухня (1, с. 76) – Окрема кімнатка, де все зберігалось; ВИВЕ́ЙКУВАТИ Завивати (1, с. 82) – Кричати; КАЧА́ЛКА 1. Знаряддя, яким вкачують засіяну землю 3. Круглі дрючки, що їх кладуть на стелі між дошками, коли мастять хату (1, с. 191) – Дерев'яний прилад для розкочування тіста; КЛЮ́ЧКА 2. Дерев'яний крючок, щоб вішати колицю (1, с. 201) – Металевий гак із довгим держакком, ним зачіплюють відро до гілки дерева, щоб нарвати яблука, вишні, черешні; КНЯ́ЗЬ *обряд., заст.* Молодий на весіллі (1, с. 201) – Голова племені, який стояв на чолі війська; ЛІ́КОТЬ Давня міра довжини (1, с. 231) – Частина руки; НАПЕРСТО́К *спец.* Кільце, яким прикріплюється коса

до кісся (1, с. 260) – Ковпак, який одягають на палець, щоб не вколотися голкою під час шиття; ПАНЩЕ́НИЙ Панський (1, с. 283) – Бавлений; ПАРА́СОЧКА *іхт.* Вид риби (1, с. 284) – Пестлива форма жіночого імені Параска; ПО́ДРА 1. Сідало для курей у вигляді перекладених дошок у хліву, на горіщі тощо, також місце для ночівлі курей на деревах. (1, с. 306) – Горище над шопою, де зберігають сіно; ПРÓСТО прийм. Проти (1, с. 319) – прислівник; РУ́ДКА Своєрідна місцевість з болотом (1, с. 341) – Куток села, що знаходиться біля річки Батіг; СКРУ́ТЕЛЬ 1. Пучок, віхоть соломи для підпалювання дров у печі або спалюванні соломи (1, с. 359) – Пиріг, зроблений з коржа, змазаний повидлом і скручений у трубочку; СОХА́ буд. 1. Стовп з розсошшям, закопаний у землю (1, с. 367) – Підпора під сволок; ФАСУВА́ТИ 1. Уподібнюватися, скидатися на ... 3. Діставати, одержувати (1, с. 413) – Розкладати що-небудь у певних дозах, кількостях; ШВАР [?] (1, с. 443) – Нитки, на які нанизують листя тютюну; ЩОВБ 3. Гостроверхий стовп (1, с. 454) – На обочі.

Отож, мова – динамічна система, яка змінюється, реагуючи на зрушення в суспільстві та в мовній свідомості її носіїв. Проте стійкість, статичність мовних елементів – комунікаційна необхідність. Тому динаміка і статика постійно перебувають у взаємодії та взаємозв'язку: без статичності мовний розвиток був би суцільним невпорядкованим рухом, що не давало б змоги пізнавати структуру мови, а також ті зміни, які в ній відбуваються, справедливо зауважував Ю. Шевельов [Шерех 1951: 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко С. П. Статика і динаміка: проблеми рівноваги. *Актуальні проблеми мовознавства*. Київ, 2018. Вип. 11. С. 20-60.
2. Шерех Ю. В. Нарис сучасної української літературної мови. Мюнхен, 1951. 402 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Матеріали до словника подільського говору / Упор. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.

*Марія Степанюк, Олена Ярова (м. Умань)
Наук. керівник – к.філол. н., доц. Тищенко Т. М.*

НОМІНАЦІЯ ДАВНЬОГО ГОЛОВНОГО УБОРУ НАРЕЧЕНОЇ В СХІДНОПОДІЛЬСЬКІЙ ГОВІРЦІ С. ГРОМИ УМАНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Формування здорових родинних стосунків є запорукою ментального здоров'я української нації, а збереження національної самобутності в умовах російсько-української війни та глобалізації стає важливим завданням етнографічної та мовознавчої української науки.

Одним із традиційних родинних обрядів українців є весільний – зумовлений таїнствами, магією, умовчанням, символізмом. Історично сформовані весільні обряди українського народу є цінною культурною спадщиною, важливим джерелом для вивчення життя і побуту людей. Весільна обрядовість українців дає широке уявлення про моральні, етичні, естетичні погляди народу, різноманітні аспекти його життя. Саме тому, очевидно, привертав і привертає увагу етнографів, етнолінгвістів та діалектологів.

Обряд супроводжують мовні одиниці, фіксація і вивчення яких є основним завданням діалектологів – дослідників мовного оформлення весільного обряду. В українській діалектології маємо значні напрацювання у вивченні лексичної номінації весільного обряду. Це праці М. В. Бігусяка [1], Л. М. Хомчак [10], Н. В. Хібеби [9], Я. В. Вакалюк [2], І. В. Магрицької [6], В. Ю. Дроботенко [5], Н. Грозовська [4], Н. Глібчук [3], та ін.

Окремі лексеми, що супроводжують весільний обряд, репрезентовано в регіональних словниках із усіх мовних теренів України та в тематичних словниках весільної обрядовості (Магрицька), чи матеріалах до них (Хібеба), чи в етнолінгвістичних словниках (наприклад, Жайворонок).

Дослідники єдині в тому, що унікальний витвір нашого народу – весільна обрядовість – осучаснюється та змінюється, дедалі важче записати суцільний діалектний текст –

відтворити давній обряд за допомогою слова, а те, що вдасться зберегти, створить потужний фактаж для всебічного вивчення духовної та матеріальної спадщини українців.

Весільна драма на Східному Поділлі середини ХХ – початку ХХІ ст. представлена у працях Гната Ганцюри [8], на Уманщині – Н. П. Сивачук [7]. Мовне ж оформлення весільного обряду говірок Уманського району Черкаської області не було об'єктом вивчення діалектологів, що і визначає актуальність нашого дослідження.

У більшості проаналізованих праць мовознавців про весільну лексику виокремлено лексико-семантичні групи назв учасників весілля, з підгрупами на позначення шлюбної пари, неодружених учасників, одружених учасників; назв обрядодій; назви реалій та атрибутів. Такі групи пропонують І. В. Магрицька [11], М. В. Бігусяк [1; 2], В. Дроботенко [9], Н. В. Хібеба [22].

Мета цієї розвідки – розглянути особливості номінації вінка як давнішого головного убору нареченої, його складових та особливостей використання в обряді в східноподільській говірці с. Громи Уманського району Черкаської області.

На позначення головного убору нареченої в досліджуваній говірці зафіксовано питому лексему *в'їнок*. Назва вінка 'квіти, листя, гілки та ін., сплетені в коло, яким звичайно прикрашають голову (СУМ, I, с. 676 – 678) до кінця ХІХ – поч. ХХ ст. функціювали на позначення типового повсякденного дівочого убору.

Вінок був неодмінною частиною весільного наряду молодої: *ну тоді їже в'їнок / л'єнта че^рвона по^вин:а ¹бути на голо^ві / і на т'ї л'єнт'ї на^шите ¹дуже ¹гарне на^мистичко / блискуче / шоб сп'їд в'їнка ¹було ¹видно / а с'уди л'єнти по^{на}ш'ївали // ну та^ко тоді їд'ївали ц'у н'їв'єсту // як уд'ївалась н'їв'єста / по^вин:а ¹бути те^рн^овоюу ¹хусткоюу на^крита (показує на плечі і груди) там та^кий ¹од'аг // ну та^ке було / за^кон / ¹чоботи х^ромов'ї / ко^ст'ум ¹син'ї / фал^дована сп'їд^ниц'а / ¹гарна / ¹чорноюу ¹хусткоюу на^крита і це / ¹в'їнок / та^ка була н'їв'єста // ¹жарко / не^мжарко / но во^на ў*

чо́бот'ах х'ромових / і чорна ц'а сп'ід'ниц'а / і це ўс'о та́ке / ну а то́д'і ўже там дого'вар'у́йуц'а / ко́ли це там / на с'к'і́лки го́дин / там жи́н'іх при'ходи́у.

Крім квітів, у вінку мали бути вузькі різнокольорові стьожки, що густо звисають з вінка на спину аж до п'ят як барвиста прикраса молодої чи дружок. У досліджуваній говірці на позначення таких стьожок зафіксовано синоніми *л'єнти*, *бінда*. Обидва слова в досліджуваній говірці є запозиченими. Лексема *л'єнта*, на думку укладачів Етимологічного словника української мови, запозичена через російське посередництво, очевидно, з німецької мови, де відома зі значенням 'стьожка, стрічка' (ЕСУМ, III, 321), а *бінда* – через польське посередництво з німецької, у якій позначає сему 'пов'язка, бант' (ЕСУМ, I, 184). Перша лексема є більш вживаною, лексема *бінда* виходить на периферію лексичної системи говірки. У вінку повинні бути обов'язково стрічки червоного кольору, що символізували цноту молодої. В обряді покривання молода стрічки роздаровує своїм подругам. Ще одним компонентом вінка, до якого кріпляться стрічки, є смужка тканини, які мовці номінують словом *повивач*. Ця лексема втягнута в тематичну групу весільної лексики із тематичної групи родильної обрядовості: *а то́й по'вивач / шо л'єнти наши'вали / то шо ви думайте / йа о'це мо́же го́д'іу іс п'ят' йак йа йо́го викинула // ним упо'вивала і Кол'у / ним упо'вивала і Пет'у // по'вивач / це бінда та́ка / моту'зочок ш:и'вали б'і'лен'кі́й та́кий с полот'на і на н'ого наши'вали л'єнти і то́д'і ота́ко (показує ззаду голови) ме^н і ўч'іп'л'али // то́д'і л'єнти йа ж роздала / а по'вивач це́й о'стаўс'а / у'пазуху / т'і шо з'рош'і дару'вали на по'чесну / у'пазуху / а то́д'і ўже йак ро́диўс'а Кол'а / то ўже тим по'вивачом Кол'у йа запо'вивала // цим по'вивачом т'іс'нен'ко з'у́йа'зати / шоб кара'катим не^н було. Лексему *повивач* зі значенням 'пояс, яким обмотували запеленану дитину' дослідниця родильної обрядовості Т. Тищенко фіксує в багатьох східноpodільських говірках (Тищенко, 116).*

Для кожної молодої виготовляли вінок на замовлення молодої пари: ну ¹ран'ше ¹йак ¹уже ¹пос'ваталис'а / ми ¹молод'ож / із ¹жин'іхом ¹пос'ваталис'а / і ¹дут' ¹заказувати ¹в'інок / до ¹цейі ¹ж'іночки / во¹на ¹плела ¹в'інки і ¹л'енти / ну ¹уже ¹фати ¹були / хто ¹жилаў / ¹яа ¹пожи'лала ¹в'інок / і ¹ц'а ¹плела ¹в'інок // і ми ¹п'ішли ¹заказувати ¹ж:ин'іхом.

Кожній нареченій вінок виготовляли відповідно до її мірок: ¹м'ірала ¹та'ко ¹голову // во¹на ¹пара'ф'ін ¹на'ложувала / ¹сил'но ¹дротики ¹то'нен'к'і / і ¹то'д'і ¹дуже ¹мало ¹т'рошички ¹ватки / і ¹сна'чала ¹ў ¹цей ¹пара'ф'ін і ¹ц'і ¹ўс'і ¹зерн'атка ¹ц'і ¹др'іб'нен'ко ¹скла'дала ¹ї ¹плела ¹цей ¹в'іночок / і ¹то'д'і ¹цей ¹в'інок ¹та'ко ¹ну ¹дес' ¹ў ¹гобраз'і ¹є / ну ¹гобраз ¹дес' ¹на ¹гор'і / ¹ўкла'дала ¹кв'іточки ¹си'нен'к'і / ну ¹ў ¹осноў'ному ¹черво'нен'к'і / ¹на'самперед ¹б'іл'і / а ¹ц'і ¹цв'іточки / а ¹то'д'і ¹робила ¹та'к'і ¹пру'жинку / до ¹ц'ого ¹в'іночка / ¹межи ¹цейі / ¹в'іночок / ¹ўкла'дала ¹лис'точок ¹зе'ле'нен'киї / ¹тоже ¹пок'ритиї ¹пара'ф'іном / і ¹о'це ¹та'ко ¹викла'дала / а ¹с'ўди (показує ¹заду ¹голови) ¹попе'речку ¹та'ку ¹дуже ¹кра'сиво / і ¹то'д'і ¹йак ¹уже ¹росп'л'іў ¹жин'іх // ¹запл'італи ¹та'ко ¹над ¹вухами ¹та'к'і ¹ко'сички / ¹шоб ¹в'інок ¹же ¹ш ¹не' ¹зле'т'іў // ¹це ¹ўпл'італа ¹мама / ¹мама ¹це ¹голову // ¹ос'тан'у ¹таї ¹суб'отон'ку / ¹змії ¹же ¹ме'н'і ¹нен'ко ¹го'ловон'ку / ¹зап'лети ¹ме'не ¹др'іб'несе'н'ко / ¹шоб ¹було ¹жит':а ¹ў ¹мене ¹гар'несе'н'ке // ¹це ¹то'д'і ¹так // а ¹то'д'і ¹уже / ¹йак ¹росп'л'італи / ¹жин'іх ¹ц'у ¹косу / ¹ў ¹самий ¹пе'ред ¹начи'нав ¹брат ¹росп'л'ітати // ¹йак ¹брат ¹се'ст'риц'у ¹таї ¹росп'л'і'тайе / ¹ўспоми'найе / ¹не' ¹їди ¹се'ст'рице ¹молода ¹замуж / ¹хаї ¹рожа ¹росцв'ітає // а ¹се'ст'ра ¹в'ідпов'ідає ¹братов'і / ої / ¹не' ¹хаї ¹цв'іте / ¹хаї ¹процв'ітає / ¹ме'н'і ¹ўн'її ¹не' ¹ходити / ¹їе ¹ў ¹мене ¹мениша ¹се'ст'ра ¹хаї ¹уби'райіц'а / а ¹ў ¹мене ¹се'ст'ра ¹ше ¹ї ¹по ¹с'о'годн'і ¹їе.

В обряді покривання вінок передавали дружці: ¹це ¹уже ¹аж ¹йак ¹пок'рили ¹моло'ду / а ¹то'д'і ¹се'ст'ру ¹чи ¹д'рушку ¹ўби'райут' ¹у ¹в'інок // ¹во'на ¹ви'лазит' ¹на ¹лаву / ¹музика ¹з'рає / а ¹бу'ярин ¹її ¹її ¹дол'жин ¹викупити // ¹там ¹їа'киїс' ¹ос'тине'ц' ¹дати // ну ¹ко'лис' ¹їа ¹вам ¹с'кажу / ¹шоб ¹було ¹л'енти / ¹л'енти ¹дарували // ¹бо ¹їїх ¹ше ¹ж ¹не' ¹було ¹то'д'і / ¹це ¹та'ке ¹було // ¹то ¹то'д'і ¹сп'і'вайут' ¹д'рушиц'і / а ¹де ¹ж ¹тайа ¹д'рушчина ¹мати / ¹об'іц'ала ¹нам

го^р'ілочки ¹дати / об'і^ц'ала соло^ден'кої / хот' би ¹дала
 г'і^ркен'кої // об'і^ц'ала йак ме¹дочок / хот' би ¹дала йак
 поли^ночок / і там уже бу^йарин уста^йе ¹маму д^рушчину /
 у^же назива^йе ¹мамою / так йак по^вин:о ¹бути / і то^д'і ўже /
 а тим ¹часом бат'^нки спора^жайут' у^же ц^у н'і^весту у
 жа^данки / це жа^данкою називалас' колис' моло^да /
 жа^данка // ну і сп'і^вайут' у^же ц[']і сва^хи / молоди^ков'і сва^хи
 сп'і^вайут / бу^вайте здо^ров'і п^рип'ічки і по^роги / хто вас
¹буде мал'увати / забе^уремо ¹мал'ара с ¹хати // заби^райут
 у^же ж дочку // а ¹мам'і сп'і^вали так // загор^тай ¹мати жар /
 жар // бо буде дочки жал' / жал' // кидай у п'іч д^рова /
 оста^вайся здо^рова // а ше ¹дуже ме¹н'і / йа це ¹часто згаду^йу
 чи йа ў ¹тебе мо¹йа ¹мамо не¹ дитина / шо ти ме¹не п^рот'і^у
¹ноч'і ¹вирадила / ої даї ме¹н'і про^відниця хот' б^рат'іка // ої
 даї ме¹н'і п^ров'ідниц^у / хот' се¹ст^риц^у // не¹хаї во^ни таї
¹виве¹дут' за во^рота // а там ¹п'іду со^б'і са¹ма йак си^рота / а
¹музика ¹р'іже марш / випрова^жайут'.

Обов'язковим атрибутом весільного обряду є ікони, якими
 батьки благословляють молодих і які потім лишаються
 молодій сім'ї. У досліджуваних говірках відзначено
 загальнонародну лексему у фонетичному східноподільському
 варіанті *гобраз*. Їх використовують як місце зберігання
 дівочого вінка та букетиків-відзнак молодих: ¹мама
 благосло^у'л'ала і^коною і то^д'і ў ц^у у і^кону ўкла^дали ¹букети /
 жи^н'іховий ¹букет і н'і^вести ¹цей в'іночок і так к^лали / і
 то^д'і приби^вали / ше ї так т^реба при^бити / шо йак^шо
 с^пати / то шоб ц[']а і^кона була ў голо^в'і // не¹ ў но^гах / а ў
 голо^ввах / у кут^ку ¹л'івому над голо^ввою / сп'і^вали ше ї так: ої
¹в'інку м'ї / ¹в'інку / зе¹ле¹нен'кий бар'в'інку / купу^вала те¹бе ў
¹ринку / зами^кала те¹бе ў ск^рин'ку / те¹пер розво^рушу /
 за^плакати ¹мушу // це ўже йак рос^п'лели ¹косу // ўд'і^вайут тої
 в'інок.

Отже, у східноподільській говірці с. Громи Уманського
 району Черкаської області вінок – головний весільний
 атрибут нареченої. На позначення вінка та його частин мовці
 використовують питомі лексеми *в'інок* та *по^вивач*, запозичені
 з німецької мови лексеми ¹л'ента (за російським

посередництвом) та *бінда* (за польським), з яких *п'овивач* та *бінда* архаїзуються, оскільки їх вживають мовці найстаршого покоління.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні номінації інших атрибутів весільної драми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігусяк М. В. Із спостережень над весільною лексикою гуцульського говору. *Гуцульські говірки: лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження*. Львів, 2000. С. 125–148.

2. Вакалюк Я. В. Весільна лексика в говорах Прикарпаття. *Проблеми дослідження діалектної лексики та фразеології української мови: тези доповідей*. Ужгород, 1978. С. 9–10.

3. Глібчук Н. Із спостережень над весільною лексикою у наддністрянських та надсянських говірках. *Вісник Львівського університету: Серія філологічна*. 2004, Вип. 34, ч. II. С. 120–126.

4. Грозовська Н. Термінологія весільного обряду середньонаддніпряньського регіону (Київська, Полтавська, Черкаська області): автореферат дис... канд. філол. наук. Запоріжжя, 1998. 17 с.

5. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини: автореферат дис... канд. філол. наук. Донецьк, 2001. 23 с.

6. Магрицька І. В. Весільна лексика українських східнослов'янських говірок : дис... канд. філол. наук. Київ, 2000. 218 с.

7. Сивачук Н. П. Уманське весілля. Умань: «Алмі», 2007. 200 с.

8. Танцюра Г. Весілля в селі Зятківцях / Упоряд., ред. М. К. Дмитренко, Л. О. Єфремова. Київ : «Народознавство», 1998. 404 с.

9. Хібеба Н. В. Назви головного убору нареченої в бойківських говірках. *Діалектологічні студії 6. Лінгвістичний*

атлас – від створення до інтерпретації. Львів, 2006. С. 205–243.

10. Хомчак Л. Назви обрядів надсянського дошлюбного циклу. *Діалектологічні студії 10. Традиції і новаторство*. Львів, 2015. С. 284–303.

ДЖЕРЕЛА

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови. В 7-ми т. Київ, 1982–2008. Т. 1–5.

Жайворонок – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.

Магрицька – Магрицька І. Словник весільної лексики українських східнословобожанських говірок. Луганськ, 2003. 172 с.

СУМ – Словник української мови. Київ, 1970 – 1980. Т. 1 – 11.

Тищенко – Тищенко Т. М. Східноподільський родильний обряд : лексикографічний і текстовий описи. Умань, 2013. 393 с.

Анастасія Стеценко (м. Вінниця)

Наук. керівник – д. філол. н., проф. Павликівська Н. М.

УРБАНОНІМІЯ МІСТА ВІННИЦЯ: СЕМАНТИКО-МОТИВАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ

Метою статті є дослідити особливості формування урбанонімів міста Вінниці та проаналізувати їх семантико-мотиваційний аспект.

Топоніми – власні імена географічних об'єктів – виконують різні функції (номінативну, розрізнявальну, соціокультурну та ін.), але найважливіша з них – адресно-ідентифікаційна. Вона потрібна людському суспільству для того, щоб відрізнити один об'єкт від іншого, точно вказуючи його місцезнаходження. Крім цього, кожен топонім несе й іншу інформацію – лінгвістичну, історичну, географічну, соціальну та ін. На питання про те, які з топонімів є найбільш

функціонально навантаженими, ймовірно, не можна дати однозначної відповіді.

Інтерес вчених до внутрішньоміських назв виник на хвилі підйому топонімічних досліджень 60-х рр. ХХ, присвячених вивченню не тільки найменувань загальновідомих географічних об'єктів, а й мікротопонімів невеликих регіонів: назв природного та штучного рельєфу місцевості, частин населених місць (кварталів, площ, ринків, вулиць, перехресть, окремих будинків, мостів тощо) [Гріччина 2017: 10].

Назви об'єктів міста вивчені з погляду їхньої семантики, функціонування в контексті історичного розвитку міста.

Описані процеси ономастичної деривації, ононімізації, трансонімізації та апелятивізації в українській урбанонімії [Борисенко 2001: 5].

Українська урбанонімія знаходиться в центрі уваги вчених, які ведуть міждисциплінарні дослідження: студії про антропологічні аспекти урбанізації; про стародавнє населення міст і селищ за даними антропології та ономастики ; про значення міста в інтеграції побутової культури, тощо.

Найменування природно виниклих і споруджених руками людини внутрішньоміських топографічних об'єктів (вулиць, площ, будівель, кварталів, районів тощо) прийнято називати урбанімами (від лат. *urbs* 'місто' і грецьк. *ουρα* 'ім'я) або урбанонімами (від лат. *urbanus* 'міський'). Безперечно, що, будучи географічними найменуваннями, ця група імен входить до системи топонімії загалом.

Неоднозначне тлумачення в топоніміці отримав обсяг терміна урбанонім. До суперечливих питань визначення терміна відноситься плутанина з позначеннями внутрішньоміських об'єктів, що належать різним дослідникам. У синонімічному ряді виявляються такі терміни, як топонім, мікротопонім, міський топонім, урбанонім, міські географічні назви, видові визначення: назви вулиць, площ, кварталів тощо [Гріччина 2017: 10].

Польове моделювання такого топонімічного розряду як урбанонімія видається нам ефективним і в той же час нерозробленим достатньою мірою за способом його пізнання.

Одні дослідники згадують урбанонімію як компонент при структуруванні більш об'ємних семантичних полів, наприклад, структурно – функціональному описі всього ономастичного простору української мови, не зупиняючись на описі структури її як окремого лексичного угруповання. В інших роботах внутрішньоміські назви об'єднуються в групи, що є ні чим іншим, як сукупностями «матеріальних або ідеальних денотатів (або референтів), що позначаються словесними знаками».

У безлічі робіт, присвячених питанням розвитку урбанонімії, найчастіше основна увага приділяється вивченню назв традиційних внутрішньоміських об'єктів – вулиць, бульварів, провулків, площадів, шосе та проспектів, у той час як інші типи урбанонімів (міські хороніми: городища, урочища, окраїни, подоли, посади, луки, сторони, села, садиби, селища, слободи, табори, квартали, пустки, місця; фортеці, вежі) не описані належним чином.

За наявності великої кількості досліджень, що стосуються розвитку української урбанонімії [Афанасьєв 2006; Василюк 2000], проблема генези та розвитку апелятивно-онімічних комплексів як топонімічної складової мовної картини міста залишилася незачепленою і тому становить великий інтерес для детального дослідження.

Специфіка географічних назв полягає насамперед у тому, що ім'я, яке формується під впливом соціальних та історичних факторів розвитку суспільства, має одночасно визначати та називати об'єкт. Таким чином, топонім ніби здійснює зв'язок «людина – об'єкт». Основним поняттям теоретичної топоніміки є соціально-історична сутність імені, антропологічна спрямованість, які дають змогу аналізувати як топонімію однієї системи, і різних систем.

Усю сукупність назв вулиць, провулків, площ, проїздів прийнято позначати як «міську топонімію чи урбанонімію, а будь-яку окрему назву внутрішньоміського об'єкта – як міський топонім чи урбанонім». Але незалежно від вибору конкретного терміна велику значущість для дослідника представляють самі номінації, дослідження їхньої етимології

та семіотичного ареалу породження та побутування кожної конкретної назви, а також взаємодії номінацій у просторі міста, розглянутого у синхронному та діахронному аспектах.

Варто зазначити, що урбанонімія – це найбільш рухливий та змінний пласт топонімічної лексики, що є дзеркалом національної культури, що містить інформацію про традиції та підвалини, що характеризують ту чи ту мовну спільноту. У семантиці урбанонімів відображені ціннісні культурні уявлення етносоціумів, історична зміна культурних та ціннісних стереотипів суспільства.

У дослідженнях вінницької урбанонімії ми спираємося на зазначену семантичну класифікацію Т.Гурей та додаємо класифікацію за ознакою експресивності: офіційні та неофіційні урбаноніми.

Найбільшим класом за твірною семантичною основою є відантронімічні урбаноніми, що включають похідні від вантропонімів, патронімів і т.ін. Наприклад: *Лесі України вулиця, вулиця Серафимовича, вулиця Цюлковського, вулиця Івана-Павла II, вулиця Івасюка, провулок Братів Котенків, вулиця Юрія Ілєнка, вулиця Олексія Зінов'єва, Андріївський провулок, Миколаївська вулиця* та ін.

Відтопонімічні урбаноніми, що включають до себе похідні назви від інших топонімів. Як-от: *Варшавська вулиця, Уманська вулиця, Гданський проїзд, Брацлавська вулиця, Дніпровська вулиця, Запорізька вулиця, Європейська площа;*

Відапелятивні урбаноніми, які мають різну мотиваційну основу, як наприклад, вулиці: *Лірницька, Козацька, Волонтерська, Волошкава, Врожайна, Дружби; проїзд Газовиків, Гідротехнічний провулок, Медичний провулок, Медова вулиця* і т.д.

Проте здається цікавим окрім офіційних урбанонімів, які зафіксовані у документах, картах, довідниках, існують і неофіційні назви міських об'єктів у розмовній мові міста. Неофіційним урбанонімам властиві такі ознаки:

- 1) високий ступінь змінності;
- 2) переважно низький ступінь популярності;

- 3) семантична мотивованість більшості урбанонімів;
- 4) переважання штучної номінації над природною.

Поява народних найменувань у мові міста обумовлена низкою причин, а саме:

1. Через відторгнення громіздких офіційних назв у городян з'являється бажання спростити їх, зробити зручними для застосування.

2. Виникає потреба розрізнити об'єкти з однаковими функціями.

3. Можна відзначити і прагнення емоційності, оціночності.

Такими назвами в урбанонімії Вінниці можна визнати назви, які зроблені на підставі метафоричного або метонімічного переносів. Розглянемо деякі з них:

Париж – площа Театральна. Розташування площі біля осередків культури та серед чудових старовинних будівель і дало порівняння зі столицею Франції. Назва виникла у 60-тих роках минулого сторіччя.

Слобідка – мікрорайон на Старому Місті. Назва залишилася як згадка про село з такою назвою, яке існувало тут з XVII ст.

Слов'янка – цей район у Вінниці з'явився на противагу Єрусалимці: якщо на Єрусалимці в основному жили євреї то на Слов'янці - винятково православні. Ще одна версія - назва - згадка про відомий сорт яблуні Слов'янка, який був поширений у садах мешканців цього району.

Куба. Назва віддзеркалює період післявоєнної забудови цієї місцевості на тлі тогочасних світових подій. Поява перших житлових будинків цього масиву збігається з часом Карибської кризи, пов'язаної зі збройним повстанням на Кубі у 1961 році. Вільні від забудови площі масиву нагадували за своїми обрисами (ліс, заболочене верхів'я р. Дьогтянчик, кладовище) острів-оазис у суцільно освоєному просторі, як і Куба.

Корея. Є декілька версій появи назви цього масиву. Ще в XIX ст. граф Грохольський, тодішній господар цих маєтків, віддав ці землі в оренду якомусь корейцеві. Цей мікрорайон почали заселяти після Другої світової війни. За тодішніми

мірками масив знаходився досить далеко від центру міста як справжня Корея від Києва. Тут надавалися ділянки для забудови колишнім льотчикам, які повернулися із війни у Кореї.

Можайка. Назва пов'язана з найбільшою вулицею цього масиву – ім.Олександра Можайського, піонера авіації.

Поділля. Житловий район, закладений у 2003 році. Назва мікрорайону вказує на розташування Вінниці у Подільському історико-географічному регіоні України.

Центр. Центральна вулиця, яка зараз має назву Соборна, свого часу мала назви: *Летичівська, Літинська, Довга, Капуцинська, Поштовий проспект.* У 1912 році центральна вулиця Вінниці стала *Романовським проспектом.* З 1920-го – *вулиця Леніна.* У роки окупації – *Український проспект.* Потім знову – *Леніна.* І врешті – *Соборна,* з початку 1990-х років. Зміст сьогodнішньої назви подвійний: означає як соборність України, так і розташування на ній соборів.

У підсумку варто зазначити, що сьогodні у Вінниці, як і в Україні в цілому, розвиток мовного планування та урбанонімічна номінація здійснюються в рамках складного соціального контексту. Надзвичайно значущими для цього контексту є такі елементи суспільної ідеології, як розвиток та зростання соціальної самосвідомості, традиціоналізм, демократизм, інтернаціоналізм, раціоналізм.

У цілому, нині урбанонімічна система Вінниці розвивається, відповідаючи вимогам сьогodення, які включають насамперед дбайливе ставлення до назв вулиць як до культурної спадщини, ретельну фіксацію та раціональне ставлення до систем найменувань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Українська ономастика: робоча навч. програма для студ. спец. «Українська мова та література» Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. 100 с.
2. Афанасьєв О. Є. Географічне дослідження топонімічної системи України : автореф. дис. ... канд. геогр.

наук: 11.00.11. Дніпропетровський національний ун-т., 2006. 22 с.

3. Богуцький В. М. Урбанонімія в національно-культурному аспекті *Лінгвістичні дослідження*. 2013. Вип. 35. С. 11–15.

4. Бондаренко Г. В., Кихтюк В. В. Історична топоніміка: навч. посіб. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 162 с.

5. Борисенко М. Топоніміка України 1920–1930-х років (історичний аналіз) *Етнічна історія народів Європи*. 2001. Вип. 8. С. 21–25.

6. Борисова Т. С. Семантична специфіка англійських урбанонімів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. Вип. 1. С. 79–82.

7. Бучко Г. Є. Історична та сучасна українська . Чернівці : Букрек, 2013. 455 с.

8. Василюк Л.Л. Фізико-географічна зумовленість топонімії Волинської області : автореф. дис. ... канд. географ. наук: 11.00.01. Київ, 2000. 17 с.

9. Галай О. Джерела і способи творення урбанонімів. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2009. Вип. 13. С. 33–37.

10. Гнатюк О. Урбаноніми міст України як маркер територіальної ідентичності населення. *Часопис соціально-економічної географії*. 2013. Вип. 15. С. 144-147.

11. Горобець А. Топоніми світу. Матеріали до уроків. Хороніми. Ороніми. Гідроніми. Літоніми. Пелагоніми. Ліммоніми. Гелонім. Харків : ВГ «Основа», 2019. 56 с.

12. Гріччина А. В. Урбаноніміка як галузь сучасних топонімічних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 45. С. 3–8.

13. Гулей Т. В. Урбаноніми в лексичній системі англійської мови (на прикладах назв вулиць Лондона). *Нова філологія*. 2010. № 37. С. 153–158.

*Олександра Трачук (м. Вінниця)
Наук. керівник – к. філол. н., доц. Гороф'янюк І.В.*

**ЛЕКСИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ
У ФОЛЬКОРНИХ ТЕКСТАХ ЗБІРКИ
«ФОЛЬКЛОР УКРАЇНЦІВ ПІВНОЧІ МОЛДОВИ»**

Сучасний розвиток української діалектології та фольклористики вимагає розгляду їх у взаємозв'язку та взаємопроникненні. Загальновідомо, що мова українського фольклору, безперечно, є одним із джерел формування літературної мови. Крім того, професійно записані та впорядковані фольклорні тексти, зберігаючи всі діалектні особливості, документують мовну автентичність виконавців фольклору, накопичуючи різноманітну якісну та кількісну інформацію про особливості місцевого діалекту. Хоча ці усні тексти за своєю природою і формою словесного викладу не спонтанно породжують зразки фольклору, а відтворюють їх у готових формах, які глибоко вкорінені в питоме діалектне середовище, матеріалізуючи народнопоетичний стиль мовлення. Це і стало актуальною проблемою сучасного трактування та вивчення фольклору як джерела діалектологічних студій.

До проблеми діалектологічного аналізу фольклорних текстів зверталось чимало дослідників різних українських говорів, зокрема Г. Аркушин [Аркушин 2014], І. Гороф'янюк [Гороф'янюк 2013], Ю. Грицевич [Грицевич 2018], Н. Данилюк [Данилюк 2007], Б. Коваленко [Коваленко 2013], Д. Марєєв, І. Цемох [Марєєв] та ін.

Метою нашої розвідки є аналіз лексики українців, які проживають у Республіці Молдова, та з'ясування, з яких говорів походять виявленні у фольклорних текстах лексичні діалектизми.

Емпіричну базу дослідження становлять фольклорні тексти (414 одиниць), що містять велику кількість діалектної лексики, записаних та упорядкованих О. Харчишин та Н. Пастух у виданні «Фольклор українців Півночі Молдови» (Фольклор ... 2020), які були зібрані із 41 села та 2 міст

Республіки Молдова. У книзі подано «Словник малозрозумілих слів та діалектизмів», що й став предметом нашого дослідження, а також вилучені лексичні діалектизми із фольклорних текстів, що разом налічують 151 лексичний діалектизм.

Однією з найболючіших і найактуальніших проблем сучасної України є еміграція громадян за кордон. Зрозуміло, що люди, які з різних причин не можуть повноцінно проживати на теренах своєї держави, змушені емігрувати. Зараз у Республіці Молдова проживає 477 тис. етнічних українців [Міністерство...2019], тому наше дослідження зосереджене на тому, щоб з'ясувати, з яких діалектних ареалів походить лексика українців, що проживають у сусідній державі.

Фольклорні тексти є невичерпним джерелом духовного багатства нашого народу, величезна культурна й літературна скарбниця української мови. У своїй праці «Українська діалектологія» С. Бевзенко зауважує, що «в великій нагоді можуть стати діалектологів різноманітні етнографічні й фольклорні матеріали. В ряді випадків вони виступають єдиними свідченнями про українську діалектну мову різних місцевостей свого часу. Крім того, під час вивчення окремих мовних рівнів (лексики й фразеології, частково граматики та навіть фонетики), ці тексти будуть важливими, особливо коли вони коригуватимуться ще й діалектологічними даними. Останнє найбільшої мірою стосується зав'язків усної народної творчості, зокрема пісень, які у багатьох випадках переносяться із однієї місцевості в іншу із збереженням діалектних особливостей, які можуть бути й не властивими тій місцевості, де ця пісня заново побутує» [Бевзенко 1980: 20–21]. Саме тому фольклорні тексти, упорядкованого збірника, стали джерелом нашого дослідження.

Отож, зіставивши слова, вилучені із фольклорних текстів, із словником подільських говорів (Матеріали ... 2021), ми виявили 70 лексичних діалектизмів, що збігаються у формі та змісті: *байда*, -и, ж. – великий шматок (переважно хліба) (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 33), *банувати* –

сумувати, журитися, шкодувати (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 38), *вельон (вилін, велян)*, -а, ч. – головний убір молодії на весіллі (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 79), *балабушок (балабушка)*, -шка, ч., звич. мн. балабушки, -ок – вид мучної страви, невеличка булочка; тут обрядова випічка на ворожіння на Андрія (Фольклор... 2020: 748; Матеріали... 2021: 35), *заплітка*, -и, ж. – кісник, стрічка, що влітається в коси (Фольклор... 2020: 750; Матеріали... 2021: 162), *клака*, -и, ж. – гуртова допомога, толока (Фольклор... 2020: 750; Матеріали... 2021: 198), *мантина*, -и, ж. – від манта, -и, ж. – бурка, довга і широка верхня одежина (Фольклор... 2020: 751; Матеріали... 2021: 242), *нанашко (нанашул)*, -а, ч. – 1. Вінчальний батько; 2. Хрещений батько (Фольклор... 2020: 751; Матеріали... 2021: 260), *оденкі*, -мн. – за поясненнями виконавців, збір жінок удень взимку для вишивання в гурті (Фольклор... 2020: 751; Матеріали... 2021: 275), *фіни*, -ів – для нанашків – молоді, яких вони повинчали (Фольклор... 2020: 752; Матеріали... 2021: 415), *челядь (челядь, челядка, челядочка)*, -і, ж. – 1. Члени однієї родини; 2. Гурт людей; 3. Діти (Фольклор... 2020: 752; Матеріали... 2021: 433) та ін.

Провівши дослідження та зіставивши вилучені діалектизми із словником наддністрянських говорів (Шило 2008), маємо кардинально іншу ситуацію: було виявлено лише 33 лексичних діалектизми, що збігаються у формі та змісті: *бочівка*, -и, ж. – діжка (Фольклор... 2020: 748; Шило 2008: 58), *ватра*, -и, ж. – багаття, вогнище (Фольклор... 2020: 748; Шило 2008: 67), *віно*, -а, с. – посаг, придане (Фольклор... 2020: 749; Шило 2008: 75), *вуйко*, а, ч. – дядько, батьків або материн брат (Фольклор... 2020: 749; Шило 2008: 86), *голубинка (голубінка)*, -и, ж. – сиріжка (Фольклор... 2020: 749; Шило 2008: 94), *колач*, -а, ч. – калач, хлібний виріб особливої форми (Фольклор... 2020: 751; Шило 2008: 204), *ліска*, -и, ж. – хвртка, калітка (Фольклор... 2020: 751; Шило 2008: 162), *студенец*, -я, ч. – холодець (Фольклор... 2020: 752; Шило 2008: 247), *фоса*, -и, ж. – канава вздовж дороги, кювет

(Фольклор... 2020: 752; Шило 2008: 263), *чупер*, -а, ч. – чуб (Фольклор... 2020: 752; Шило 2008: 276) та ін.

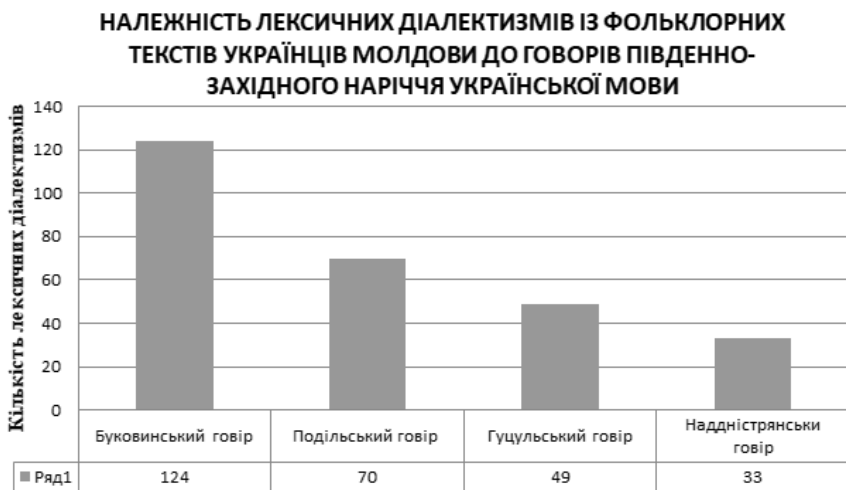
Зіставивши діалектизми із словником буковинських говорів (Словник... 2005), ми виявили найбільшу кількість збігів у формі та змісті – 124 лексичних діалектизми: *барівка* (*барілка*, *барилка*), -и, ж. – барило, бочка для вина, горілки (Фольклор... 2020: 748; Словник... 2005: 25), *бичувати* – витягати, допомагати виїхати на гору коням, волам (Фольклор... 2020: 748; Словник... 2005: 31), *вандрувати* – мандрувати; ходити без діла, тинятися (Фольклор... 2020: 748; Словник... 2005: 47), *вино*, -а, с. – виноград, виноградне гроно; виноградна лоза; (Фольклор... 2020: 749; Словник... 2005: 49), *данец* (*даниця*), -у, ч. – танець, танці; молодіжні святкові зібрання з музиками і танцями (Фольклор... 2020: 749; Словник... 2005: 89), *кицька*, -и, ж. – грудка землі з травою, викопана у формі квадрата (Фольклор... 2020: 750; Словник... 2005: 201), *кумнат* (*комнат*), -а, ч. – чоловік сестри (Фольклор... 2020: 751; Словник... 2005: 240), *коновка* (*коновочка*), -и, ж. – дерев'яне відро (Фольклор... 2020: 751; Словник... 2005: 221), *шлюб*, -у, ч. – шлюб (Фольклор... 2020: 752; Словник... 2005: 502), *рабувати* – грабувати (Фольклор... 2020: 752; Словник... 2005: 449) та ін.

Меншу кількість лексичних діалектизмів було виявлено при зіставленні слів із словником гуцульських говорів (Гуцульські... 1997) – 49 лексичних діалектизмів: *ардан*, -у, ч. – Йордан (Фольклор... 2020: 748; Гуцульські... 1997: 18), *горнец*, -ица, ч. – глиняний горщик (Фольклор... 2020: 749; Гуцульські... 1997: 48), *звізда*, -и, ж. – зірка, з якою ходять колядувати (Фольклор... 2020: 750; Гуцульські... 1997: 81), *кілко* (*скілко*) – скільки (Фольклор... 2020: 750; Гуцульські... 1997: 94), *кланя*, -і, ж. – кладка з 30 снопів (Фольклор... 2020: 750; Гуцульські... 1997: 95), *куделя*, -і, ж. – кужіль, сировина для прядіння (Фольклор... 2020: 751; Гуцульські... 1997: 106), *лайдак* (*лайдачина*), -а, ч. – лінива людина (Фольклор... 2020: 751; Гуцульські... 1997: 109), *сарака*, -и, сп. – бідолаха, сердега (Фольклор... 2020: 752; Гуцульські... 1997: 168), *фалити* (*фалитиса*) – хвалити (хвалитися) (Фольклор... 2020:

752; Гуцульські... 1997: 195), *хорувати* – хворіти (Фольклор... 2020: 752; Гуцульські... 1997: 202) та ін.

Отже, проаналізувавши 414 фольклорних пісень із упорядкованого видання О.Харчишин та Н.Пастух «Фольклор українців Півночі Молдови», виявили 151 лексичний діалектизм, що дає можливість визначити їхню діалектну основу – належність до південно-західного наріччя української мови. Саме у говорах цього наріччя наявні виявленні лексичні діалектизми у такому співвідношенні: буковинський говір – 124 лексичних діалектизми, подільський – 70, гуцульський – 49, наддністрянський – 33 діалектизми (див. Діаграма 1).

Діаграма 1.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Л. Народна лексика Західного Полісся : монографія. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т імені Лесі Українки, 2014. 236 с.
2. Бевзенко С. П. Українська діалектологія : підручник. Київ : Вища школа, 1980. 248 с.
3. Гороф'янюк І. Зі спостережень над фольклорними текстами як джерелом вивчення діалектного мовлення

подолян. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2013. Вип. 15. С. 66–74.

4. Грицевич Ю. В. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : автореф. дис. на здобуття ... кандидата філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Луцьк, 2018. 22 с.

5. Данилюк Н. Лінгвофольклористичні студії у другій половині ХХ – на поч. ХХІ століть. *Народна творчість та етнографія*. 2007. № 3. С. 4-8.

6. Коваленко Б. Фольклорні записи як джерело діалектологічних досліджень. *Волинь – Житомирщина*. 2013. №24. С. 32–40.

7. Марєєв Д. А., Цемох І. О. Діалектний компонент в усно-поетичному слові як лінгвістична проблема. URL : <https://sworld.com.ua/simpge2/11.pdf>. (дата звернення: 05.03.2023).

8. Українська громада в країнах світу/ Міністерство закордонних справ України. Київ: 2019. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobotnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (дата звернення: 15.03.2023).

ДЖЕРЕЛА

1. Гуцульські говірки: Короткий словник / За заг. ред. Я. Закревська. Львів: Інститут українознавства НАНУ, 1997. 232 с.

2. Матеріали до словника подільського говору / упор. І. В. Гороф'янюк. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. 461 с.

3. Словник буковинських говорів / За заг. ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.

4. Фольклор українців Півночі Молдови / Пастух Н., Харчишин О. Київ : Інститут народознавства НАН України, 2020. 800 с.

5. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. Львів; Нью-Йорк : Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАНУ, 2008. 287 с.

ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД НОМІНАЦІЄЮ ХЛІБА В ЦЕНТРАЛЬНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

Дослідження говорів, діалектної лексики не втрачає своєї актуальності й у наші дні, адже дедалі посилюється цінність діалектів як джерела пізнання історії мови, нашої культури.

Предметом наших спостережень стала мотивованість діалектного слова. Мотивованість слова – це збереження в його семантичній структурі зв'язку звучання зі значенням, тобто це своєрідне «обґрунтування» звукового вигляду слова, усвідомлення його носіями мови, наочний «образ» значення слова. Мотивованість слова ніби відповідає на питання, чому якийсь предмет отримав свою назву. Завдяки мотивованості слова його зміст знаходить своє вираження у внутрішній формі. Внутрішня форма слова – це «образ, який ліг в основу найменування», це його семантична і структурна мотивація іншим словом (або основою), на базі яких воно виникло. Завдяки збереженій у цих словах внутрішню форму нам стає зрозуміло, як відбувався рух думки людини в момент називання і чому ці слова мають саме такий звуковий комплекс [Мотивування ...]. Мотивоване значення визначає внутрішню форму слова. У ній відбита певна ознака предмета, на основі якої утворилася назва відповідного предмета [2].

У вітчизняному мовознавстві немає системних досліджень, присвячених номінації та мотивації хлібобулочних виробів подільського говору [Подільський ... 2013], але є багато праць, які присвячені теоретичним аспектам явища лексичної номінації, зокрема роботи О. П. Оскірка, А. Л. Порожнюк, О. М. Стаценко, Т. М. Тищенко, Т. Є. Недашківської та ін.

Мета нашої статті – проаналізувати принципи мотивації назв хліба, зафіксовані в говірках Центрального Поділля. Номінації вилучені із діалектних записів, що зберігаються в діалектній фонотеці кафедри української мови ВДПУ

ім. М. Коцюбинського, а саме – матеріали, записані говірок таких населених пунктів:

1. с. Холодець, Волочиський р-н, Хмельницька обл.
2. с. Ксаверівка, Вінницький р-н, Вінницька обл.
3. с. Вінниківці, Літинський р-н, Вінницька обл.
4. смт. Браїлів, Жмеринський р-н, Вінницька обл.
5. с. Вербка, Чечельницький р-н, Вінницька обл.
6. с. Берестівка, Липовецький р-н, Вінницька обл.
7. с. Дубова, Жмеринський р-н, Вінницька обл.
8. с. Митки, Барський р-н, Вінницька обл.
9. смт. Стара Синява, Хмельницький р-н, Хмельницька обл.

Серед зафіксованих 150 номінативних одиниць виділяємо мотивовані та немотивовані. Із зафіксованих номінацій – 81 (54%) вмотивовані, 69 (46%) – невмотивовані.

Яскраво виражена мотивація та внутрішня форма характерна для великої групи первинних номінативних одиниць, аналіз яких дозволив виявити такі принципи мотивації.

1. Мотивація за властивостями продукту.

За цим принципом номінації створено 27 (33,3 %) номінативних одиниць на позначення хліба, його частин та видів. Зазначений принцип охоплює такі мотиваційні ознаки:

а) мотивація за зовнішнім виглядом продукту: *чорний хл'ін* 'виготовлений з житнього борошна хліб' (9), *хл'іб приго/р'ілий* 'харчовий продукт, що випікається з борошна, який підсмажився при випіканні' (5), *хл'іб пере/кошениї* 'харчовий продукт, що випікається з борошна, який зазнав викривлень при випіканні' (5); *ок/райець* 'великий кусок хліба' (3, 6); *ц'ілушка* (усі н.п.) 'перший відрізаний шматок хліба', *гор/бушка* (5, 7) 'перший відрізаний шматок хліба', *кра/йушка* (5) 'перший відрізаний шматок хліба'; *н'ім'палок* 'невеликий хліб із залишків тіста на дні та стінках діжі, макітри' (1, 3-9), *по/р'ітаний* 'у значенні хліба, що потрiскався при випіканні' (7), *ма/лен'кий хл'іб* 'хліб невеликих розмірів' (5), *круглен'к'ий н'ід'палок* 'невеликий хліб круглої форми із залишків тіста на дні та стінках діжі, макітри' (4),

ма'лен'к'ий п'ід'палок 'невеликий хліб із залишків тіста на дні та стінках діжі, макітри' (4), низ'кий хл'іб 'хліб, що не зійшов' (2, 7); пам'пушечка ма'лен'ка 'невелика кругла пишна булочка, виготовлена з дріжджового тіста' (3); ¹круглий корж 'вид хліба, або печеного виробу, що має круглу форму та виготовляється з прісного тіста' (4); невеликий ка'лачик 'білий обрядовий хліб, невеликих розмірів особливої форми' (8); ¹паска ¹жовта 'обрядовий здобний великодній хліб, в який додавали багато яєць' (6-7);

б) мотивація за смаковими властивостями продукту: ¹коржик посоло'д'аниї 'печений виріб з додаванням цукру' (7), пр'іс'ний корж 'печений виріб, що позбавлений певного смаку через відсутність або незначний вміст солі' (3), ¹бабка со'лотка 'солодкий великодній хліб' (4), п'іс'на пампу'шка 'кругла пишна булочка, виготовлена з дріжджового тіста без додавання молочних продуктів' (5); п'іс'на ¹булочка 'несолодкий хлібний виріб без додавання молочних продуктів' (9), з'добна ¹булка 'хлібобулочний виріб із додаванням молочних продуктів та яєць' (4);

в) мотивація за якісними властивостями продукту: гли'вкий (2, 9), ли'кий (9) 'недопечений хліб'; ¹с'іуший (8), ни'удалиї (6) 'хліб з неякісного борошна'.

2. Мотивація за основним інгредієнтом.

До цього принципу належить 50 (61,73%) номінативних одиниць. Цей принцип мотивації лежить в основі таких номінацій: житн'ий хл'іп 'виготовлений з житнього борошна хліб' (6), пиш'нишиний хл'іб 'виготовлений з пшеничного борошна хліб' (6); пир'іш'ок /дрожджо'вий 'страва з тіста з начинкою, яка заміщується на дріжджовій опарі' (9).

Також цей принцип номінації діє для різновидів пиріжків, пирогів, завиванців та струдлів: за'виван'ец' з ¹яблуком (1), за'виван'ец' з ¹маком (1), пир'іг' з ¹сиром (1), пир'іг' / з ¹вишневою (8-9), пир'іг' з ¹маком (9), пир'іг' з па'шт':етом (8), пир'іг' з ¹сиром (8), пир'іг' з па'шт':етом (8), пир'іж'ок з гарбу'зом (5), пир'іж'ок з гри'бами (5), пир'іж'ок з ка'пустою

(4-6, 8), пир'іж'ок з кар'тошкою (5, 8, 6), пир'іш'ок / з ва'рен'ам (9), пир'іш'ок з ва'рен'ом (3), пир'іш'ок з виш'н'ою

(3), *пир'ішок з го'рохом* (2, 4, 8-9, 6), *пир'іш'ок з каблуком* (3-5, 8-9), *пир'іш'ок з 'яблуком* (1), *пир'іш'ок з 'ягодами* (9), *пир'іш'ок з ка'линойу* (6), *пир'ішок з маком* (2, 6, 8-9), *пир'іш'ок з 'р'ізними на'чинками* (1), *пир'іш'ок з 'сиром* (3, 4-5, 8), *пир'іш'ок з 'сирум* (1, 3, 5), *пир'іш'ок з су'шаними 'ягодами*(6), *пир'ішок з цук'ровим бура'ком* (2, 6, 8-9), *пир'іш'ок з чи'решинойу* (3), *пир'іш'ок із 'зелен'у* (6), *пир'іш'ок із кропом доба'ул'али/ 'йаїц'а* (6), *пир'іж'ок із м'йасом* (5), *пир'ішок ква'сол'ою* (2, 8, 6), *пир'іш'ок «три р'іш'ки»* (3), *пир'іш'ок/ фа'сол'ойу* (6), *п'ір'іш'ки/з 'гречкойу* (3), *п'ір'іш'ок з сли'в'коюю*(3), *ст'рудел' з 'маком* (9), *ст'рудел' /з 'сиром* (9).

Серед випечених виробів також знаходимо номінацію вмотивовану основним інгредієнтом: *мако'вейчик' солодкий пиріг*, основним інгредієнтом якого є мак' (9).

Серед домашньої випічки виділяємо: *'сирна 'банка солодкий хлібобулочний виріб з сиром* (6); *м'линчики з'сиром' страву з прісного яєчного рідкого тіста з сиром'* (3), *'булочка з маком 'несолодкий хлібний виріб з маком'* (7).

Низку страв із прозорою мотивацією за основним інгредієнтом знаходимо серед назв страв, що смажаються в олії: *'пончик/ з го'рохом 'пончик з горохом'* (3), *'пончик/ з ка'пустойу 'пончик з капустою'* (3), *'пончик/з кар'тошкойу 'пончик з картошкою'* (3), *'пончик з'кашойу 'пончик з кашою'* (3), *'пончик з от'робоюу 'пончик з отробою'* (3), *'пончик з 'творогом 'пончик з творогом'* (3).

3. Мотивація за способом приготування.

Цей принцип мотивації представлений лише в 3 (3,7%) номінативних одиницях. У межах нього виділяємо ряд номінативних одиниць, мотивованих способом приготування – печіння: *корж на чири'н'і 'печаний 'вид невдало спеченого хліба'* (9), *'бабка за'пече'на 'солодкий великодній хліб, що печеться у печі'* (4), *пе'чен':а 'пісочне печиво'* (1).

4. Мотивація за місцем приготування.

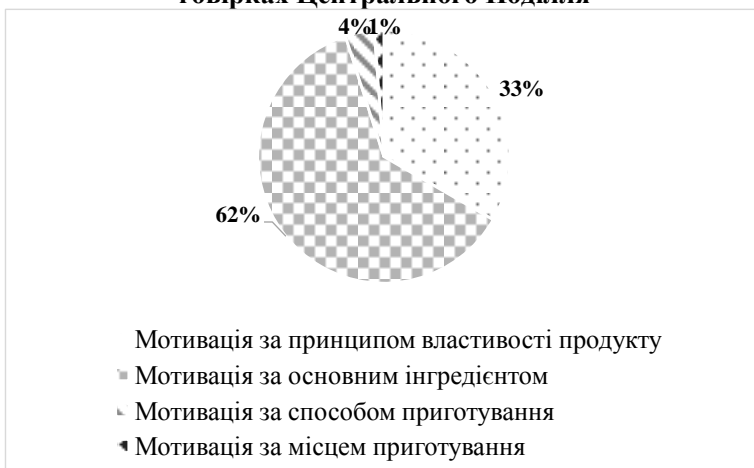
За цим принципом мотивації утворена назва *до'маши'ій ка'лачик 'білий обрядовий хліб, спечений удома'* (8).

Треба відзначити, що мотивацію окремих назв нам вдалося встановити лише завдяки розповідям інформаторів.

Зокрема, назву *ц'їлушка* мотивована назвою «цілий»: *Вона в'їд ц'їлого хл'їба в'їд'їзана // в'їд ц'їлого хл'їба ку'сочок в'їд'їзаний називалас'а ц'їлушка // - А кому її віддавали, можливо, щось при цьому говорили? - Йї'її в'їд'а'вали д'їу'чатам // і ка'зали / бе'ри / то / шуб'н за ту'бойу х'лопц'ї'б'їгали / шуб'н суб'ї нари^{el}ченого мо'гла'вибрати // (Обуховська Н.Б., 1950 р.н., с. Холодець, Волочиський р-н, Хмельницька обл.); *п'їт'палок / то та'кїї ку'сочоук хл'їпчика / в'їн м'їг^x скра'їечку в'їн м'їг^x і п'їдо'г'р'їти / і в'їн м'їг^x /бути не'п'равил'ноїї форми // та'кїї суб'ї ку'сочок хл'їпчика // (Обуховська Н.Б., 1950 р.н., с. Холодець, Волочиський р-н, Хмельницька обл.).**

Аналіз номінативних одиниць тематичної групи лексики «Хлібобулочні вироби» дозволив встановити 4 принципи мотивації назв у досліджуваних говірках Центрального Поділля. Найчисельнішою групою є номінації, у яких мотиваційним принципом є інгредієнт, із якого виготовлений продукт. Їх налічуємо 50 (61,73%) від зафіксованих вмотивованих одиниць. Найменшою групою виявилися номінації, у яких мотиваційним принципом є місце приготування: зафіксована лише одна така номінація, див. Діаграма 1.

Мотиваційні принципи номінацій хліба, зафіксованих у говірках Центрального Поділля

ЛІТЕРАТУРА

1. Мотивування слова. URL: https://stud.com.ua/122969/literatura/motivuvannya_slova___(дата звернення: 25.04.2023).
2. Подільський говір: Бібліографічний покажчик / Уклад. : І. В. Гороф'янюк, Н. Д. Коваленко, Т. М. Тищенко. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. 141 с.
3. Слова мотивовані і немотивовані. URL: <https://studfile.net/preview/5538032/page:21/>___(дата звернення: 07.04.2023).

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

- Бабій Микола** – здобувач СВО «магістр» факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Наукові інтереси: лексикологія, фразеологія.
- Бесараб Анастасія** – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова й література»). Наукові інтереси: подільська етнолінгвістика.
- Борищук Владислав** – студент IV курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова й література»). Наукові інтереси: подільська регіональна лексикологія.
- Василічишена Павла** – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська етнолінгвістика.
- Доценко Ольга** – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова й література»). Наукові інтереси: діалектологія, когнітивна лінгвістика.
- Івацко Мар'яна** – здобувач СВО магістр факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська ономастика.
- Компаніць Вікторія** – студентка III курсу бакалаврату навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана

Огієнка (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»)
Наукові інтереси: стилістика, фразеологія.

Максимишена Крістіна – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: лексичні особливості подільських говірок.

Нечипоренко Вікторія – студентка I курсу магістратури факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Філологія. Українська мова і література»). Наукові інтереси: українська діалектологія.

Петраковська Людмила – здобувачка СВО «магістр» факультету української філології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Наукові інтереси: лексикологія, фразеологія.

Підпалюк Альона – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Філологія. Українська мова й література»). Наукові інтереси: подільська діалектологія.

Свідницька Дарія – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська ономастика.

Семенова Аліна – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська діалектологія.

Степанюк Марія – учениця 9-А класу Уманської гімназії № 14 Уманської міської ради Черкаської області, членкиня Східноподільського лінгвокраєзнавчого центру Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Стеценко Анастасія – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська ономастика.

Трачук Олександра – студентка IV курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська діалектологія.

Хомич Анна – студентка III курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (спеціальність «Середня освіта. Українська мова і література»). Наукові інтереси: подільська діалектологія.

Ярова Олена Володимирівна – учителька української мови і літератури Уманської гімназії № 14 Уманської міської ради Черкаської області.

Науково-навчальне видання

***ПОДІЛЬСЬКА РЕГІОНАЛЬНА ЛЕКСИКОЛОГІЯ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ***

***Матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентів, аспірантів і молодих учених
(м. Вінниця, 21 квітня 2023 р.)***

*Авторське редагування
Верстка – І. В. Гороф'янюк
Обкладинка – І. В. Гороф'янюк*

Підписано до друку 13.04.23.
Формат 64х90/16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 7,75. Обл.-вид. арк. 7,20.
Наклад за замовленням. Зам. № 3499.

Віддруковано з оригіналів замовника.
ТОВ «Твори»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 6188 від 18.05.2018 р.
21027, а/с 8825, м. Вінниця, вул. Немирівське шосе, 62а.
Тел.: +38 (096) 973-09-34, +38 (093) 891 38 52.
E-mail: info@tvoru.com.ua, <http://www.tvoru.com.ua>